

EHDONALAISVALVONNAN MUOTOKUVA
Yhdyskuntaseuraamustyöntekijöiden näkökulma
ehdonalaisen vapauden valvonnan prosessiin

TUOMAS LAURILA
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalipolitiikka, Pori
Toukokuu 2017

LAURILA, TUOMAS: EHDONALAISVALVONNAN MUOTOKUVA. Yhdyskuntaseuraamustyöntekijöiden näkökulma ehdonalaisen vapauden valvonnan prosessiin.

Pro gradu -tutkielma, 91 sivua, 7 liitesivua
Sosiaalipolitiikka, Pori
Toukokuu 2017

Tutkielmani aiheena on yhdyskuntaseuraamus, jossa seurataan rikoksesta tuomitun, vankilasta vapautuneen henkilön olosuhteita ja niissä tapahtuvia muutoksia sekä pyritään parantamaan hänen kykyään elää rikoksetonta elämää. Tässä tapaustutkimuksessa olen kuvaillut ehdonalaiseen vapauteen päästetyn valvontaa yhdyskuntaseuraamustyöntekijöiden – eli valvojien – näkökulmasta: millainen on valvontaprosessin kulku, mitä seikkoja valvojat pitävät olennaisina onnistuneessa valvonnassa ja millaisia tapausesimerkkejä he poimivat työhistoriastaan erityisinä tai merkityksellisinä. Yhdeksän suomalaisen ehdonalaisvalvojan ryhmähaastattelujen analyysissä olen tarkastellut valvonnan erityispiirteitä Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön sääntöjen viitekehyksessä.

Ehdonalainen vapaus on kuulunut Suomen rikoslainsäädäntöön vuodesta 1889. Ehdonalaista vapauttamista koskevien säännösten muutoksilla on ollut erityisen suuri merkitys vankiluvun vähentämisessä; peruspiirteiltään ehdonalaisen vapauden järjestelmä on säilynyt melko samanlaisena läpi vuosikymmenten. Myös ehdonalaiseen vapauteen päästetyn valvonta juontuu historialtaan 1800-luvun lopulle, järjestötyönä toteutettuun vapautuneiden vankien jälkihuoltoon, joka ammatillistui 1970-luvun kuluessa. Nykyisin valvonnasta vastaa oikeusministeriön alaisuudessa toimiva Rikosseuraamuslaitos. Tutkielman tarkastelukehys, Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus CM/Rec (2010) 1, on eettiseltä taustaltaan kytköksissä Euroopan ihmisoikeussopimukseen. Suosituksen tarkoitus on selkiyttää ja konkretisoida ihmisoikeussopimuksen sisältöä yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanotehtävissä.

Tutkielman empiirinen osio etenee ministerikomitean suosituksen valvontaa koskevan osan mukaisesti. Analysoitavana on ollut noin 57 500 sanan tekstikorpus, joka on muodostunut kuudesta ehdonalaisvalvojien ryhmähaastattelusta kolmessa eri yhdyskuntaseuraamustoimistossa. Analyysimenetelmänä on käytetty laadullista sisällönanalyysia, jossa aineistoa tarkastellaan faktanäkökulmasta. Analyysin päätuloksena on, että työnsä kannalta tärkeimpinä asioina ehdonalaisvalvojat pitävät luottamuksellisia asiakassuhteita, monipuolisia ammatillisia verkostoja sekä asiakkaiden sitoutumista suunniteltuihin tavoitteisiin. Tapausesimerkkien perusteella on pääteltävissä, että valvonnan tavoitteet on suhteutettava asiakkaiden olosuhteisiin. Tarkastelukehyksenä käyttämäni ministerikomitean suositus nostaa erillisen kiinnostuksen kohteiksi valvontaprosessin evaluoinnin ja kirjaamiskäytännöt sekä rikoksen uusimisriskiin vaikuttavat toimintaohjelmat. Pääpiirteisään suomalainen ehdonalaisvalvonnan prosessi noudattaa hyvin Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön säännöissä annettua mallia.

Avainsanat: ehdonalainen vapaus, rikosseuraamustyöntekijät, yhdyskuntaseuraamukset, kriminaalipolitiikka, sisällönanalyysi

UNIVERSITY OF TAMPERE
Faculty of Social Sciences

LAURILA, TUOMAS: PORTRAIT OF PAROLE SUPERVISION. Probation officers' views on supervision of conditionally released prisoners.

Master's Thesis, 91 pages, 7 appendix pages
Social Policy, University Consortium of Pori
May 2017

The topic of my thesis is supervision of conditionally released prisoners, also known as supervised parole. In the Finnish system of sanctions, supervision of parolees aims at improving their potential to lead crime-free lives by monitoring their situations and circumstances in cyclic appointments with the supervisor. In this case study, my objective was to portray this process from probation officers' standpoint. Under inspection were the steps that compose the supervision process, things that are operationally meaningful for supervisors, and the examples of cases that had been special or significant in supervisors' careers. On the basis of qualitative analysis of group interviews with altogether nine supervisors, my study reveals characteristics of the Finnish parole supervision process in relation to the European Probation Rules.

Both the legislative history of parole and the institutional history of the Finnish probation system, date back to the late 19th century. Despite many fundamental changes in the Finnish society and criminal policy, the basic idea of parole has remained relatively unchanged. It can be noted that, throughout history, parole has been an effective tool in controlling the prison population. The Finnish probation institution, on the other hand, has transformed remarkably from a philanthropic prisoner aftercare association into a part of the Criminal Sanctions Agency that operates under the Ministry of Justice. The European Probation Rules, alias for *Recommendation CM/Rec (2010) 1 of the Committee of Ministers*, served as an analytical framework in my thesis. The Rules are designed to guide the probation work in the Council of Europe member states. Their ethical foundation is grounded in the European Convention on Human Rights.

My analysis followed the structure of the *Process of supervision* part in the European Probation Rules. The data was collected in altogether six group interviews in three different community sanctions offices around Finland. The data consists of text corpus of 57.500 words, transcribed from audio recordings of the interviews. The used method was fact-based qualitative content analysis. My main findings were that, in order to accomplish their tasks, most valuable for parole supervisors are confidential customer relationships, versatile professional networks and parolees' involvement in their sentence plans. On the grounds of examples of significant supervision cases, it is appreciable that task setting must be done in consideration of parolees' circumstances. The European Probation Rules as an analytical framework raises questions about self-evaluation, explicit documentation and use of interventions during the process. In general, the Finnish parole supervision worthily follows the process outline given in the Rules.

Keywords: parole, offender supervision, probation officers, community sanctions, criminal policy, qualitative content analysis

Sisällysluettelo

Luettelo kuvioista ja taulukoista	1
Raportissa käytetyt lyhenteet	1
1 JOHDANTO	2
2 EHDONALAISEN VAPAUDEN JA EHDONALAISVALVONNAN KEHITYSVAIHEITA SUOMESSA.....	7
2.1 Ehdonalainen vapaus osana progressiivijärjestelmää	7
2.2 Normaalisuusperiaatteen aikakausi.....	9
2.3 Työnvälitystä, asumispalveluja, palveluohjausta – ehdonalaisvalvonnan kehitysvaiheita.....	12
2.4 Valvontaorganisaatio ja yhdyskuntaseuraamukset nykypäivänä.....	18
3 RANKAISU, KUNTOUTUS VAI TEHOKKUUS – NÄKÖKULMIEN RISTIVETO KRIMINAALIPOLITIIKASSA	20
3.1 Tutkielman tarkastelukehys: Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön säännöt.....	20
3.2 Ehdonalaiseen vapauteen liittyvät arvokeskustelut Suomessa	25
4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ, MENETELMÄT JA AINEISTO.....	30
4.1 Tutkimustehtävä ja -menetelmät.....	30
4.2 Haastateltavien taustatiedot ja aineiston laajuus.....	32
4.3 Laadullisen aineiston edustavuus ja luotettavuus	34
5 EHDONALAISEN VAPAUDEN VALVONTA MINISTERIKOMITEAN SUOSITUKSEN TARKASTELUKEHYKSESSÄ	36
5.1 Arviointi	36
5.2 Asiakastapausesimerkkien esittely.....	40
5.3 Suunnittelu	43
5.4 Interventiot	47
5.5 Evaluointi	50
5.6 Täytäntöönpano ja velvoitteiden noudattaminen	52
5.7 Kirjaaminen, tiedot ja luottamuksellisuus	56
5.8 Muita työntekijöille merkittäviä seikkoja ehdonalaisvalvonnassa.....	61
5.9 Yhteenveto: Ehdonalaisen vapauden valvonta yhdyskuntaseuraamustyöntekijöiden näkökulmasta.....	68

6 KESKUSTELU: TULOSTEN VERTAILUA MUIHIN TUTKIMUKSIIN	73
7 JOHTOPÄÄTÖKSET: EHDONALAISVALVONNAN MUOTOKUVA.....	78
LÄHTEET.....	81

LIITTEET (6)

Luettelo kuvioista ja taulukoista

Kuvio 1: Yhdyskuntaseuraamustoimistot ja -toimipaikat Suomen kartalla (sivu 19).

Taulukko 1: Haastateltavien taustatiedot (sivu 33).

Taulukko 2: Asiakastapausesimerkit taustatietoineen (sivu 43).

Raportissa käytetyt lyhenteet

A eräs yhdyskuntaseuraamustoimisto

C eräs järjestö

case asiakas, tapaus, asiakastapaus

EAV ehdonalaiseen vapauteen päästetyn valvonta

ERN ehdolliseen vankeuteen tuomitun (nuoren) valvonta

KHY Kriminaalihuoltoyhdistys

KRIS Kriminellas Revansch I Samhället, rikoksista tuomittujen vertaistukijärjestö

ransu vangin henkilökohtainen rangaistusajan suunnitelma

Sss eräs kaupunki

TL Tuomas Laurila

Tyyne yhdyskuntaseuraamusten asiakastietojärjestelmä

V eräs avovankila

Vati vankitietojärjestelmä

VKV valvottu koevapaus

YKP yhdyskuntapalvelu

Ä eräs suljettu vankila

1 JOHDANTO

Totta kai yhdyskuntaseuraamukseen tulee sisältyä tavoitteita, joiden saavuttamiseksi ponnistellaan, mutta seuraamukset eivät pelkisty vain näihin tavoitteisiin. Yhdyskuntaseuraamusten painoarvo syntyy yhtä lailla siitä, mitä ne edustavat ja puolustavat – etupäässä sosiaalista inklusiota ja uskoa henkilökohtaisen muutoksen mahdollisuuteen – kuin siitä, mitä niillä mahdollisesti saavutetaan.¹ (Canton 2010, 66.)

Millä on merkitystä – what matters – on länsimaisen kriminologisen tutkimuksen vakioaiheita. What matters in prisons? What matters in probation? What matters in penal practice? Näitä kysymyksiä esittäneet tutkijat ovat etsineet vastauksia sille, mikä on olennaista niissä arkiympäristöissä, joissa rangaistuksia pannaan täytäntöön. Mahdollisia näkökulmia on lukuisia: mikä on olennaista vangin tai yhdyskuntaseuraamusasiakkaan kannalta? Entä niiden työntekijöiden kannalta, jotka tekevät varsinaista rangaistusten täytäntöönpanotyötä – vanginvartijoiden, yhdyskuntaseuraamustyöntekijöiden ja rikosseuraamusesimiesten? Keskitytäänkö ihmisoikeuksiin, turvallisuuskysymyksiin vai kenties asiakassuhteeseen tai hyvään hallintoon? Tämän tutkielman olennaisimmat rajaukset paljastuvat sen alaotsikossa: tavoitteena on selvittää, millä asioilla on merkitystä yhdyskuntaseuraamustyöntekijöille ehdonalaisen vapauden valvonnassa. Tutkin siis erästä rikosseuraamusprosessia niiden ihmisten näkökulmasta, jotka tätä prosessia käytännössä toteuttavat.

Ehdonalaiseen vapauteen päästetyn valvonta kuuluu yhdyskuntaseuraamusten kategoriaan. Laissa annetun määritelmän mukaan yhdyskuntaseuraamusten tarkoituksena on *tukea tuomittua hänen sosiaalisen selviytymisensä edistämiseksi sekä lisätä hänen valmiuksiaan elää rikoksetonta elämää* (YksL 400/2015, 1:2). Alun alkaen ehdonalaisen vapauden valvonta on Suomessa ollut poliisin, nimismiehen tai kunnallisten hallintovirkailijoiden vastuulla, jolloin sen tosiasiallinen sisältö on pelkistynyt ”vapaussassin leimaamiseksi ja matkustuslupien myöntämiseksi” (Pellinen 1992, 15–18, 41). Kuitenkin jo vuonna 1921 julkaistun Vankeinhoitokomitean mietinnön – ja vuonna 1931 toteutetun lainmuutoksen – myötä ehdonalaisvalvonta on käsitetty vankilasta vapautuvaa henkilöä tukevaksi ja ohjaukseen käytännöksi (mt., 41–43). Valvonnan sisältöön vaikuttavat lainsäädännön ohella monet asiat: konkreettiset reunaehdot, kuten henkilöstöresurssit, sekä abstraktit ja ajassa hi-

---

¹ Suomennos: TL.

taasti muuttuvat ilmiöt, kuten organisaatiokulttuurit (ks. esim. Linderborg & Blomster & Muiluvuori & Tyni & Laurila 2015, 3–13).

Siitä, millainen on erityisesti ehdonalaisen vapauden valvonnan prosessi nykypäivänä, ja millaista on käytännön valvontatyö Suomessa, löytyy tutkimustietoa varsin niukasti. Tuorein katsaus aiheeseen on Mia Kilpeläisen ja Laura Tammenlehdon (2016) artikkeli, joka käsittelee vuonna 2012 haastateltujen valvontatyötä tekevien virkamiesten näkemyksiä ehdonalaisen vapauden valvonnan hyödyllisyydestä ja uusintarikollisuuden vähentymisen toteutumisesta. Päätuloksinaan kirjoittajat esittävät, että valvojien mielestä valvonta on hyödyllinen interventio etenkin nuorten vankilasta vapautuvien motivoimiseksi rikoksettomuuteen, ja sen käyttöalaa tulisi tapauskohtaisesti laajentaa. Valvontaa ei kuitenkaan nykyisellään toteuteta lainsäädännön edellyttämällä tavalla: valvottavien sallitaan rikkovan valvontaan sisältyviä lainmukaisia ehtoja ilman seurauksia, sillä sanktioiden käyttöä pidetään tehottomana. Valvojien päämäärät poikkeavat jossain määrin laissa säädetyistä päämääristä: esimerkiksi valvojat pitävät merkityksellisenä asiakkaan rikostentekovälin pitämistä, kun taas kriminaalipoliittisesti merkityksellisenä kirjoittajat näkevät ainoastaan rikollisten tekojen lopettamisen kokonaan. Toimenpidesuosituksena esitetään, että valvonnan käytäntöjä arvioitaisiin uudelleen, ja että esimerkiksi valvontaan liittyvä tuki ja rikkomusten sanktiointi tulisi hajauttaa eri virkamiehille. (Mt., 312, 325–327.) Sonja Holopaisen ja Kati Kaarlejärven (2007) opinnäytetyössä aiheina ovat valvottavien kokemukset valvonasta sekä siihen liitettävät merkitykset ja toiveet. Johtopäätöksinä todetaan, että palveluohjaus ja verkostomainen työskentely ovat tunnusomaisia valvontatyön sisällölle, mikä tuottaa valvottaville erilaisia konkreettisia hyötyjä. Juridis-hallinnollinen työote ei erityisesti korostu – sanaa *valvonta* asiakkaat pitävät jopa harhauttavana, koska se tuo mieleen ympärivuorokautiseen kontrolliin, jota ehdonalaisvalvonta ei ole. Valvontakäynteihin motivoivat paitsi valvottavan kokema sisäinen velvoite ja rangaistusuhka, myös valvojan kanssa rakentuva vuorovaikutus ja edellä mainitut hyötyseikat. Jatkotutkimusaiheiksi kirjoittajat nostavat muun muassa vapautumisen valmistelun yhdenmukaisuuden, valvojan sukupuolen merkityksen asiakassuhteessa sekä vuorovaikutussuhteen merkityksen valvonnan sisältöön ja uusimisriskin vähentämiseen. Pohdittava on myös Kriminaalihuoltolaitoksen (nyk. Rikosseuraamuslaitos) identiteettiä muiden toimijoiden näkökulmasta. (Mt., 143–154.) Päivi Lahti (2010) on tutkinut ehdonalaisvalvonta-asiakkaiden kokemuksia saamastaan tuesta narratiivisellä menetelmällä. Olennaisiksi menestystekijöiksi vapautumisvai-

heessa nousivat asumiseen, toimeentuloon, päihteisiin ja sosiaaliseen verkostoon liittyvät seikat. Vaikka kokemukset valvonnasta olivat myönteisiä, rikosten uusimiseen valvonnalla ei koettu olevan olennaista vaikutusta. (Mt., 107–111.) Ehdonalaisvalvontaa koskevan lailisen sääntelyn kehitysvaiheita on seikkaperäisesti tutkinut Tarja Pellinen (1992) oikeustieteen lisensiaatintyössään, jota käytän keskeisenä lähteenä tutkimusaiheeni taustaa käsittelevässä luvussa. Kriminaalihuolto-organisaation kehitykseen olen perehtynyt Paavo Mustalan (1950) Vankeusyhdistys-historiikin ja Johanna Huhtalan (1984) kriminaalihuoltotyön historiaa käsittelevän teoksen sekä Tuula Tarvaisen (2005) pro gradu -tutkielman kautta. Päivi Hannulan (2005) lisensiaatintyö valottaa alan sisäistä keskustelua sosiaalityön merkityksestä valvontaorganisaatiossa.

Tavoitteiltaan melko lähellä omaa tutkielmaani ovat olleet myös Iso-Britanniassa viime vuosina toteutetut organisaatiotutkimukset, joissa tutkimuskohteena on ollut yhdyskuntaseuraamukseen liittyvä käytännön työ yleisesti, ei vain ehdonalaisen vapauden valvonta (ks. Robinson & Priede & Farrall & Shapland 2014 sekä Grant & McNeill 2015). Niissä tehtävänä on ollut selvittää yhdyskuntaseuraamustyön *laatuun* liittyviä ominaispiirteitä työntekijöiden kokemuspöiristä katsoen (Grant & McNeill 2015, 1985–1988). Juuri käytännön työskentelyn laatutekijät ovat brittitutkijoiden mukaan olleet vähäisen tutkimuskiinnostuksen kohteena kautta historian – verrattuna esimerkiksi seuraamusten *vaikuttavuuden* tutkimukseen (Robinson ym. 2014, 123–124). Mainituissa tutkimuksissa tarkastelu on keskittynyt laadun osatekijöihin, ja menetelmänä on ollut lomakekyselyiden ja ryhmäkeskustelujen aineistolähtöinen analyysi (mt., 126–127; Grant & McNeill 2015, 1988–1990). Itse olen sen sijaan valinnut ennalta määritellyn tarkastelukehyksen analyyttiseksi välineeksi.

Etsiessäni tutkielmalleni sopivaa teoreettista näkökulmaa, josta ehdonalaisvalvonnan prosessia ja valvontatyön konkreettista sisältöä voisi tarkastella, ongelmaksi muodostui näkökulmien paljous. Rikosseuraamustyön perustavoitteeksi voidaan ymmärtää rikoksesta tuomitun yksilön *kuntoutuminen*², joka kriminologian sanastossa tarkoittaa irtautumista rikollisesta elämäntavasta ja täyden kansalaisstatuksen saavuttamista. Sekä laajemmin kriminaalipolitiikassa että konkreettisella tasolla rikosseuraamustyössä onkin kehittämisen kannalta hyvin olennaista, millainen toiminta nähdään merkitykselliseksi ja vaikuttavaksi kun-

---

² engl. **rehabilitation**

toutumispäämäärään pyrkiessä. (Burke & Collett 2015, 12–13; Lavikkala 2011, 93; vrt. Ihalainen & Järvelä & Rautniemi 2011, 243–247.) Eri kuntoutusparadigmat – kuten *What Works*, desistanssitutkimus, tai *Good Lives Model* – eivät sovellu kokonaista työprosessia jäsentäviksi teorioiksi, vaikka ne kyllä tarjoavat tutkimukseen perustuvaa tietoa siitä, millaisia periaatteita rikosseuraamusprosessien eri vaiheissa, vaikkapa asiakasarvioinnissa, tulisi soveltaa (ks. Laine 2011, 30–33, 35–38). Kaksikin eri kuntoutusnäkökulmaa tutkielman teoreettisena viitekehystenä olisi paisuttanut tutkielmani paitsi kohtuuttoman laajaksi, myös tarpeettoman vaikeaselkoiseksi. Jos taas olisin päättäväisesti valinnut vain tietyn paradigman – esimerkiksi *asiakkuuden kokonaishallinnan*³ – olisi rajaus kenties selkeä, mutta alkuperäinen päämäärä sekä valvontaprosessin että työntekijän näkökulman ymmärtämisestä olisi jäänyt tavoittamatta.

Tämän pro gradu -tutkielman kannalta ratkaisevaksi sattumaksi voidaan sanoa sitä, että käsiini osui *Ministerikomitean suositus CM/Rec (2010) 1 jäsenvaltioille Euroopan neuvoston yhdyskuntaseuraamustyötä koskevista säännöistä* – lyhyemmin Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön säännöt. Suositus on suunnattu Euroopan neuvoston 47 jäsenvaltion hallituksille. Sen tavoitteena on edesauttaa maiden välistä yhtenäisyyttä lainsäädännössä ja edistää oikeudenmukaista rikosoikeusprosessia ja yleistä järjestystä vähentämällä sekä rikoksia että vankilukua. (Mt., 3.) Suosituksessa ja sen selitysosiossa käsitellään valvontaprosessi melko perinpohjaisesti omana kokonaisuutenaan. Aineiston keruussa ja analyysissä olen hyödyntänyt erityisesti tätä valvontaa koskevaa ohjeistusta. Toinen olennainen löytö näkökulmani jäsentymisessä on ollut Rob Cantonin (2010) artikkeli *European Probation Rules: What they are, why they matter*, josta myös johdantoluvun alkusitaatti on peräisin. Artikkelissa käsitellään ministerikomitean suosituksen syntyvaiheita ja sen eettisiä, historiallisia ja kriminaalipoliittisia perusteita (mt., 62). Teksti auttaa tulkitsemaan Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön sääntöjä kokonaisuutena, joiden keskeisin taustavaikuttaja on ihmisoikeusnäkökulma. Tutkielmani aiheena on täten selvittää ehdonalaisen vapauden valvonnan prosessin pääperiaatteet sekä analysoida ehdonalaisvalvojien kokemusperäistä tietoa suhteessa ihmisoikeuksiin, oikeusvaltioperiaatetta ja moniäänistä demokratiaa edistävän Euroopan neuvoston antamiin suosituksiin (ks. Euroopan neuvosto 2016a).

---

³ Asiakkuuden kokonaishallinnalla (engl. **case management**) tarkoitetaan rikosseuraamusalan hallintomallia, joka suosii asiakastyössä jatkuvuutta, vastuullisuutta, johdonmukaisuutta, motivointia ja sitoutumista eli kokonaisvaltaista työtettä, joka pyrkii edistämään asiakkaiden suoriutumista (Lavikkala 2011, 106–112).

Johdantoluvun jälkeen raportissa siirrytään taustoittavaan lukuun, jossa käyn läpi ehdonalaisen vapauttamisen historiallista taustaa sekä ehdonalaisen vapauden valvonnan kehitysvaiheita. Näkökulma keskittyy ensiksi mainitussa aiheessa pääasiassa lainsäädännön muutoksiin ja jälkimmäisessä organisaation ja työmenetelmien kehittymiseen. Kolmannessa luvussa esittelen Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön säännöt sekä professori Cantonin (2010) tulkinnan niiden merkityksestä. Nämä aiheet pyrin yhdistämään suomalaiseen oikeusympäristöön ja ehdonalaisvalvontaan liittyviin erityiskysymyksiin. Tutkielmani empiirisessä osiossa käyn läpi tutkimusongelman ja menetelmät (luku 4) ja raportin laajimmassa osiossa (luku 5) analyysin tulokset. Keskustelussa tarkastelen analyysini tuloksia suhteessa muihin aihetta sivuaviin tutkimuksiin. Johtopäätöksissä yhdistän Euroopan neuvoston sääntöjen näkökulman ja valvojien näkemykset käytännön työstään kuvaukseksi ehdonalaisvalvonnan nykyisestä muodosta Suomessa.

Miksi juuri ehdonalaiseen vapauteen päästetyn valvonta on valikoitunut sosiaalipolitiikan opinnäytteeni aiheeksi? Esittämättä itsessään kiinnostavia näkökohtia vaikkapa pohjoismaisen kriminaalipolitiikan ja hyvinvointivaltion yhteyksistä (esim. Linderborg 2011) tai laitusrangaistuksen suorittaneiden henkilöiden sosiaalisesta integraatiosta (esim. Ihalainen & Järvelä & Rautniemi 2011) voin todeta, että lähtökohta on sekä byrokraattinen että käytännöllinen. Alkukipinä tutkielmalleni on ollut tietopyyntö, jonka olen saanut Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikössä yhdyskuntaseuraamustilastoja laativana suunnittelijana joitain vuosia sitten. Erään yhdyskuntaseuraamustoimiston rikosseuraamusesimies on toivonut saavansa tilastoja, jotka kertoisivat jotain *ehdonalaisvalvonnan sisällöstä ja laadusta*. Tällaista tilastoa ei arkistoista löydy, ja asiaa pohdittuani olen esittänyt vastakysymyksen, johon nyt – edellä kuvattujen rajausten puitteissa – vastaan itse: millä asioilla on merkitystä ehdonalaisen vapauden valvonnassa? Tutkielmani empiiristä osiota on olenaisesti motivoinut halu oppia ymmärtämään, mistä koostuu hyvä valvontatyö ja miten sen olennainen sisältö voitaisiin kääntää laskettavaan – siis tilastoitavaan – muotoon. Tilastolliseen tarkasteluun en tämän tutkielman puitteissa ole ryhtynyt, mutta laadulliseen analyysini tuloksia voidaan kenties myöhemmin hyödyntää realististen prosessikuvausten tai valvonnan laatua todentavien mittareiden rakentamisessa.

2 EHDONALAISEN VAPAUDEN JA EHDONALAIS- VALVONNAN KEHITYSVAIHEITA SUOMESSA

2.1 Ehdonalainen vapaus osana progressiivijärjestelmää

Ehdonalaisen vapauden käytäntöä sovellettiin ensimmäistä kertaa Brittiläiseen imperiumiin kuuluneessa Norfolkinsaaren rangaistussiirtolassa eteläisellä Tyynellämerellä vuonna 1840. Siirtolan johtajana toiminut intendentti Alexander Maconochie oli kehittänyt vaiheittaisen vapautumisen järjestelmän, jossa vankeja palkittiin hyvästä käytöksestä vastuullisemmilla vankeusolosuhteilla, mikä lopulta johti vapauttamiseen ennen rangaistusajan päättymistä. Palattuaan Englantiin uudistushenkinen Maconochie pyrki soveltamaan keksintöään myös vankilanjohtajana Birminghamissa, mutta tuli erotetuksi virastaan liian hempeämielisiksi tulkittujen menetelmiensä vuoksi. Vaiheittain kohti vapautta etenevän – eli progressiivisen – täytäntöönpanon kehittämistä jatkoi 1850-luvulla Irlannin vankilalaitosta johtanut Walter Crofton. Hänen uudistustensa myötä työssään menestyneitä ja positiivista asennemuutosta osoittaneita vankeja alettiin siirtää ”väliportaan” vankiloihin ja sitten ”vapauspassin”⁴ haltijoiksi valvottuun ehdonalaiseen vapauteen⁵. Valvottavien tuli raportoida tekemisiään kuukausittain poliisille, jonka tehtävänä oli tarkkailla heidän toimiaan ja pyrkiä edistämään heidän sopeutumistaan esimerkiksi auttamalla työhaussa. Käytäntö tuli tunnetuksi *irlantilaisena järjestelmänä*, joka levisi seuraavina vuosikymmeninä Yhdysvaltoihin ja Eurooppaan. (Champion 2008, 310–311.)

Suomen suuriruhtinaskunnassa irlantilaisen järjestelmän käyttöönottoa ajettiin jo vuonna 1864 annetussa keisarillisessa esityksessä, joka oli pohjatyönä rikosoikeuden kokonaisuudistukselle. Komitean ehdotuksen mukaan vapausrangaistusten täytäntöönpano toteutettaisiin ojennus- ja kasvatuseriaatteiden mukaisesti siten, ettei rikoksentehtäjän parantumiselle asetettaisi esteitä. Lakivaliokunta ei kuitenkaan yksimielisesti puoltanut ehdonalaisten vapauden käyttöönottoa, joten säädöt eivät hyväksyneet sitä vuonna 1870 voimaan tulleeseen asetukseen. (Pellinen 1992, 10–12.) Uusi progressiiviperiaatteelle perustuva asetus tuli voimaan muilta osin, mikä esimerkiksi aiheutti huomattavia muutostöitä Suomen vankiloihin, jotka eivät rakenteensa puolesta soveltuneet vaiheittaiseen vapauttamiseen (mt., 12–

---

⁴ engl. **ticket-of-leave**

⁵ engl. **parole**, joka suomeksi tarkoittaa myös *kunniasanaa*

13; ks. myös Lahtinen & Salminen 2014, 24–28). Asetuksen hengen mukaista järjestelmää päästiin näin ollen soveltamaan käytäntöön vasta 1880-luvulla (Pellinen 1992, 13).

Ehdonalaista vapauttamista puoltava toinen lakiehdotus annettiin vuonna 1875. Siinä perusteltiin ehdonalaisen vapauden kuuluvan loogiseksi osaksi progressiivijärjestelmää, ja huoli aikaistetun vapauttamisen riskeistä pyrittiin osoittamaan perusteettomaksi. Säännökset hyväksyttiin lopulta vuoden 1889 rikoslakiin ja ne astuivat voimaan viisi vuotta myöhemmin. Rajaukset olivat nykynäkökulmasta katsoen varsin tiukat. Ehdonalaista vapautta voitiin soveltaa vain vähintään kolmen vuoden pituisiin vapausrangaistuksiin. Elinkautisessa kuritushuonetuomiossa aikaisin mahdollinen vapautumisajankohta oli 12 vuotta jatkuneen vankeuden jälkeen. Päätösvalta vangin ehdonalaisesta vapauttamisesta oli senaatin oikeusosastolla; esityksen vapauttamisesta teki vankilan johtokunta ja tätä ennen tarvittiin vankeinhoitohallituksen lausunto sekä vangin oma suostumus. (Pellinen 1992, 14–17.)

Ehdonalaiseen vapauteen liittyvän ehdon eli nuhteettoman käytöksen rikkomisesta tuomittava rangaistus on alkuperäisen säädöksen mukaan ollut palauttaminen takaisin vankilaan suorittamaan jäljellä oleva rangaistus loppuun. Elinkautista tuomiota suorittavalle kuritushuonevangille tämä on merkinnyt vähintään 12 vuoden pituista lisärangaistusta, sillä jäänösrangaistuksen suorittajille ei vuoden 1889 laissa ollut erikseen määritelty uutta ehdonalaisen vapautumisen määräaika. (Mt., 17–18.)

Säännösten kapea sovellettavuus aiheutti sen, että ehdonalaisesti vapautettujen vankien määrä oli lain voimaantulon jälkeisinä vuosikymmeninä varsin pieni, etenkin jos se suhteutetaan rangaistuslaitoksista vapautuneiden kokonaismäärään. Aina 1930-luvulle asti rangaistusvangeista selvästi alle kymmenen prosenttia vapautui vuosittain ehdonalaisesti. (Aho & Karsikas 1980, 102–103.) Merkittävä muutos asiassa tapahtui vuonna 1931 toteutetun lakiuudistuksen myötä. Harkinnanvaraisen ehdonalaisen vapauttamisen lisäksi säädettiin *pakollisesta* ehdonalaisesta vapauttamisesta silloin, kun rangaistusta oli jäljellä vain kahdestoista osa. Tällä pyrittiin varmistamaan valvonta myös niille vangeille, jotka eivät olleet käyttäytyneet kelvollisella tavalla rangaistusta suorittaessaan. Harkinnanvaraisen ehdonalaisen vapauden käyttöalaa laajennettiin: muille kuin elinkautisvangeille ehdonalainen vapautuminen tuli mahdolliseksi, kun tuomiosta oli suoritettu vähintään kuusi kuukautta tai kaksi kolmasosaa. Päätösvalta siirrettiin oikeusministeriön vankeinhoitoasiain

osastolle ja esittelijän vastuu vankilan tai rangaistuslaitoksen johtokunnalle. (Pellinen 1992, 37–41, 43.) Lakimuutoksen vaikutuksesta ehdonalaisesti vapautettujen määrä karkeasti laskien kymmenkertaistui. Vuonna 1930 ehdonalaisesti vapautuneita rangaistusvankeja – joihin ei lueta tutkinta- tai sakkovankeja – oli yhteensä 337, kun vuonna 1932 heitä oli jo 4 020, yli puolet vapautuneista. (Aho & Karsikas 1980, 54, 103.)

Vuoden 1889 rikoslain voimaantulon jälkeen ehdonalaista vapauttamista koskevia säädöksiä on muutettu esimerkiksi vapauttamisen muodollisten edellytysten, päätösvallan ja ajankohdan sekä valvonnan keston osalta (Pellinen 1992; HE 262/2004 vp, 4–7). Organisatorisesti suomalainen vankeusrangaistusten täytäntöönpano lienee ollut lähimpänä 1850-luvun irlantilaista järjestelmää vuoden 1955 lakiuudistuksen jälkeisenä aikana, jolloin otettiin käyttöön ”väliporras” vankilan ja ehdonalaisen vapauden välille eli vankisiirtolat (ks. HE 263/2004 vp, 12). Monista progressiivijärjestelmän periaatteista oltiin kuitenkin tuohon mennessä jo luovuttu. Esimerkiksi vuonna 1931 käyttöön otettu *pakollinen* ehdonalainen vapauttaminen ei ollut palkinto vankeusajan hyvästä käytöksestä tai osoitus vangin yhteiskuntakelpoisuudesta; siihen liittyvällä valvonnalla pyrittiin vain varmistamaan yhteiskunnan kokonaisuus. (Pellinen 1992, 48–49, 58; ks. myös Uitto 1950, 156–157, 163.)

2.2 Normaalisuusperiaatteen aikakausi

Suomessa ehdonalaisen vapauden voidaan katsoa irtautuneen alkuperäisestä historiallisesta kontekstistaan rangaistusten täytäntöönpanojärjestelmän itsenäiseksi osaksi 1960-luvun lopulla. Tuolloin käynnistettyjä laajoja lakiuudistuksia perusteltiin monelta osin pohjoismaiseen yhteistyön ja yhdenmukaistamisen lähtökohdista. (Pellinen 1992, 70–76, 92–93.) Rangaistusten täytäntöönpanojärjestelmässä tapahtui merkittävä periaatteellinen siirtymä progressiiviperiaatteesta *normaalisuusperiaatteeseen*. Käsitteellä viitataan laitosojen ja yhteiskunnassa vallitsevien olojen suhteeseen: vankeuden pääsisältönä on ainoastaan vapauden menetys, joten vankilaympäristön tulisi vastata mahdollisimman hyvin yhteiskunnan normaaliolosuhteita ja tukea tuomitun mahdollisuuksia selvitä yhteiskunnassa ilman rikoksia. (Ks. esim. Hartoneva 2002, 13–15.) Muutos rangaistusten täytäntöönpanossa

konkretisoitui vuonna 1975 voimaan astuneessa niin sanotussa RTA-uudistuksessa⁶, jolloin muun muassa kuritushuonerangaistus lakkautettiin ja käyttöön otettiin vankien siviilityö- ja opintolupajärjestelmät (mt., 13–14). Ehdonalaisen vapauden järjestelmä yksinkertaisesti jatkoi olemassaoloaan; vain pienehkö sitä koskeva lakimuutos astui voimaan vuonna 1976. Tuolloin alennettiin vapauttamisajankohdan vähimmäisaikaa neljästä kuukaudesta kolmeen. Muutokseen ei liittynyt voimakkaita ideologisia syitä – pääasiassa sitä perusteltiin vankipaikkojen vapautumisesta koituvilla kustannussäästöillä. (Pellinen 1992, 112–113.) Lyhytaikaisvankien suuresta määrästä johtuen lakimuutos heijastui selvästi tilastoihin jo 1970-luvun viimeisinä vuosina: ehdonalaista vapautuneiden osuus kaikista vapautuneista rangaistusvangeista nousi muutamassa vuodessa noin 50:stä 75 prosenttiin (Aho & Karsikas 1980, 54, 104).

Normaalisuusperiaatteen aikakaudella ehdonalaisen vapauttamisen harkinnanvaraisuutta on asteittain vähennetty (KM 2001, 11, 62–63). Huomattavia muutoksia ehdonalaista vapauttamista koskeviin säännöksiin on toteutettu vuonna 1988, jolloin laitoksessa suoritettavan rangaistuksen vähimmäisaika alennettiin kolmesta kuukaudesta 14 päivään ja pakollinen ehdonalaisten vapaus poistettiin. Käytäntö oli jo tuolloin muuttunut niin, että suurin osa vangeista vapautettiin ennen pakollisen ehdonalaisen määräaikaan, ja myös harkinnanvaraisen vapauttamisen lykkääminen ensimmäisen mahdollisen ajankohdan yli oli käynyt harvinaisemmaksi. (HE 262/2004 vp, 4–5, 7.) Ehdonalaisen vapauttamisen pääsyn lykkääminen osana kurinpitomenettelyä poistui säädöksistä vuonna 1995 (HE 66/1994 vp, 14, 24). Vuonna 2015 tehdystä vankeuslain muutoksesta alkaen säännönmukainen ehdonalaisten vapauttaminen ei ole vaatinut erillistä päätöstä, vaan se sisältyy tuomion täytäntöönpanon alussa tehtävään rangaistusaikapäätökseen. Vain niissä harvinaisissa tilanteissa, joissa ehdonalaista vapauttamista lykätään, ehdonalaisten vapauttaminen tehdään Rikosseuraamuslaitoksen erillisellä päätöksellä. (Hartoneva & Mohell & Pajuoja & Vartia 2015, 430, 437–441; ks. myös HE 45/2014 vp, 26.)

---

⁶ RTA viittaa sanoihin rangaistusten täytäntöönpanoasetus; vuonna 1975 voimaan astunut *asetus vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta* (447/1975) kumosi säädökset *asetus ehdotonta vapausrangaistusta määrävän päätöksen täytäntöönpanosta* (351/1928) sekä *asetus sisältävä määräyksiä ehdollisesta rangaistus-tuomiosta annetun lain soveltamisesta* (44/1918) (RTA 447/1975, 21 §).

Ehdonalaiseen vapauteen päästetyn vangin nuhteetonta käytöstä on pyritty kautta historian varmistamaan valvonnalla. Siitä huolehtivat ensimmäisten vuosikymmenien aikana poliisi, nimismies tai jokin kunnallisviranomaisena. (Pellinen 1992, 15–16.) Alun perin kaikkia ehdonalaisesti vapautuneita koskenut valvonta on muutettu harkinnanvaraiseksi oikeusministeriön vankeinhoito-osaston määräyksellä vuonna 1991, josta lähtien myös valvontatehtävät on alettu keskittää Kriminaalihuoltoyhdistykselle (Oikeusministeriö 1999, 6–7). Koeajan pituuden, rikoksentekoiän tai vangin oman pyynnön perusteella valvontaan määräämisestä on säädetty ensin vankeinhoito-osaston määräyksessä vuonna 1999 ja lopulta vuonna 2005 voimaan astuneessa *laissa ehdonalaisen vapauden valvonnasta* (HE 262/2004, 58; Tarvainen 2005, 110–111; KM 2001, 65–66, 257, 323). Valvonnan tarkoitus on säilynyt säädöksissä lähes sanatakkasti samana vuodesta 1931 vuoteen 2005: *Valvonnan tarkoituksena on estää vapaaksi päästettyä tekemästä uutta rikosta ja tukea häntä hänen pyrkinessään nuhteettomasti elämään* (Asetus 279/1931, 1:1; vrt. RTL 137/2001, 2:14).

Nykyisin ehdonalaisen vapauden säännöspohjana ovat vapauttamisen ja koeajan osalta rikoslain 2 c luvun 5–14 pykälät, valvonnan osalta 1.5.2015 voimaan astunut *laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta* sekä lisäksi näitä lakeja tarkentavat asetukset (Hartoneva ym. 2015, 430). Ehdonalaisen vapauttamisen perustuu rangaistuksen määrösiin eli suoritettuna vankeusrangaistuksen osuuteen koko rangaistuksen pituudesta. Perussäännön mukaan vanki vapautetaan ehdonalaisesti, kun hän on suorittanut 2/3 rangaistuksestaan. Vankeinhoidollisesti ensikertalaiset⁷ vapautuvat suoritettuaan puolet tuomiostaan vankeudessa, kuten myös alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomitut. Ensikertalaiset nuoret vapautuvat 1/3 määröosilla. (RL 780/2005, 2c:5). Poikkeuksen vapautumisen määröosaperustaan tekevät elinkautisvangit, joiden ehdonalainen vapautuminen kolme vuotta kestäväälle koeajalle tapahtuu Helsingin hovioikeuden päätöksellä. Vapauttaminen otetaan käsiteltäväksi vangin hakemuksesta, ja se voi tapahtua aikaisintaan, kun rangaistusta on suoritettu 12 vuotta. (RL 1099/2010, 2c:10).

Valvontaan asetetaan ne vapautettavat, joiden koeaika (eli jäljellä olevan rangaistuksen pituus) on yhden vuoden tai enemmän, sekä ne, jotka suorittavat rangaistustaan alle 21-

---

⁷ Niin sanottu vankeinhoidollinen ensikertalaisuus tarkoittaa, että henkilö ei ole kolmen vuoden aikana ennen nykyiseen tuomioon johtanutta rikosta suorittanut vankeusrangaistusta vankilassa (RL 780/2005, 2c:5; ks. myös Tyni 2015, 21).

vuotiaana tehdystä rikoksesta. Valvontaan voidaan myös asettaa vanki, joka tätä itse pyytää tai vanki, joka on sitoutunut seksuaalirikollisille tarkoitetun lääkehoidon valvontaan (YksL 400/2015, 12:70). Vuonna 2015 vankiloista vapautettiin ehdonalaisesti yhteensä 3 266 vankeusvankia, joka on 99 prosenttia kaikista vapautuneista vankeusvangeista. Heistä 720 eli noin joka viides määrättiin ehdonalaisen vapauden valvontaan. Rangaistuksensa kokonaan kärsineitä vankeusvankeja vapautuu ilman koeaikaa laitoksistamme vuosittain vain muutamia kymmeniä. (Muiluvuori & Blomster & Laurila & Tyni & Lavikkala 2016, 21, 23.)

Nyt jo yli 120-vuotisen historiansa aikana Suomessa ehdonalaisen vapauden järjestelmän tarkoitus ja sitä koskeva lainsäädäntö on yhteiskunnallisten olojen huomattavien muutosten ja rikollisuutta tutkivien tieteiden kehityksen huomioon ottaen pysynyt yllättävän samankaltaisena. Toisaalta on huomioitava, ettei vuosikymmenten takaisia oikeusjärjestelmän muutoksia ole helppoa arvioida nykyisestä yhteiskunnallisesta perspektiivistä (ks. Kekkonen 2013, 13). Tarja Pellisen (1992, 6) arvion mukaan järjestelmän kehittämistä on leimannut kansanluonteeseemme kuuluva varovaisuus ja pragmatismi. Jälkimmäinen ominaisuus ilmenee muun muassa hyötyargumentissa, joka on tuttu lainvalmisteluteksteistä jo 1800-luvulta lähtien: ehdonalaisen vapauden merkitys vankiluvun vähentämisessä. Tässä tarkoituksessa ehdonalainen vapauttaminen on kiistatta ollut toimiva väline (mt., 112). Vankilukutilastoja vuosien 1883 ja 1979 väliseltä ajalta koonneet Timo Aho ja Vuokko Karsikas (1980) toteavatkin rangaistusten täytäntöönpanojärjestelmän olleen ”hämmästyttävän joustava”:

Hyvä esimerkki tästä on vuosi 1931, jolloin yhden vuoden aikana lähes 50 000 kansalaista tuli rangaistuslaitoksiin ja saman verran lähti niistä pois. Vankiluvun kasvaessa hyvin nopeasti on myös aina löytynyt poliittista tahtoa vankiluvun alentamiseksi. Nämä vankiluvun itsesäätelymekanismit ovat myös osoitus siitä, että lainsäädännön avulla pystytään hyvin nopeastikin vaikuttamaan vankilukuun, silloin kun se koetaan tarkoituksenmukaiseksi. (Mt., 48.)

2.3 Työnvälitystä, asumispalveluja, palveluohjausta – ehdonalaisvalvonnan kehitysvaiheita

14 §. Jos Senaatti määrää, että vanki on päästettävä ehdonalaiseen vapauteen; antakoon rangaistuslaitoksen johtaja hänelle hänen jälellä olevaksi rangaistusajakseen vapaussassin, jossa vanki on veloitettava:

1. passineen heti lähtemään määrättyyn elatuspaikkaan;
2. kahden vuorokauden kuluessa siitä kuin on sinne tullut, ja sen jälkeen kerran kuukaudessa merkittäväksi näyttämään passinsa maalla nimismiehelle ja kaupungissa pormestarille, taikka missä poliisikamari on, poliisimestarille;

3. järellä olevana rangaistusaikansa, joka on vapauspassiin kirjoitettava, elämään hiljaisesti ja nuhteettomasti sekä välttämään seurustelua pahamaineisten ihmisten kanssa, jotka eivät ole hänen läheisiä omaisiansa; sekä
4. asuinpaikkaa muuttaessaan, jota hän ei saa tehdä ilman tärkeänlaista syytä, merkittäväksi näyttämään passinsa edellämainitulle poliisi-viranomaiselle siinä paikkakunnassa, jossa on oleskellut, ja sitten siinä paikkakunnassa, mihin muuttaa, sekä sinne tullessaan että sen jälkeen kerran kuukaudessa:
kaikki sillä uhalla, että jos tästä jotakin laiminlyödään, ehdonalainen vapaus on menetetty. (Asetus 39B/1889, 2:14.)

Vuonna 1889 annetun rangaistusten täytäntöönpanoasetuksen voimassaoloaikana ehdonalaisen vapauden valvonnan konkreettinen sisältö saattoi helposti pelkistyä pakollisiksi muodollisuuksiksi, kuten vapauspassin leimaamiseksi ja matkustuslupien käsittelyksi. ”Hiljaisen ja nuhteettoman elämän” toteutumista viranomaiset pyrkivät varmistamaan ehdonalaiseen vapauteen päästettävien tiukalla esikarsinnalla sekä rikkomusten ankaralla sanktioinnilla. Jo vuonna 1921 julkaistussa Vankeinhoitokomitean mietinnössä ehdonalaisvalvontaa katsottiin tarpeelliseksi kehittää vapautuvaa vankia tukevaksi ja ohjaukseen käytännöksi; tämä toki yleisen edun nimissä ja uusintarikollisuuden vähentämiseksi. Poliisin suorittamaa muodollista valvontaa ei pidetty tässä merkityksessä vaikuttavana. (Pellinen 1992, 15–18, 41; HE 64/1931 vp, 8–9.)

Vuoden 1931 lakimuutoksen astuttua voimaan oikeusministeriön tuli määrätä ehdonalaisesti vapautuvalle vangille valvoja, joka oli yleistä luottamusta nauttiva henkilö tai *huoltoyhdistyksen* jäsen. Huoltoyhdistyksellä tarkoitettiin vuonna 1869 perustettua, kristillisen hyväntekeväisyys- ja vapaaehtoistyön pohjalta aloittanutta Suomen Vankeusyhdistys ry:tä, jossa oli jo vuosikymmenien kokemus vankilasta vapautuneiden jälkihuollosta. Tyypillistä huoltotyötä 1930-luvulle tultaessa olivat muun muassa asuntola- ja työnvälitystoiminta sekä harkinnanvaraiset matkustus-, ruoka ja vaateavustukset. Uuden lain myötä ehdonalaisesti vapautuneiden valvonnan sisällöksi Vankeusyhdistys määritteli valvottavan tukemisen työvaikeuksissa sekä ohjaamisen ja valvomisen seurustelussa ja harrastuksissa. (Pellinen 1992, 41–42; Huhtala 1984, 55, 61.) Yhdistyksen kautta valvottaviksi valikoituneet henkilöt edustivat suhteellisen pientä ja ”parhainta” osaa kaikista ehdonalaisesti vapautuneista, joiden määrä kasvoi merkittävästi lakiuudistuksen astuttua voimaan (ks. luku 2.1). Esimerkiksi vuonna 1932 yhdistys sai vankiloilta 653 valvontapyyntöä, kun samana vuonna yli 4 000 vankia vapautui ehdonalaisesti. Valvontapyyntöjen määrä kuitenkin kasvoi tasaisesti – vuonna 1949 niitä tehtiin Vankeusyhdistykselle jo yli 1 600. (Huhtala 1984, 60; Aho & Karsikas 1980, 103; Mustala 1950, 81.) Suurimman osan valvonnoista hoiti seura-

vina vuosikymmeninä edelleen poliisi, sillä kurjistuva taloustilanne ei mahdollistanut valvontaan liittyvien uudistustavoitteiden toteuttamista (Pellinen 1992, 41–43).

Ehdonalaisvalvonnan sisällössä ja käytännön järjestelyissä työtoiminta korostui aineellisesti niukkojen vuosikymmenten aikana. 1930–1940-luvuilla käynnistettiin tietoihin keskittyviä kokeilutyömaita, joilla työskenteli vuosittain useita satoja ehdonalaisesti vapautuneita. Valvottavien tuli sääntöjen mukaan pysyä työmaalla ja olla nauttimatta alkoholia. Työmaat enteilivät työleiritoimintaa, joka virallistettiin vuonna 1949 oikeusministeriön päätöksellä, ja jonka järjestäminen tuli Vankeusyhdistyksen vastuulle. Työleirisijoitus oli mahdollinen harkinnanvaraisessa ehdonalaisessa vapaudessa olevalle henkilölle, joka sitoutui työskentelemään leirillä vähintään kolme kuukautta ja enintään koeajan. Ensimmäisinä vuosina työleireille sijoitettiin noin puolitoista tuhatta vapautuvaa vuosittain. Olosuhteet ja ansiot olivat leireillä kituliaat ja kurinpito tiukkaa. Jopa puolet leireille tulleista saatettiin palauttaa vankilaan käytösrikkomusten vuoksi. (Huhtala 1984, 63–65, 75–76, 78–79.)

Vankeusyhdistyksen valvontatoiminta laajeni toisen maailmansodan vuosina, kun sen järjestettäväksi tuli lakisääteinen nuorten rikoksenteekijöiden valvonta. Yhdistyksen toimintaan kuuluivat myös nuorten rikoksista epäiltyjen henkilötutkinta ja oikeusedustukset sekä valistustyö, jolla eri viranomaisten ja kansalaisten asenteita pyrittiin muuttamaan suopeammiksi rikoksiin syyllistyneitä kohtaan. Ehdonalaisesti vapautuvien kannalta yhdistyksen toiminta työnvälittäjänä ja valvojien hankkijana oli laajaa ja merkityksellistä. Suhteet muihin järjestöihin ja viranomaistahoihin vakiintuivat. Talous asetti kuitenkin tiukat rajat toiminnan kehittämiseksi. Valtionavustukset eivät kattaneet runsaasti työllistävän nuorisonvalvonnan ja siihen liittyvien oheistehtävien kuluja. Säännöllisesti palkattua henkilökuntaa koko yhdistyksessä oli vielä 1960-luvun alussa vain muutamia kymmeniä, jolloin yhdellä päätoimisella valvojalla saattoi olla yli 300 valvottavaa. Varsinainen ydintoiminnan kehittäminen jäi näiden samojen toimihenkilöiden vastuulle yhdistyksen johtokunnan keskittyessä taloudenhoitoon. (Mt., 65, 68, 70, 90, 96–98.)

Paikoilleen pysähtynyt valvontatyön ja -organisaation kehitys alkoi nostattaa kriittisiä puheenvuoroja sekä yhdistyksen omien jäsenten että ulkopuolelta asiaa seuranneiden taholta. Vankeusyhdistys muutti nimensä vuonna 1966 Kriminaalihuolto ry:ksi. (Mt., 98–100; ks. myös KM 1972, 113–114.) Johtokunnan jäsenistö vaihtui vuosikymmenen loppuun men-

nessä, ja uudistuksia toiminnan sisällössä ja järjestämisessä alettiin toteuttaa nopealla tahdilla. Aluetoimistoverkosto perustettiin vain muutaman vuoden kuluessa 1970-luvun alussa; monelle paikkakunnalle rakennettiin asumisyksiköitä vankilasta vapautuneille. Valvonnan kehittämisessä korostui nuortenvälvönän asemesta jälleen ehdonalaisen vapauden valvonta, joka resurssien puutteessa tosin rajattiin alle 25-vuotiaisiin. Asumispalvelujen ohella lanseerattiin uutena toimintamuotona vankilatyö – eli vankien tapaamiset ja vapautteen valmistamisen ryhmät. Tukea toiminnalle järjestyi myös valtion taholta, kun muun muassa lakivaliokunnassa ja eri tahojen tuottamissa selvityksissä asetettiin puolustamaan yhdistyksen tekemän työn merkitystä yhteiskunnalle. Viidessä vuodessa (vuodesta 1970 alkaen) rahoitus melkein kolminkertaistui ja valtionavustusten osuus nousi noin 50:stä lähes 80 prosenttiin. Samalla jaksolla ehdonalaisesti vapautuneiden valvottavien vuotuinen määrä kasvoi 1 200:sta yli 2 200:aan. Henkilökunta ammatillistui; huoltotyöntekijät ja nuorisonvalvojat nimettiin *sosiaalityöntekijöiksi*. Heidän lisäksi asuntolatyöntekijät ja asuntolanhoitajat muodostivat suurimmat henkilöstöryhmät. Koulutustoiminta vilkastui ja kansainvälisiä seminaareja järjestettiin. Merkittävä rajapyykki etabloitumiskehityksessä saavutettiin vuonna 1975, jolloin annettiin laki (L 31/1975) ja asetus (134/1975) kriminaalihuoltotyön valtionavusta sekä asetus Kriminaalihuoltoyhdistyksestä (135/1975). Kriminaalihuolto ry lakkautettiin ja sen henkilökunta, varat ja velvoitteet siirtyivät julkisoikeudelliselle Kriminaalihuoltoyhdistykselle (KHY). (Huhtala 1984, 100–110.)

Ehdonalaisen vapauden valvonnassa – tai niin sanotussa vankilasta vapautuneiden jälkihuollossa – asumis- ja työllistämispalvelut pysyivät tärkeällä sijalla läpi 1980-luvun. Uutena toimintamuotona vankilasta vapautuneille tulivat Lahteen ja Tampereelle perustetut toimintakeskukset, jotka jatkoivat paikallisia työleirejä moniulotteisempina työllisyyttä ja sosiaalista selviytymistä edistävinä paikkoina. (Tarvainen 2005, 72–81.) Merkittäviä ehdonalaisvalvontaa koskevia muutoksia alkoi tapahtua 1990-luvun alussa. Poliisivalvonta lakkautettiin vuonna 1993 ja yksityisvalvojen suhteellinen osuus valvojina nousi noin viidennekseen. Henkilöstöresursseja siirtyi yhdistyksen sisällä huomattava määrä yhdyskuntapalvelun toimeenpanotehtäviin, minkä seurauksena muun muassa valvojen vankilakäynnit vähenivät tuntuvasti. Vuosikymmeniä (Helsingissä yli 120 vuotta, ks. Mustala 1950, 31–34) ylläpidetyistä valvotuista asumisyksiköistä luovuttiin vuoteen 1997 mennessä ja myös tuettu asuminen hiipui vähitellen yhdistyksen toiminnassa. Samaan aikaan asuntotilanne vaikeutui useissa kunnissa ja sosiaalihuollon erityispalveluista karsittiin, mikä sy-

vensi monien vankilasta vapautuvien syrjäytymisriskiä. (Tarvainen 2005, 107–108, 114; Kriminaalihuoltoyhdistys 1999, 6, 8–10.)

Ehdonalaisvalvonnan jatkuvuus ei ollut uhattuna pelkästään resurssikysymysten vuoksi: asiantuntijatyönä toteutetun rikoslakiprojektin ehdotuksessa vuonna 1994 esitettiin valvonnan lakkauttamista kokonaan. Lähtökohtana ei kuitenkaan ollut jälkihuollon merkityksen kyseenalaistaminen. Varsinaisena kritiikin kohteena olivat vapauttamista koskevat säädökset sekä valvontaan liittyvät kontrollitoimenpiteet, jotka muodostivat tukitoimenpiteisiin yhdistettynä ristiriitaisen kokonaisuuden. Vaikka ehdotus ei vuosien aikana päätenyt lakiesitykseksi asti, ehdonalaisvalvonnan epävarma asema jatkui läpi 1990-luvun. (Tarvainen 2005, 107–110.) Vuonna 1996 Kriminaalihuoltoyhdistyksessä käynnistetyn kehittämissuorituksen myötä ehdonalaisvalvontaa alettiin uudistaa sekä tavoitteidensa osalta että työmuotona. Hankkeen loppuraportin mukaan valvontatyötä alettiin vasta tuolloin hahmottaa järjestelmällisenä, normiohjattuna toimintana – ei pelkästään yksilöllisenä sosiaalityönä. Projekti tuotti esityksen valvontaan määräämisen perusteiden muuttamisesta. Myös KHY:n ja vankiloitten välisen yhteistyön kehittäminen nähtiin oleellisena osana valvontaprosessin uudistamista. Muun muassa valvontaa koskevat suunnitelmat tulisi selkeämmin kytkeä vankeusaikana toteutettuihin kuntouttamistoimiin ja suunnitelmiin. Vapauttamiseen sekä valvontaan liittyvät käytännöt todettiin vaihteleviksi ja epäyhteneviksi, mikä jo sinällään heikensi valvontatyön uskottavuutta ja tuloksellisuutta. (Kriminaalihuoltoyhdistys 1999, 2–4, 16–17, 20, 37–38.)

Täytäntöönpanon oikeellisuus ja vaikuttavuus olivat nousseet kriminaalipoliittisen keskustelun aiheiksi Suomessa 1990-luvun aikana, jolloin käynnistyivät kokeilut uudesta ehdotoman vankeuden korvaavasta seuraamusmuodosta, yhdyskuntapalvelusta. Tässä seuraamusmuodossa työnkuva oli alusta asti hahmottunut enemmän lainsäädännöllisten velvoitteiden kuin sosiaalityön orientaation kautta. KHY:n nähtiin profiloituvan yhä ponnekkammin vaihtoehtoisten rangaistusten täytäntöönpanijaksi ammattimaisen sosiaalityön kustannuksella. (Hannula 2005, 25–27, 62–65.)

”Kriminaalihuoltoyhdistyksen näkökulmasta työn sisältö on radikaalisti muuttunut. Aiemmin oli tarjota asuntoja ja rahallista tukea, mutta nykyään ”tuotteemme” on yhdyskuntaseuraamusten tuettu toimeenpano. --- Kriminaalihuoltoyhdistyksessä tehtävän kriminaalihuoltotyön eli yhdyskuntaseuraamustyön toimeenpanon sisältö koostuu kolmesta toisiinsa limittyneestä osa-alueesta: rangaistuksen muodollisesta täytäntöönpanosta, menetelmällisestä uusintarikollisuuteen vaikuttamisesta ja palveluohjauksesta.” (Virolainen 2000, 14–17, ref. Hannula 2005, 69.)

Yhdyskuntapalvelun toimeenpanotehtävät liittivät Kriminaalihuoltoyhdistyksen entistä selkeämmin osaksi rangaistusjärjestelmää. Keskustelua kriminaalihuollon valtiollistamisesta oli käyty jo 1980-luvun lopulta alkaen, mutta vielä 1993 annetussa mietinnössään oikeusministeriön asettama säännöstyöryhmä ei katsonut yhdyskuntaseuraamuksiin sisältyvän pakkovalan edellyttävän valtion laitoksen perustamista. Askeleita valtiollistamisen suuntaan kuitenkin tapahtui: yhdistyksen rahoittamisessa siirryttiin valtionapujärjestelmästä tulosohjausmalliin, ja kriminaalihuollon tehtävistä annettiin ensimmäinen laintasoinen säädös. (Tarvainen 2005, 91–93, 119–124; HE 136/2000 vp, 9.) Seuraava Kriminaalihuoltoyhdistyksen uudelleenorganisointitarvetta selvittävä työryhmä asetettiin 1998. Työryhmä kiinnitti erityistä huomiota valmisteilla olevaan valtiosääntöuudistukseen, jossa julkisen hallintotehtävän antamista muulle kuin viranomaiselle esitettiin säänneltäväksi aiempaa tiukemmin – etenkin, jos tehtävään kuuluu yksilön perusoikeuksiin puuttuvaa julkisen vallan käyttöä. Työryhmän arvion mukaan yhdyskuntapalvelun sääntöjen rikkomisesta langettavien sanktioiden määrä tulisi lisääntymään, sillä tuomittujen sosiaaliset ongelmat olivat yleistymässä ja suunnitelmissa oli yhdyskuntaseuraamusten soveltaminen aiempaa vakavampiin rikoksiin samalla kun laitoserangaistusten määrää pyrittiin vähentämään. Näin ollen yhdyskuntaseuraamusten toimeenpanon tehokas toteuttaminen edellyttäisi yhä vahvempaa puuttumista yksilön oikeusasemaan, mistä vastuussa voisi olla vain valtiollinen viranomaisorganisaatio. Kriminaalihuollon katsottiin sopivan hyvin oikeusministeriön hallinnonalalle saman strategisen johdon alle kuin vankeinhoito. Tällöin olisi muun muassa mahdollista kohdentaa resursseja tarkoituksenmukaisella tavalla ja yhdistää alan koulutusjärjestelmä. (Oikeusministeriö 1999, 56–58, 60–63; HE 136/2000 vp, 28.) Kriminaalihuoltoyhdistyksen tehtävien siirtyminen valtion viranomaisorganisaation vastuulle toteutui vuonna 2001 voimaan tulleiden lakien myötä. Operatiivista toimintaa johtavaksi keskusvirastoksi perustettiin rikosseuraamusvirasto, jonka alaisuudessa toimivat vankeinhoitolaitos sekä yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta vastaava kriminaalihuoltolaitos. Strategiasta ohjauksesta oikeusministeriössä tuli vastaamaan kriminaalipoliittinen osasto. (L 135/2001, 1:2, 1:5; HE 136/2000 vp, 16.) Lainvalmisteluprosessiin sisältyvässä mietinnössään lakivaliokunta ilmaisi huolensa vapautuvien vankien jälkihuollosta ja painotti, että kunnallisten sosiaalipalveluiden ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanon väliinputoajaksi jääneen ryhmän tilanteeseen puututtaisiin pikaisesti. Tämä huomioitiin lakkautettavan Kriminaalihuoltoyhdistyksen omaisuusjärjestelyissä siten, että osa varallisuudesta siir-

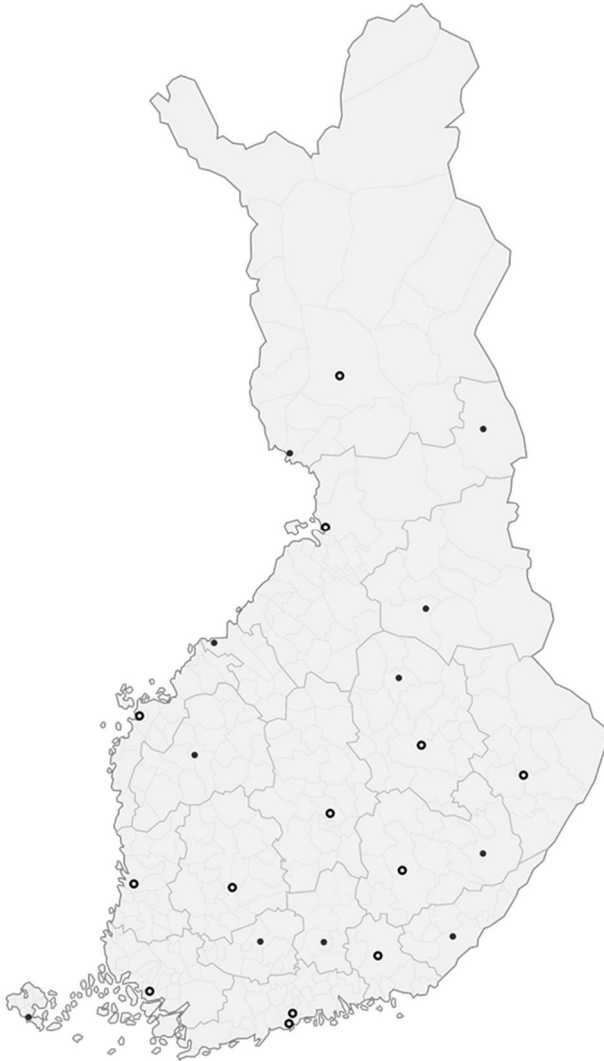
rettiin perustettavalle säätiölle (nyk. Kriminaalihuollon tukisäätiö, KRITS). Myös Tampereen toimintakeskukseen sijoittuvan kehittämistyön jatkuminen ja henkilöstön asema pyrittiin turvaamaan. (LaVM 13/2000 vp, 4–5; HE 136/2000 vp, 16, 18.)

2.4 Valvontaorganisaatio ja yhdyskuntaseuraamukset nykypäivänä

Tutkintavankeuden toimeenpanosta sekä vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta vastaa oikeusministeriön kriminaalipoliittisen osaston alainen Rikosseuraamuslaitos. Se on toiminut vuodesta 2010 alkaen, jolloin vankeinhoitolaitoksesta, kriminaalihuoltolaitoksesta sekä rikosseuraamusvirastosta muodostettiin yksi viranomainen. Organisaatiouudistuksen tavoitteina on ollut edistää rangaistusten suunnitelmallisuutta ja vaiheittaista etenemistä kohti vapautta sekä koko seuraamusjärjestelmän painopisteen siirtämistä suljetusta vankilasta avoimpiin seuraamuksiin. (HE 215/2014 vp, 7.) Hallinnollisesti Rikosseuraamuslaitos jakautuu keskushallintoyksikköön, kolmeen rikosseuraamusalueeseen, täytäntöönpanoyksikköön ja Rikosseuraamusalan koulutuskeskukseen. Aluehallinnot muodostuvat aluekeskuksista ja arviointikeskuksista, ja niiden alaisuudessa toimivat vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimistot. (Rise 2016.) Vuoden 2016 lopussa vankiloita oli 26. Vankipaikoista suurin osa (67 %) on suljetuissa laitoksissa, loput ovat avovankiloissa tai avovankilaosastoilla. Vankien päivittäinen keskimäärä vuonna 2016 oli 3 120. Ehdonalaisesti vapautui vuoden 2016 aikana 3 187 vankia, joista valvontaan määrättiin 759 eli hiukan vajaa neljännes (Rikosseuraamuslaitos 2017a, 11, 34.) Henkilöstöä Rikosseuraamuslaitoksessa oli vuoden 2016 lopussa 2 634, joista noin puolet toimi vankiloiden valvonta- ja ohjaustehtävissä (Rikosseuraamuslaitos 2017b, 36).

Yhdyskuntaseuraamustoimistoja ja -toimipaikkoja oli vuoden 2016 lopussa yhteensä 24 paikkakunnalla. Niissä pannaan täytäntöön yhdyskuntaseuraamukset sekä laaditaan syyttäjien pyynnöstä seuraamusselvityksiä. (Rise 2017.) Täytäntöön pantaviksi tulleita yhdyskuntaseuraamuksia oli vuonna 2016 yhteensä 3 773 ja päivittäinen asiakasluku oli keskimäärin 3 061. Seuraamusselvityksiä pyydettiin 6 647. Täytäntöön pantaviksi tulleiden seuraamusten ja pyydettyjen selvitysten määrät ovat viime vuosina vähentyneet useilla sadoilla, mihin keskeisin syy on poliisin tietoon tulleiden törkeiden rattijuopumusten huomattavana väheneminen. Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa henkilökuntaan kuului vuoden 2016 päättyessä yhteensä 203 henkilöä (Rikosseuraamuslaitos 2017b, 25–27, 36).

Kuvio 1: Yhdyskuntaseuraamustoimistot ja -toimipaikat Suomen kartalla⁸. Tilanne vuoden 2016 lopussa. (Rise 2017.)

Täytäntöön pantaviksi tulleista seuraamuksista ehdonlaiseen vapauteen päästetyn valvonnan osuus oli 20 prosenttia (762 valvontaa), ja valvottavia henkilöitä oli keskimäärin päivässä 1 067 (Rikosseuraamuslaitos 2017a, 44). Huomattava osuus – yli kolmannes – ehdonlaisvalvottavista sijoittuu asuinkuntansa perusteella Uudenmaan maakuntaan. Seuraavaksi eniten valvottavia, noin 11 prosenttia, asuu Pirkanmaalla. Näin ollen ehdonlaiseen vapauteen päästetyn valvonta keskittyy merkittävästi Suomen kahteen suurimpaan yksik-

⁸ Kuva: Mikko Rintala; karttapohja: Care 2012.

köön – Helsingin ja Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimistoihin – joissa kummassakin oli asiakaskartoituspäivänä 1.5.2016 yli kaksisataa EAV-asiakasta. Pienimmissä toimipaikoissa ehdonalaisvalvottavia oli vain muutamia. (Rikosseuraamuslaitos 2016, 39–40.)

Muita yhdyskuntaseuraamuksia ehdonalaiseen vapauteen päästetyn valvonnan (EAV) lisäksi ovat ehdolliseen vankeuteen tuomitun valvonta (ERN), nuorisorangaistus (NR), yhdyskuntapalvelu (YKP) sekä valvontarangaistus (VALRA). Valvontarangaistus on nilkkaan kiinnitettävän pannan ja tuomitun kotiin sijoitettavan seurantalaitteen avulla valvottu rangaistus, joka voidaan tuomita korkeintaan kuuden kuukauden ehdottoman vankeuden sijasta (Rise 2015).

Tämän tutkielman keskeiseen käsitteistöön kuuluu edellä mainittujen seuraamuslajien lisäksi valvottu koevapaus (VKV), joka valvontarangaistuksen tavoin on sähköisin apuvälinein toteutettava valvonnan muoto. Seuraamuksena ja myös konkreettisena prosessina valvottu koevapaus sijoittuu perinteisen vankeus-yhdyskuntaseuraamukset-jaottelun välille. Valvottu koevapaus tarkoittaa ehdotonta vankeusrangaistusta suorittavan vangin sijoittamista vankilan ulkopuolelle tarkoin suunniteltuun toimintaan. Valvottu koevapaus alkaa aikaisintaan kuusi kuukautta ennen vapautumista, ja sen hallinnoinnista vastaa vankila. (Hartoneva ym. 2015, 10, 389–391, 395–405.) Rikosseuraamuslaitoksen liikkuvilla tukipartioilla on keskeinen rooli koevapaudessa olevien vankien valvonnassa ja päihdetestauksessa (ks. Kraufvelin 2015, 25–27, 69–74).

3 RANKAISU, KUNTOUTUS VAI TEHOKKUUS – NÄKÖKULMIEN RISTIVETO KRIMINAALIPOLITIIKASSA

3.1 Tutkielman tarkastelukehys: Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön säännöt

Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön säännöt – eli ministerikomitean suositus CM/Rec (2010) 1 – on laadittu Euroopan neuvostoon kuuluvassa Rikosopillisen yhteistyön neuvostossa (PC-CP). Yhdyskuntaseuraamustyön eurooppalainen yhteistyöjärjestö (CEP) on antanut sääntöjen luonnosteluvaiheessa merkittävää konsulttiapua laajaa asiantuntija-

verkostoaan hyödyntäen. Keskeinen periaate on ollut yhdyskuntaseuraamustyön toteuttajien näkökulman huomioiminen, sillä sääntöjen tarkoituksena on ohjata käytännön työtä. Ennen ministerikomitean hyväksymistä luonnos on tarkastettu Rikosongelmia käsittelevässä Euroopan neuvoston komiteassa (CDPC), jolloin Euroopan neuvoston jäsenmaiden edustajilla on ollut tilaisuus kommentoida luonnosta. Kansainvälisiin normeihin liittyvä tyypillisesti eritasoisia ristiriitoja: yhteisten sääntöjen tulee ottaa huomioon kansalliset erikoisuudet mutta toisaalta edustaa selkeää kantaa kansainvälisten eettisten standardien noudattamisen puolesta. Jo ennalta on ollut selvää, että Euroopan neuvoston 47 jäsenmaan joukossa on monia, joille sääntöihin mukautuminen on helppoa. Joissain jäsenmaissa taas yhdyskuntaseuraamukset ja niitä täytäntöön panevat organisaatiot ovat vasta perustamisvaiheessa. (Canton 2010, 64–65.)

Sääntöjen laatimisprosessia läheltä seurannut professori Rob Canton (mt.) on artikkelissaan käsitellyt niitä eettisiä ja poliittisia perusteita, jotka ovat vaikuttaneet suosituksen sisältöön. Näistä keskeisin on Euroopan ihmisoikeussopimus, joka alun perin solmittiin vuonna 1950 Euroopan neuvoston silloisten jäsenmaiden kesken, ja jolle nykyinen eurooppalainen ihmisoikeussuoja olennaisesti perustuu (mt., 63; Euroopan neuvosto 2016b). Sopimuksen toteutumista valvoo viime kädessä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT), jonka päätöksiin sopimuksen ratifioineet jäsenvaltiot⁹ ovat sitoutuneet (Euroopan neuvosto 2016b). Ihmisoikeuksien huomioiminen käytännön tasolla tarvitsee kuitenkin tuekseen ihmisoikeussopimusta ja tuomioistuinratkaisuja yksityiskohtaisempaa ja ketterämmin uudistuvaa ohjeistusta. Juuri tätä tarvetta Euroopan neuvoston ministerikomitean suositukset pyrkivät palvelemaan. Euroopan neuvoston jäsenvaltioita kohtaan niillä ei ole juridista velvoittavuutta, vaan ne ovat *vahva poliittinen viesti*, jonka ministerikomitea suosittaa jäsenvaltioita ottamaan huomioon *lainsäädännössään, politiikassaan ja käytännön toimissaan*. Rangaistusten täytäntöönpanoa koskevilla suosituksilla onkin nykyisin voimistuva asema jäsenmaiden politiikkaa ja käytäntöjä ohjaavina normeina. Esimerkiksi vuonna 2006 uudistettuja Euroopan neuvoston vankilasääntöjä on käytetty asiantuntijalähteenä joissain

---

⁹ Suomi ratifioi Euroopan ihmisoikeussopimuksen vuonna 1989 liittyttyään Euroopan neuvoston täysjäseneksi. Kansainväliset ihmisoikeudet olivat lisäksi merkittävänä referenssinä, kun perustuslakimme sisältäviä perusoikeussäännöksiä uudistettiin 1990-luvun alkupuolella. (Pirjatanniemi 2013, 29–30.)

EIT:n päätöksissä. (Canton 2010, 63–64; CMRec 2010, 4, 17; ks. myös Euroopan neuvoston vankilasäännöt 2007, 4.)

Canton (2010) käsittelee artikkelissaan kolmea erityistä teemaa, jotka ihmisoikeuksien kannalta näyttävät uhkana useiden maiden politiikassa ja rangaistuskäytännöissä. Näistä ensimmäinen, *punitivismi*, tarkoittaa rangaistusten ankaruutta suosivaa linjausta, josta tunnettuja esimerkkejä ovat Yhdysvalloissa 1960-luvulla lanseerattu ”law and der” -politiikkateema ja sen eri sovellukset kuten kymmenissä osavaltioissa vahvistetut *three-strikes*-lait¹⁰ (ks. Benekos & Merlo 1995, 3). Myös monissa Euroopan maissa vankiluku on 1990-luvun puolivälin jälkeen noussut huolimatta siitä, onko rikollisuuden taso on pysynyt vakiona tai jopa laskenut (Dünkel 2016). Syyksi on epäilty muun muassa taloudellista taantumaa, minkä seurauksena kasvanut sosiaalinen turvattomuus on heijastunut äänestäjien koventuneissa asenteissa rikollisuutta kohtaan. Huomattavaa kuitenkin on, että rikoksista tuomittujen syrjimisestä edistävää asenneilmasto lisää jo itsessään ihmisten välistä epäluottamusta ja syventää tuomittujen syrjäytymiskehitystä. (Canton 2010, 65–66.) Rangaistusten ankaruuden suhteen varsinkin Pohjoismaissa harjoitettua kriminaalipolitiikkaa on asiantuntijoiden piirissä kuvailtu poikkeukselliseksi, mikä heijastuu vankilukuun: jo kaksikymmentä vuotta ovat Suomi ja Ruotsi olleet Euroopan neuvoston kokoamissa vankeusastetilastoissa¹¹ alimpien sijojen tuntumassa (Dünkel 2016; Pratt 2008, 119). Myös vankilaolojen normaalisuus on kansainvälisestä näkökulmasta poikkeuksellinen tavoitetilä. Toisaalta on huomattava myös moitteet, joita Suomi on saanut ihmisoikeusvalvontaviranomaisilta vankiloidensa osittain alkeellisista olosuhteista. (Pratt 2008, 119–120; Pirjatanieniemi 2013, 40.) Viime vuosina suomalaisen ”humaanin, rationaalisen ja asiantuntijavetoisen” kriminaalipolitiikan kyseenalaistaminen on noussut näkyväksi ilmiöksi muuallakin kuin lehtien yleisönosastoilla ja sosiaalisen median foorumeilla: erityisesti seksuaali- ja

---

¹⁰ *Three strikes and you're out* on baseball-fraasi, joka rikosoikeudellisessa kontekstissa tarkoittaa, että vakavien rikosten uusijoille on laissa säädetty ankaria minimituomioita – tyypillisesti elinkautisia vankeusrangauksia ilman ehdonalaista vapautumisen mahdollisuutta. Eri osavaltioissa periaatetta on sovellettu hiukan eri tavoin, mutta ankarien tuomioiden ja yleisemmin niin sanotun *tough on crime* -politiikan pitkän aikavälin seurauksena on Yhdysvalloissa ollut muun muassa rangaistusasteikkojen epäyhtenäistyminen sekä vankiluvun jyrkkä kasvu. (Benekos & Merlo 1994, 4–6; ks. myös Travis & Western & Redburn 2014, 2.)

¹¹ Eräs tuomitsemiskäytäntöjen ankaruutta kuvastava ja kansainvälisesti varsin vertailukelpoinen mittari on maan vankeusaste eli väestömäärään suhteutettu vankiluku. Vuosien 2014 ja 2015 vaihteessa Suomessa oli 54 vankia 100 000 asukasta kohden, Ruotsissa 55, Saksassa 76, Virossa 222 ja Yhdysvalloissa 612 (SPACE I 2016; Carson 2015, 7–8).

väkivaltarikoksien nykyistä ankarampaa tuomitsemista ovat kannattaneet asiantuntijatkin (ks. Helsingin Sanomat 27.10.2016; ks. myös Pirjatanniemi 2013, 27–28).

Toinen ihmisoikeuksien kannalta kyseenalainen kehityssuuntaus Cantonin (2010, 66) mukaan on *instrumentalismi*, joka tarkoittaa rikosoikeutta koskevan arvokeskustelun välineellistymistä. Tällä hän viittaa tendenssiin, jossa rikosoikeuden sekä kriminaalipolitiikan sisältöjä ja merkitystä pyritään kiteyttämään rikollisuuskehitystä mittaaviin tuloksiin. Esimerkiksi Suomessa on hallituksen talousarvioesityksessä vuonna 2006 asetettu selkeä prosentuaalinen tavoite ensikertalaisten vankien uusintarikollisuuden vähentämiseksi. Aihetta väitöskirjassaan tutkinut Sasu Tyni (2015, 28–32) on maininnut lukuisia seikkoja, jotka vaikuttavat uusintarikollisuusasteeseen ilman että sen perusteella olisi mahdollista tehdä johtopäätöksiä kriminaalipolitiikan vaikuttavuudesta: lainsäädäntömuutokset vaikuttavat vankirakenteeseen, mikä taas ennen pitkää heijastuu vankilasta vapautuneiden tekemien rikosten laatuun ja määrään. Cantonin (2010, 66) mukaan ongelmana tuloksiin keskittyvässä tarkastelutavassa on, että rangaistusten täytäntöönpanoprosessit ja niissä käytetyt keinot jäävät seurannassa paitsioon, vaikka juuri ne ovat keskeisiä rangaistusjärjestelmän oikeudenmukaisen ja ihmisarvoa kunnioittavan toiminnan kannalta.

Kolmanneksi ongelmalliseksi ilmiöksi Canton (mt.) määrittelee artikkelissaan rikosten ennaltaehkäisyyn tähtäävän *preventiivisen oikeuden*. Olennaisia ovat ne muutokset, joita rangaistusten täytäntöönpanoprosesseissa tapahtuu, kun tavoitteissa siirrytään oikeudenmukaisuuteen ja kuntouttamiseen nojaavasta perinteisestä oikeusajattelusta oletettujen rikosten ehkäisyyn. Ankarimpien interventioiden kohteeksi joutuvat tällöin tuomitut, joilla on aiempaa rikoshistoriaa tai jotka muista syistä arvioidaan korkean uusimisriskin vankeiksi tai asiakkaiksi. Luottamus riskiarviointivälineisiin mahdollistaa ”tulevien rikosten” ehkäisemiseksi annettujen pidennettyjen vankeustuomioiden suosimisen – ja myös sellaisten, joiden kesto on ennalta määrittelemätön. Yhdyskuntaseuraamuksissakaan riskiarvioon perustuva täytäntöönpanon intensiteetti ei ole vieras ilmiö. Riskiarvioinnin merkityksen painottaminen rikosoikeusprosessissa voi vaarantaa suhteellisuusperiaatteen toteutumisen, eli tuomion ankaruuden suhteen rikoksen vakavuuteen sekä kohtuullisuuden yksilön perusoikeuksien rajoittamisessa. (Mt., 66–67; Kaskenmäki 2005, 341; L 434/2003, 2:6; ks. myös Laine 2015, 293–294.) Canton (2010, 67) ei pyri kyseenalaistamaan riskiarvioinnin

merkitystä osana ammattimaista täytäntöönpanoprosessia, mutta huomauttaa, että myös preventiivisyyden tulisi nojata selkeisiin eettisiin periaatteisiin.

Kun ihmisoikeuskysymyksistä puhutaan kriminaalipolitiikan kontekstissa, ei voida väistää kysymystä uhrinäkökulmasta: tehty rikos on monessa tapauksessa loukannut asianomistajan ihmisoikeuksia, joten rikosten ehkäisy ja esitutkinta – joissa potentiaalisen rikoksenteijän tai tekijäksi epäillyn perusoikeuksia aktiivisesti rajoitetaan – ovat osa ihmis- ja perusoikeuksien suojaa. Ihmisoikeusperustaista kriminaalipolitiikkaa artikkelissaan ruotiva Elina Pirjatanniemi (2013) toteaa kansainvälisten ihmisoikeussopimusten toimivan kaksijakoisesti: kansallisella tasolla ihmisoikeusvelvoitteiden tehokasta toteutumista uhrien näkökulmasta pyritään varmistamaan kriminalisointisuosituksilla. Suomessa esimerkiksi lähisuhdeväkivaltaa koskevaan keskusteluun ja siihen puuttumiseksi tarvittaviin lakimuutoksiin ovat vaikuttaneet kansainvälisten valvontaelinten kannanotot. Toisaalta rikosten tutkintaa, oikeusprosesseja ja rikosseuraamuksia koskeva kansainvälinen ihmisoikeuksien valvonta keskittyy tyypillisesti yksilön suojaan julkiselta vallankäytöltä – toisin sanoen rikoksista epäiltyjen ja tuomittujen ihmisoikeuksiin. (Mt., 48–49.) Tästä käy hyvin esimerkkinä vankien tarkkailuhaalareita koskeva Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu, jonka seurauksena Suomen valtio määrättiin maksamaan korvauksia menettelystä, joka ilman laillista perustetta loukkasi valituksen tehneiden henkilöiden yksityiselämän suojaa (ks. Viljanen & Rautiainen 2014).

Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön säännöissä näkökulma on korostetusti eettinen: ihmisoikeudet ovat se perusta, josta rangaistusten täytäntöönpanoa tulee arvioida ja harjoittaa. Mikäli kriminaalipoliittinen arvokeskustelu painottuu eettisten pohdintojen sijasta toiminnan vaikuttavuuteen ja tavoitteisiin – kuten esimerkiksi uusintarikollisuuden vähentämiseen – jää ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta olennaiseksi kysymykseksi, millä keinoilla näihin päämääriin käytännössä pyritään. Kuten ihmisoikeuksien arvioinnissa yleisestikin, on kansainvälinen ulottuvuus olennainen osa sääntöjä, sillä olisi vaikeaa tunnistaa rangaistuskäytäntöjen kohtuullisuutta ja oikeellisuutta vertaamatta eri maiden käytäntöjä keskenään. (Canton 2010, 68–69.)

3.2 Ehdonalaiseen vapauteen liittyvät arvokeskustelut Suomessa

Tässä luvussa käyn läpi eräitä muutoksia ja keskusteluja, jotka ovat äsken esiteltyjen ihmisoikeuksien toteutumista uhkaavien kehitystrendien näkökulmasta olleet olennaisia ehdonalaisen vapauden valvonnassa. Huomattavaa on, että ihmisoikeudet eivät ole uusi näkökulma rangaistusjärjestelmämme uudistuksissa. Konkreettisimpia esimerkkejä ihmis- ja perusoikeusnäkökulman vaikutuksesta lainsäädännön sisältöön on 1970-luvulla lanseerattu normaalisuusperiaate ja siihen kytkeytyvä RTA-uudistus, jota olen käsitellyt luvussa 2.2. Anne Hartoneva (2002) on tutkimuksessaan nostanut esiin normaalisuus-käsitteen yhteyden perustuslain turvaamiin yksilön perusoikeuksiin. Vankien perusoikeuksien rajoitukset on perusteltu 1960-luvun lopulle asti sillä, että vangit ovat laitospöydän alaisuudessa. Laitoksen sulkeminen ei nykyinäkökulmasta olisi juridisesti kestävä peruste, sillä yksilön perusoikeuksien rajoittamista on aina punnittava perustuslaissa säädettyjen rajoitusedellytysten kannalta – koskien jokaista rajoitettavaa oikeutta erikseen. Vaikkei tämä periaate voisikaan kaikilta osin toteutua käytännön laitostodellisuudessa, normaalisuusperiaatteen sitoutuminen on edellyttänyt huomattavia muutoksia vankiloiden toiminnassa: rajoitukset eivät voi koskea esimerkiksi vankien mahdollisuuksia työntekoon ja opiskeluun tai oikeuteen pitää yllä yhteyksiä laitoksen ulkopuolelle. (Mt., 36–39, 68–75.)

Ehdonalaisen vapauden järjestelmä on pitkään jatkuneen historiansa aikana kohdannut voimakastakin kritiikkiä, ja rangaistuksellisesta näkökulmasta kritikoiden esittämät argumentit ovat vaihdelleet ääripäästä toiseen. Vuonna 1972 julkaistussa Inkeri Anttilan johtamassa kriminaalihuoltokomitean mietinnössä harkinnanvaraisesta ehdonalaisesta vapauttamisesta suositeltiin luopumaan kokonaan, jotta vangin olisi mahdollista varautua vapautumiseensa jo hyvissä ajoin ennalta tiedettynä päivänä. Ihanteellisimpana mallina komitea piti *reaalirangaistusjärjestelmää*, jossa vankeusrangaistukset suoritettaisiin täysimittaisesti laitoksissa. Tällöin laitusrangaistuksen kesto olisi pelkästään tuomioistuimen ratkaistavissa, eikä täytöntöönpanosta vastaavalla viranomaisella olisi siihen vaikutusvaltaa. Rangaistusten tosiasiallinen piteneminen ja siitä aiheutuvat haittavaikutukset olivat kuitenkin komitean tavoitteiden vastaisia. Komitea esitti parhaaksi vaihtoehdoksi ehdonalaiselle vapauttamiselle armahtamisen ilman koeaikaa, joka tapahtuisi automaattisesti tietyn määräosan suorittamisen jälkeen. Näin merkittävää muutosta vallitsevaan käytäntöön komitea ei pitä-

nyt realistisena, joten lopputulema oli, että ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmän säilyttäminen oli suositeltavin vaihtoehto. (KM 1972, 169–171.)

Ehdonalaisjärjestelmän korvaamista reaalarangaistusjärjestelmällä on lakialoitteella esitetty viimeksi vuonna 2003 (ks. LA 149/2003 vp). Aihetta käsitellään melko laajasti vuoden 2005 vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaa lainsäädäntöä valmisteleavassa lakivaliokunnan mietinnössä (LaVM 9/2005 vp). Lakivaliokunta tunnustaa reaalarangaistusjärjestelmän hyödyiksi selkeyden ja ymmärrettävyyden – joita lakialoitteessa korostetaan – mutta huomauttaa sen olevan ”Suomen rangaistusjärjestelmälle vieras” ja puoltaa ehdonalaisen vapauttamisen säilyttämistä osana vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa:

Rangaistuksen tarkoituksen kannalta tarkasteltuna reaalarangaistusjärjestelmässä jossain määrin korostuu rangaistuksen merkitys nimenomaan tehdyn rikoksen sovituksena. Koska reaalarangaistusjärjestelmässä tehdään periaatteessa jyrkkä ero vankeuden ja vapauden välillä, se voi samalla johtaa siihen, että vankiin ja hänen yhteiskuntaan sijoittumiseensa liittyvät näkökohdat jäävät suhteellisen vähälle huomiolle. Valiokunnan mielestä ehdonalaiseen vapauteen perustuvan järjestelmän keskeisiä etuja on juuri se, että sen kautta on mahdollista liittää välittömästi vapautumista seuraavaan aikaan erilaisia toimenpiteitä, joilla voidaan yrittää tukea vankilasta vapautuneen henkilön valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan. ---

Jos reaalarangaistusjärjestelmä haluttaisiin ottaa käyttöön, sillä olisi myös tuntuvia käytännön vaikutuksia etenkin siirtymävaiheessa. Hallituksen esityksen perustelujen (s. 17) mukaan reaalarangaistusjärjestelmään siirtyminen toteuttamistavasta riippuen joko huomattavasti lisäisi vankilukua tai johtaisi mittavaan rangaistusasteikkojen uudistamistarpeeseen ja sitä kautta pitkälliseen lainsäädäntöprosessiin. (LaVM 9/2005 vp, 3.)

Samaa lainvalmisteluprosessia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 262/2004 vp) reaalarangaistusjärjestelmän etuja ja haittoja analysoidaan laajasti ja esitetään satojen miljoonien eurojen kustannusarvio vaihtoehdosta, jossa reaalarangaistusjärjestelmään siirryttäisiin niin, ettei rangaistusasteikkoja muutettaisi. Lisäksi todetaan ehdonalaisen vapauden järjestelmän olevan käytössä kaikkialla Länsi-Euroopassa ja suurimmassa osassa Itä-Eurooppaa. Rikosoikeuden kansainvälinen lähentyminen mainitaan voimistuvana tulevaisuuden tavoitteena Euroopan unionissa, jolloin Suomen kannalta etuna on valmiiksi samankaltainen järjestelmä keskeisten eurooppalaisten maiden kanssa. (Mt., 16–19.)

Ehdonalaisen vapauden järjestelmän korvaaminen reaalarangaistusjärjestelmällä ei siis näytä edellä esitettyjen argumenttien puolesta todennäköiseltä, mutta on huomattava, että ehdonalaisen vapauttamisen määräösiin ja perusteisiin on liittynyt vuosikymmenten aikana lukuisia lakimuutoksia. Vaikka Suomessa ehdonalaisen vapauden käyttöalaa on pääasiassa laajennettu koko sen olemassaolon ajan, on myös päinvastainen kehityskulku mahdollinen.

Ruotsissa jo 1990-luvun alkuun sijoittunut tiukentunut kriminaalipoliittinen linja (niin sanottu punitiivinen käänne) toteutui konkreettisimmin juuri ehdonalaiseen vapauttamiseen liittyvien säännösten tiukentamisella, josta seurasi selkeästi näkyvä kasvu maan vankiluvussa (Lappi-Seppälä 2013, 25). Yhdysvalloissa vastaavia muutoksia on nimitetty ”tuomioiden totuudenmukaistamiseksi”¹² (Travis & Western & Redburn 2014, 3). Suomessa keskustelu vankeinhoidolliseen ensikertaisuuteen liittyvien säännösten uudistamisesta enteilee muutosta siihen, kuinka suurta osaa vangeista koskee vapautuminen aiemmin kuin 2/3 määräosilla (ks. Savon Sanomat 12.1.2017). Myös harkinnanvaraisuuden lisäämistä ehdonalaisen vapauden valvontaan määrittämisessä on esitetty vuonna 2012 jätetyssä toimikuntamietinnössä, joka edelsi vuonna 2015 voimaan astunutta yhdyskuntaseuraamuslakia (Lappi-Seppälä 2013, 37–38).

Ehdonalaisen vapauden valvontaan liittyvät eettiset keskustelut voidaan nähdä osana arvokriisejä, joita monien maiden yhdyskuntaseuraamusorganisaatioissa on koettu 1990-luvulta alkaen. Sekä organisaatiotasolla että käytännön työskentelyssä on perinteisestä sosiaalityön viitekehyksestä vähitellen irtauduttu vaihtoehtoisten ja *uskottavien* rangaistusten täytäntöönpanijoiksi. (Canton 2010, 68; ks. myös HE 215/2014 vp, 41.) Läntisissä hyvinvointiyhteiskunnissa keskustelua aiheesta on käyty laajasti, eri aikoina ja eri maissa hieman erilaisin painoituksin (ks. Linderborg 2011). Meillä vakituisena pohdinnan aiheena jo 1940-luvulta lähtien on ollut rangaistuksellisten ja kuntouttavien toimien tasapainottaminen (ks. Huhtala 1984, 65, 73–74; ks. myös Karjalainen 1989, 22 sekä Harrikari & Westerholm 2014, 55). Käytännön tasolla asiaa ei ole ratkaistu vielä nykypäivänäkään: yksilötyönä toteutettavassa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanossa saattaa korostua joko kontrolli tai huolenpito sen mukaan, miten toimiva suhde asiakkaan ja työntekijän välille muodostuu (Linderborg ym. 2015, 15–16, 252–254). Tuen ja sosiaalisen kontrollin dilemmaattisuutta kriminaalihuollossa (ja erityisesti ehdonalaisen vapauden valvonnassa) on Jouko Karjalainen (1989) eritellyt näin:

Ensinnäkin KHY:n asiakaskunta koostuu ihmisistä, joiden 'poikkeavuuteen' tai 'poikkeaviin' tekoihin muu yhteiskunta on kohdistanut voimakkaimmat legaalit sanktionsa.

Toiseksi vankilan monimutkaisten repressiovaikutusten purkaminen ja vapautuneiden henkilökohtaisten selviytymisstrategioiden yhteensovittaminen kriminaalihuoltotyön arkipäivässä on useinkin perin ongelmallista.

---

¹² Engl. truth-in-sentencing

Kolmanneksi edellisiin liittyen lainrikkojien kulttuuriset, sosiaaliset sekä moraaliset viitekehykset konstituoituvat monesti tavalla, joka on välttämätöntä selviytymisessä ns. kansalaisyhteiskunnan reuna-alueilla [1]¹³. Samalla kuitenkin rakentuu vaikeasti ylitettävä konfliktiasetelma suhteessa ”muuhun” kansalaisyhteiskuntaan ja myös kriminaalihuoltotyön tekijöihin.

Neljänneksi KHY:lle määrätty seuraamusjärjestelmään liittyvät tehtävät kuten ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta ja ehdonalaisesti vapautettujen valvonta ovat kiinteä osa oikeusvaltion kontrollikoneistoa. (Mt., 21–22.)

Suomalaisessa keskustelussa vastapoleiksi on usein asetettu *sosiaalityö* (tai sosiaalinen työ) ja *valvonta virallisena sosiaalisena kontrollina* (tai rikosseuraamusten täytäntönpäino) (ks. Harrikari & Westerholm 2014). Asetelma näyttäytyy selkeänä Kriminaalihuoltokomitean mietinnössä vuodelta 1972, jossa esitetään poliisin toteuttaman muodollisen ehdonalaisvalvonnan lakkauttamista tehottomana ja kriminaalihuollon sosiaalipalvelujen järjestämistä asiakaslähtöisesti vapaaehtoisuuden ja *sallivuuden*¹⁴ periaatteita noudattaen – kiteytettynä pakon ja palvelun erottamista toisistaan sekä organisaatiotasolla että käytännön työssä. Kriminaalihuollon tehtäviksi jäisivät näin palvelujen järjestäminen niille asiakkaille, joille se ei olisi mahdollista yleisen sosiaalihuoltajärjestelmän piirissä, sekä asiakkaiden ohjaaminen palveluiden ulottuville. Myös normalisuus mainitaan keskeisenä periaatteena, ja tässä yhteydessä käsitettä käytetään Sosiaalihuollon periaatekomitean vuonna 1968 muotoilemassa merkityksessä: sosiaaliturvatoimenpiteiden vastaanottaminen ei saa olla yksilöä leimaavaa. (KM 1972, 119–128, 183.) Samansuuntaisilla argumenteilla on esitetty ehdonalaisvalvonnan lakkauttamista myöhempinäkin vuosikymmeninä. Vuonna 1980 aloittaneen rikoslakiprojektin johtoryhmä luovutti vuonna 1994 oikeusministeriölle ehdotuksen, jossa käytösrikkomukseen perustuvasta ehdonalaisen vapauden menettämises-

---

¹³ Alaviite 1 (Karjalainen 1989, 22): ”Tässä yhteydessä käytetään usein osa- tai alakulttuurin käsitettä. Konkreettisesti näinä reuna-alueina miellämme varmaankin siltojen alustat, kaatopaikkojen pahvimökit tai vankilan. Sosiaalivaltiollakin [on] omat useinkin vain mielikuvien varaan rakentuvat luokkansa esim. toimeentulotukiasiakkaille. Helsingissä tosin joudutaan asunnottomia ja väkivaltaisia asiakkaita palvelemaan omassa Erityissosiaalitoimistossaan, ns. ’irtolaisfattassa’.”

¹⁴ ”Vapaudessa tapahtuvaan kriminaalihuoltoon sovellettuna sallivuuden periaatteella tarkoitetaan sitä, että sosiaalipoliittisia päämääriä toteuttavia palveluja ei tule kytkeä pyrkimykseen saada kriminaalihuollon asiakkaita käyttäytymään yhteiskunnan virallisen normiston mukaisesti. Siitä voidaan johtaa seuraavat toimintaohjeet:

- a) Vapaudessa tapahtuvan kriminaalihuollon erityispalveluja sunniteltaessa ei tule kiinnittää yksinomaisesti huomiota palvelujen uusintarikollisuutta ehkäisevään vaikutukseen, vaan niitä koskevassa päätöksenteossa on otettava huomioon myös sosiaalihuollon tavoitteet.
- b) Palveluja jaettaessa tulee yksittäistapauksissa ottaa huomioon sekä niiden odotettavissa olevat vaikutukset uusintarikollisuuteen että myös se, missä määrin näin voidaan parantaa ko. henkilön sosiaalista asemaa.” (KM 1972, 127.)

tä sekä koeaikana toteutettavasta valvonnasta luovuttaisiin. Kontrollin sijasta kriminaali-huollossa tulisi keskittyä vangin vapautumisen valmisteluun sekä jälkihuollon eri muotoihin. Valvonnan tuloksellisuudesta uusintarikollisuuden vähentäjänä ei ollut empiristä näyttöä, ja kontrollitoimenpiteiden yhdistämistä jälkihuoltoon pidettiin valvottavien oikeusturvan kannalta ongelmallisena. Suurimmassa tuen tarpeessa olevien ja täten sosiaalisin perustein valvontaan valikoituvien henkilöiden kohdalla rikosseuraamukset nähtiin valvonnan myötä ankarampina kuin muiden samoista teoista tuomittujen. (Tarvainen 2005, 98, 108–109.)

Kriminaalihuoltoyhdistyksen rooli kontrollia ja tukea toiminnassaan ”sekoittavana” organisaationa vakiintui, eivätkä 1970-luvun alun suunnitelmat sulautumisesta sosiaalihuoltoon koskaan toteutuneet. Keskustelu sosiaalityön¹⁵ merkityksestä kriminaalihuollossa jatkui koko yhdistyksen elinkaaren ajan – eikä päättynyt edes vuonna 2001 tapahtuneeseen Kriminaalihuoltolaitoksen syntyyn eli toiminnan valtiolistamiseen (Hannula 2005, 27, 68–72). Toisaalta on huomattava, että tämän jälkeen yhdyskuntaseuraamustyön sosiaalinen ulottuvuus on selkeästi otettu huomioon lainsäädännössäkin. Vuonna 2005 annettuun vankeuslakipakettiin sisältyneessä laissa ehdonalaisen vapauden valvonnasta on säädetty, että: *Valvonnan tarkoituksena on lisätä yleistä turvallisuutta tukemalla valvottavaa hänen sosiaalisen selviytymisensä edistämiseksi ja estämällä häntä tekemästä uusia rikoksia* (L 782/2005, 1:1). Näin juridisesti monitulkintainen nuhteettomuuden vaatimus on jäänyt historiaan ja samalla vuosikymmenien takaa lainvalmisteluasiakirjoista tutut fraasit yleisestä turvallisuudesta ja sosiaalisesta suojelusta ovat nousseet lain tasolle (ks. Uitto 1950, 141–142, 154; Pellinen 1992, 34, 72). Kymmenen vuotta myöhemmin voimaan astuneessa *laissa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta* pidetään edelleen kiinni tuomitun sosiaalisen selviytymisen edistämisestä yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanon ensimmäisenä tavoitteena, mutta – kenties realistisemmin – uusien rikosten *estämisen* sijasta toisena tavoitteena on *lisätä hänen valmiuksiaan elää rikoksetonta elämää* (YksL 400/2015, 1:2, 12:71). Yhteiskunnan turvallisuutta ei tavoitteena ole myöskään unohdettu, mutta – toisin

---

¹⁵ Sosiaalityön käsitteestä ja tehtävästä ei ole keskustelijoiden välillä ollut aina yksimielisyyttä. Yhtäältä valvonta nähtiin lakisääteisenä työnä, jota tehdään sosiaalityön menetelmin. Toisaalta kritisoitiin sosiaalityön pelkistämistä pelkäsi menetelmäksi ja yksilötason ongelmien ratkomiseksi: ”Sosiaalityö on yhtä aikaa eettinen järjestelmä, ammatti, muutostyön muoto ja metodi, jossa elämykselliset ja filosofiset ainekset yhdistyvät tiedollisiin aineksiin tietoisella ja systemaattisella tavalla”. Sosiaalityön yhteiskunnallisia epäkohtia paljastava ja muokkaava tehtävä ei mahtunut raamiin, joka sille valtiollisessa kriminaalihuollossa näytti tarjoutuvan. (Hannula 2005, 58–59, 66, 71; sitaatti Karjalainen & Kuure & Virolainen 1988, 10.)

kuin 1860-luvulla annetussa Keisarillisessa esityksessä – turvallisuuteen pyritään ehdonalaisesti vapautettavien esikarsinnan ja velvollisuuksien ankaran sanktioinnin sijasta täytäntöönpanon ja siihen liittyvien toimintojen yksilöllisellä suunnittelulla, toimenpiteiden oikeudenmukaisuudella sekä tuomitun ja täytäntöönpanosta vastaavan virkamiehen välisellä vuorovaikutuksella. (HE 215/2014 vp, 7; vrt. Proposition 12/1863–1864 ld, 242, ref. Pellinen 1992, 12.)

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ, MENETELMÄT JA AINEISTO

4.1 Tutkimustehtävä ja -menetelmät

Tässä tutkielmassa tavoitteenani on kuvailla nyky-Suomessa toteutettavaa ehdonalaisen vapauteen päästetyn valvontaa sellaisena kuin se näyttäytyy valvontatyötä tekeville Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehille. Tutkielmaraportin luvut 2 ja 3 käsittävässä taustaselityksessä olen tarkastellut ehdonalaista vapautta ja sen valvontaan liittyvää asiakastyötä historiallisten kehitysvaiheiden, sitä ohjaavien säännösten ja suositusten sekä kriminaalipoliittisen keskustelun muovailemana ideaalina. Empiirisessä osiossa keskityn ehdonalaisen vapauden valvontaan arkitasolla. Tutkielmani on tyypiltään laadullinen tutkimus, joka pyrkii sekä kartoittamaan että kuvailemaan ehdonalaisvalvonnan keskeistä sisältöä ja valvoji- en näkemyksiä työstänsä (ks. Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2007, 134–135). Arviointitutkimuksen lajityypeistä tutkielmani kuuluu *ex post facto* -arviointiasetelmalla toteutettavaan arviointiin, jossa tutkimuskohteena on *toimeenpanon tarkoituksenmukaisuus* (Virtanen 2007, 89, 121–122). Tutkimusstrategialtaan työni on tapaustutkimus, jossa arvioinnin kohteena on ehdonalaisen vapauden valvonnan prosessi ja kontekstina suomalaiset yhdyskuntaseuraamukset 2010-luvulla (mt., 159–164; Eräsaari 2007, 149–153, 156–158; ks. myös Laine & Bamberg & Jokinen 2007, 9–10).

Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus CM/Rec (2010) 1 on tutkielmaani ohjaava tausta-aineisto, eräänlainen tutkimusteoria (ks. Peuhkuri 2007, 133–134). Suosituksesta käytän nimitystä *Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön säännöt* tai yksinkertaisesti *säännöt*. Sääntöjen soveltamisohjeessa huomautetaan, että niitä on luettava useiden muiden suositusten kanssa kokonaisuutena (CMRec 2010, 4). Nyt käytän kuitenkin sääntöjä – ja erityisesti niiden valvontaa koskevaa osiota – aineistonkeruun ja -analyysin apuna melko jäykäl-

lä ja rajoitetulla tavalla. Oletuksenani on, että rajaamalla näkökulma yhdyskuntaseuraamustyön kokonaisvaltaisen tarkastelun sijasta vain tiettyyn seuraamuslajiin, ehdonalaisen vapauden valvontaan, ja sen yksityiskohtiin, saadaan käsitys siitä, kuinka hyvin säännöt voivat resonoida arkisen täytöntöönpanoympäristön kanssa. Ensisijaisesti on kiinnostavaa, tuottaako ministerikomitean suositus uudenlaisia havaintoja suomalaisesta ehdonalaisvalvonnasta. Palaan näihin näkökulmiin johtopäätöksissäni.

Aineistoni koostuu ehdonalaisvalvontaa työkseen tekevien Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten ryhmähaastatteluista, joihin on osallistunut yhteensä yhdeksän henkilöä kolmessa eri yhdyskuntaseuraamustoimistossa eri puolilla Suomea. Ryhmähaastattelua on aineistonkeruumenetelmänä kuvattu paitsi tehokkaaksi, myös erityisen otolliseksi pienkulttuurien tutkimisessa (Sulkunen 1990, 264). Tämä perustuu muun muassa siihen, että haastattelijan vaikutus haastateltavaan on ryhmätilanteessa vähäisempi kuin yksilöhaastattelussa, ja vastauksissaan osallistujat ottavat huomioon sekä kommentoivat muiden läsnäolijoiden näkemyksiä samasta aiheesta. Tällöin aineistossa on sisäsyntyisesti mukana ryhmän ”yhteinen” näkökulma sen sijaan, että ryhmää yhdistävät piirteet jäisivät pelkästään haastattelijan kysymysten ja haastateltavan tuottaman kuvailun varaan. (Alasuutari 2014, 151–152; ks. myös Sulkunen 1990, 263 sekä Pietilä 2010, 215.) Haastattelukertoja on jokaisella ryhmällä ollut kaksi, mikä on jossain määrin mahdollistanut ensimmäisestä haastattelusta syntyneiden alustavien tulkintojen tarkistamisen ja haastatteluteemojen muokkaamisen toisella haastattelukerralla (ks. Alasuutari 2014, 152).

Analyysissä tarkastelen aineistoani faktanäkökulmasta. Se tarkoittaa, että kerätessäni aineistoa ja tuottaessani siitä havaintoja olen kiinnostunut siitä, mitä haastateltavani todellisuudessa tekevät tai mitä mieltä he ovat keskusteltavista aiheista. Käsittelen haastatteluja todistuksina niistä ilmiöistä, joita tutkielmassani pyrin kartoittamaan. (Mt., 90–91.) Alastalon ja Åkermanin (2010) mukaan kysymys faktojen paikkansapitävyydestä korostuu sitä enemmän, mitä suurempi painoarvo tutkimuksessa on tietyn tapahtuman tai prosessin täsmällisellä kuvauksella. Asiantuntijahaastatteluja voidaan hyödyntää myös kulttuuristen merkitysten tutkimiseen, jolloin olennaiseksi nousee tapa, jolla haastateltavat puhuvat tutkittavasta ilmiöstä tai tulkinnat, joita he kuvaamilleen tapahtumille antavat. (Mt., 372–373.) Tässä tutkielmassa molemmat näkökulmat ovat merkityksellisiä. Muun muassa ehdonalaisvalvonnan prosessin ja työtapojen kuvailu ovat teemoja, joissa keskeistä on ollut

haastatteluissa esitettyjen todistusten jäsentely ja vertailu. Toisaalta esimerkiksi valvonnan suunnitelmallisuutta käsittelevä luku nostaa keskiöön valvojien tulkinnat asiakkaiden elämäntilanteista ja olosuhteista vankilasta vapautuessa. Aineiston luotettavuutta käsittelen raportin seuraavassa luvussa.

Haastattelujen laadullinen sisällönanalyysi on toteutettu kolmessa vaiheessa: ensin aineistosta on muodostettu sisältölähtöisesti kymmeniä pää- ja alakategorioita, minkä jälkeen aiheet on teemoiteltu Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön sääntöjen rakennetta noudattaen. Lopuksi ne aihealueet, jotka eivät luontevasti ole sopineet valvontaa koskeviin sääntöihin, on käsitelty kokonaiskuvaa täydentävinä teemoina, joille myös pyritään löytämään vastineet sääntöjen muista osista. Aineiston teemoittelussa, varsinkin ensimmäisessä analyysivaiheessa, olen hyödyntänyt Atlas.ti Mac -ohjelmaa, joka helpottaa suurien tekstimassojen käsittelyä ja luokittelua (Hwang 2008, 524–525).

Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön säännöissä käsitellään valvontaprosessin kuutta eri osa-aluetta: *arviointi, suunnittelu, interventiot, evaluointi, täytäntöönpano ja velvoitteiden noudattaminen sekä kirjaaminen, tiedot ja luottamuksellisuus*. Esittelen kaikki osa-alueet tiivistetysti analyysilukujen alussa, minkä jälkeen käsittelen empiiristä aineistoa näiden teemojen mukaisesti. Tutkimuskysymyksinä esitän: Millaisia seikkoja työntekijät kertovat työstään valvontaprosessia koskevien sääntöjen näkökulmasta? Millaisia tapausesimerkkejä työntekijät nostavat työhistoriastaan, kun he havainnollistavat itselleen merkityksellisiä valvontaprosesseja? Mitä seikkoja ehdonalaisvalvojat pitävät olennaisina onnistuneessa valvonnassa?

4.2 Haastateltavien taustatiedot ja aineiston laajuus

Tutkielmani aineisto on kerätty kolmen eri yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijöiden ryhmähaastatteluilla, jotka on toteutettu huhtikuun 2015 ja maaliskuun 2016 välillä. Jokaisesta toimistosta on osallistunut haastatteluihin kolme työntekijää. Toimistot olen valinnut eri rikosseuraamusalueilta, jotta haastatteluissa paljastuisivat mahdolliset alueelliset erot käsiteltävissä aiheissa. Haastattelupyynnöt ja informaatiokirjeen (LIITE 1) olen lähettänyt toimistojen apulaisjohtajille maaliskuussa 2015. Apulaisjohtajat ovat välittäneet pyyntöni ehdonalaisvalvontaa työkseen tekeville virkamiehille toimistoissaan, ja haastateltavina on

ollut yhteensä yhdeksän aiheesta kiinnostunutta – mukana yksi pyynnön saaneista apulaisjohtajista. Kussakin toimistossa on tehty kaksi ryhmähaastattelua, jotka olen äänittänyt ja litteroinut. Haastattelujen kestot ovat vaihdelleet tunnin ja puolentoista tunnin välillä. Äänitallenteiden pituus on yhteensä 7 tuntia 49 minuuttia. Tekstiksi käännettynä aineistoa on kaikkiaan 57 500 sanaa eli 227 sivua. Kysymysteni ja välikommenttieni osuus tekstimassasta on noin 17 prosenttia. Tämä vahvistaa kokemukseni siitä, että haastateltavani ovat olleet motivoituneita eikä heitä ole tarvinnut patistella mukaan keskusteluun. Jo ensimmäisellä haastattelukierroksella on käynyt selväksi, että he osaavat puhua monipuolisesti ja analyyttisesti omasta työstään.

Taulukko 1: Haastateltavien taustatiedot.

Sukupuoli	Ikä	Koulutus	Työkokemus	Virkanimike	Asiakkaita 1.5.2016
nainen	40–50	AMK	24 vuotta	rikosseuraamustyöntekijä	31
nainen	40–50	AMK	9 vuotta	rikosseuraamustyöntekijä	36
mies	40–50	KK	6 vuotta	rikosseuraamustyöntekijä	23
nainen	40–50	KK	18 vuotta	rikosseuraamusesimies	11
nainen	60–	AMK	11 vuotta	rikosseuraamustyöntekijä	25
mies	50–60	AMK	32 vuotta	rikosseuraamustyöntekijä	17
nainen	60–	AMK	34 vuotta	apulaisjohtaja	1
nainen	50–60	KK	26 vuotta	rikosseuraamustyöntekijä	13
mies	40–50	KK	15 vuotta	rikosseuraamustyöntekijä	30

Koulutus: AMK = opistoasteen tutkinto, ammattikorkeakoulututkinto tai alempi korkeakoulututkinto KK = ylempi korkeakoulututkinto. **Asiakkaita 1.5.2016:** Laskennassa on huomioitu kaikki yhdyskuntaseuraamusasiakkaat, joille työntekijä on nimetty valvojaksi; esimerkiksi vankilassa toteutettavaa vapautumista valmistelevaa työtä ei ole huomioitu.

Haastattelut ovat edenneet löyhän teemarungon mukaan (LIITE 2), jonka olen laatinut Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön sääntöjen valvontaa koskevaa osiota hyödyntäen. Säännöistä erillisinä teemoina – alustavan kirjallisuuskatsauksen perusteella – ovat kysymykset asiakassuhteesta sekä viranomaisyhteistyöstä. Toisella haastattelukierroksella selkeässä pääroolissa ovat olleet asiakastapausesimerkkien kuvaukset. Alkuperäisen teemarungon aiheita olen pyrkinyt ottamaan huomioon toimistokohtaisesti, mikäli ensimmäisellä kier-

roksella jokin aihealue on jäänyt vajavaisesti käsitellyksi tai muulla tavalla erityisesti huomioitavaksi.

Kerätyn laadullisen aineiston riittävyyttä perustellaan yleisesti *saturaation* tai *kylläntymisen* käsitteellä. Kylläntyneessä aineistossa tutkittavasta ilmiöstä ei paljastu enää uusia näkökulmia, jotka olennaisesti vaikuttaisivat johtopäätöksiin, vaikka aineiston kokoa kasvatettaisiin. Arvio saturaatiopisteen saavuttamisesta tosin jää useimmiten tutkijan vastuulle. (Eskola & Suoranta 2000, 62–64.) Koska analyysini kehikkona on Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön sääntöjen valvontaa koskeva osio, erittelen aineiston riittävyyttä siihen kuuluvien teemojen (ja samalla haastattelurunkoni teemojen) pohjalta. Vahvimmin saturoitunutta aineisto on interventioihin ja tietojen kirjaamiseen liittyvissä aiheissa. Erona näiden kahden välillä on, että interventioista on keskusteltu melko vähän niiden harvinaisuuden vuoksi, kun taas asiakastietojärjestelmistä ja kirjauksista on keskusteltu paljon – osittain tutkielmani alkuperäisen, otsikossakin näkyvän painotuksen vuoksi (ks. LIITE 1). Vähimmälle huomiolle haastatteluissa ovat jääneet evaluointiin liittyvät seikat. Interventioiden tavoin valvontaprosessin itsearviointi vaikuttaa olevan ehdonalaisvalvojen arkisessa asiakastyössä sivuroolissa, joten se on jäänyt puheenaiheenakin harvinaiseksi.

4.3 Laadullisen aineiston edustavuus ja luotettavuus

Kysymys laadullisen tutkimuksen tulosten yleistettävyydestä tulee merkitykselliseksi silloin, kun niiden oletetaan pätevän laajempaan joukkoon kuin vain tutkimuksen kohteena olevaan ryhmään (Alasuutari 2014, 243–244, 248–249; ks. myös Virtanen 2007, 161 ja Peuhkuri 2007, 130–131). Tutkielmani pääkysymys on tästä syystä asetettava kriittiseen tarkasteluun: millä perusteilla voidaan olettaa, että haastattelemani yhdeksän ehdonalaisvalvojaa edustavat yleisesti suomalaisia valvontakäytäntöjä suhteessa Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön sääntöihin? Perustelen informanttien ”edustavuutta” kolmella seikalla: 1) haastattelemani valvojat ovat toisistaan (ja tutkijasta) riippumattomien esimiestensä valitsemia asiantuntijoita; 2) haastattelemani valvojat ovat valtion virkamiehiä, ja tutkielman aiheena on heidän työhönsä liittyvä toiminta, jossa oikeusvaltioperiaatteen mukaan on tarkoin noudatettava lakia; 3) kuten luvussa 4.1 täsmennän, ryhmähaastattelumenetelmä on taipuvainen tuottamaan ”yhteisesti hyväksytyjä” todistuksia keskusteltavista aiheista.

Kaksi jälkimmäistä haastateltavien edustavuutta puoltavaa seikkaa voidaan myös nähdä uhkana faktojen paikkansapitävyydelle: kuinka voin varmistua, etteivät haastateltavani ole tuottaneet siloteltua kuvausta tosiasiallisesta toiminnastaan? Vahvin argumentti aineistoni luotettavuuden puolesta on tutkittavan aiheen luonne: työtä ja työidentiteettiä ei voida pitää erityisen arkaluontoisena aiheena, josta olisi vaikeaa keskustella kollegojen läsnä ollessa. Lisäksi, ainakin jossain määrin, haastateltavien valinta eri rikosseuraamusalueilta edistää aineistotriangulaation periaatetta: samoista teemoista on keskusteltu toisistaan riippumattomina toimivien ryhmien kesken. Analyysin tuloksia en ole tarkistuttanut haastateltavillani, mikä johtuu pääasiassa aineiston ja analyysin laajuudesta. Alasuutari (2014) huomauttaa, että tulkintojen validius ei riipu siitä, saavatko ne tukea tutkittavilta itseltään – hyväksyvä palaute tuloksista kertoo ennemminkin, kuinka positiivisessa valossa tutkija on onnistunut esittämään haastateltavansa. (Mt., 97, 101–103, 153–154.)

Laadullisen aineiston luotettavuuteen vaikuttavat myös tilanne- ja henkilötekijät. Tutkijapositioni liittyvä huomionarvoinen seikka on se, että työskentelen määräaikaaisessa virkasuhteessa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikössä, eli samassa organisaatiossa, jossa haastatteleman virkamiehet työskentelevät. Työtehtäväni koskevat tutkielmani aiheita, ehdonalaiseen vapauteen päästettyjen valvontaa, kahdella tavalla: vastaan yhdyskuntaseuraamuksia koskevien tilastojen laatimisesta ja toimin yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden tietojärjestelmän pääkäyttäjätehtävissä. Haastatteluissa työni ei juurikaan ole nousut puheenaiheeksi. Erityisten ennakkoluulojen kohteena en myöskään ole huomannut olleeni, vaikka esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen laatu tutkimuksen tuloksissa on todettu asiakastyötä tekevien suhteen keskushallintoyksikköön olevan etäinen ja mahdollisesti epäluuloinen (ks. Linderborg ym. 2015, 65–67, 108–111, 129–135). Lievää epävarmuutta haastattelun kulussa on saattanut ilmetä silloin, kun puheenaiheena ovat olleet tilastot tai asiakastietojärjestelmän kirjaukset. Toisaalta haastattelujen etenemistä on sujuvoittanut oma terminologian tuntemukseni sekä ymmärrys Rikosseuraamuslaitoksen perustehtävistä. Analyysiluvussa käsittelen tutkija-asemaani niillä kohdin, kun arvioin sen olennaiseksi tulosten kannalta.

Haastateltavien ennakkokäsitys tutkielmani aiheesta on myös keskeinen aineiston laatuun vaikuttava tekijä (Alasuutari 2014, 97–99). Asiakastietojärjestelmän ja tilastoinnin merkitys on alun perin ollut selkeästi suurempi tutkielmassani: haastateltaville toimitetussa en-

nakkotiedossa pro graduni työnimenä on ollut ”Ehdonalaisvalvonnan olennaiset muistiinpanot” ja kaksi kolmesta tutkimuskysymyksestä on liittynyt asiakastietojärjestelmän kirjauksiin (ks. LIITE 1). Nämä tutkimuskysymykset ovat rajautuneet alkuperäisessä muodossaan pois samalla, kun Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön sääntöjen osuus analyysia ohjaavana lähteenä on vahvistunut. Sitä, että tutkimusaiheen painopiste on siirtynyt teknisistä kirjaamiskysymyksistä laajempaan ihmisoikeuskontekstiin, voidaan pitää haastatteluaineiston analyysin kannalta edullisena: haastateltavien sovinnaisuuspuhe keskittyy mahdollisesti enemmän kirjauksiin kuin ihmisoikeuskysymyksiin (vrt. mt., 149–151). Edustavuuden ja luotettavuuden kannalta keskeiseksi muodostuu tapa, jolla tuloksia tulkitaan ja suhteutetaan laajempaan asiayhteyteen (mt., 248–250). Näin ollen kysymys tulosten yleistävyydestä ratkeaa vasta raportin keskusteluosiossa (luku 6).

5 EHDONALAISEN VAPAUDEN VALVONTA MINISTERIKOMITEAN SUOSITUKSEN TARKASTELUKEHYKSESSÄ

5.1 Arviointi

Ensimmäinen valvontaprosessia koskeva luku ministerikomitean suosituksessa (CMRec 2010, 9–10, 35–38) on otsikoiltaan *Arviointi*. Suosituksen mukaan ”[r]ikoksenteijöistä on tarvittaessa tehtävä ennen valvontaa ja valvonnan aikana arvio, jossa käsitellään suunnitelmallisesti ja perusteellisesti yksilöllistä tapausta koskevat asiat, kuten riskit, positiiviset tekijät ja tarpeet, näiden tarpeiden käsittelyyn tarvittavat interventiot sekä rikoksenteijöiden suhtautuminen näihin interventioihin”. Lisäksi suosituksessa mainitaan rikoksenteijöiden oma osallisuus ja tiedonsaannin mahdollisuus arviointiprosessista, arvion päivittäminen sekä henkilökunnan koulutus. (Mt., 9–10.) Selitysosiossa korostetaan alkuarvioinnin merkitystä tehokkaan täytäntöönpanon edellytyksenä. Hyvän arvioinnin perusmallina eritellään RNR-mallin¹⁶ mukaiset periaatteet. Arvioinnin pohjana käytettävät tiedot tulee ke-

---

¹⁶ RNR (Risk–Needs–Responsivity) -malli on tutkimusnäyttöön perustuvia kuntoutusmenetelmiä kannattavan What Works -paradigman sovellus. Sen perusta on sosiaalisen oppimisen teorioissa. Malliin sisältyvä riskiperiaate (risk) tarkoittaa, että rikoksenteijään kohdistuvat interventiot tulee sovittaa hänen riskitasonsa mukaiseksi. Tarveperiaatteen (needs) mukaan interventiot tulee kohdentaa rikoskäyttäytymiseen yhteydessä oleviin tekijöihin – eli kriminogeenisiin tarpeisiin – kuten rikosmyönteisiin asenteisiin. Vastaavuusperiaate (responsivity) edellyttää, että menetelmät on valittu rikoksenteijän oppimiskykyä sekä työntekijän ja organisaation toimintatapoja vastaaviksi. (Tyni 2015, 58–62.)

rätä useista eri lähteistä, kuten viranomaisrekistereistä ja asiakkaan tuntevilta henkilöiltä. Motivoiva haastattelu¹⁷ mainitaan tärkeänä työkaluna arvioinnin toteuttamisessa: se antaa rikosentekijälle mahdollisuuden itse oivaltaa ongelmiensa syitä ja päästä osalliseksi niiden ratkaisemisessa. GLM-paradigman¹⁸ mukainen tutkimus huomioidaan myös yhtenä potentiaalisena selitysmallina rikoksista irtautumiselle. Näin ollen huomiota tulisi kiinnittää asiakkaan omiin perusteltuihin toiveisiin, henkilökohtaisiin vahvuuksiin ja haluun ottaa vastuuta omista valinnoistaan. Asiakkaiden vahvuuksien arviointi tulisi olla tasapainossa riskien arvioinnin kanssa – arvioiden ei tule pelkästään ”ilmentää huolta heidän rikoskäyttäytymisestään”. Aktuaaristen arviointityökalujen¹⁹ käyttöön liittyen korostetaan, että käyttäjät ymmärtävät niiden ominaisuudet ja rajoitukset, ja että niitä käytetään ”ammattillista harkintaa soveltaen” (Mt., 36–38.)

Keräämästäni laadullisesta haastatteluaineistosta olen yhdeksi teemaksi muodostanut yhdyskuntaseuraamustyössä käytettävän asiakastietojärjestelmän riskiarviointiosion. Siihen liittyvät läheisesti keskustelut tietojärjestelmien käytettävyydestä sekä valvontaprosessin alkuvaiheesta. Valvontaprosessi käynnistyy, kun vankila on lähettänyt ehdonalaiseen vapautteen päästettävästä vangista valvonnanjärjestelypyynnön yhdyskuntaseuraamustoimistoon. Esimiehen nimeämä valvoja alkaa perehtyä tulevan asiakkaan taustoihin ja valmistella ensimmäistä tapaamista vankilassa tämän kanssa. Tyypillisesti valvojaksi valittu työntekijä tarkistaa tulevan asiakkaansa taustatiedot vankitietojärjestelmä Vatista.

Rsttn9: Siellähän on melkein kaikki tiedot: rikoksen kuvaus ja päihteiden käyttö ja perhesuhteet, sosiaaliset sidokset. Sitten voi katsoa, että kehen vanki on ollut yhteydessä, sekin antaa jo vähän suuntaa.

Vatin lisäksi valvojan käytettävissä ovat myös esimerkiksi rikosrekisterin tiedot. Usein ensimmäinen tapaaminen järjestetään vankilan sosiaalityöntekijöiden kautta, jotka tuntevat

---

¹⁷ Motivoiva haastattelu on sosiaali- ja hoiva-alalla sovellettava, elämäntapamuutokseen tähtäävä ohjausmenetelmä (Järvinen 2014).

¹⁸ Good Lives Model eli GLM on kuntoutusmalli, joka pyrkii huomioimaan rikosentekijän hyvinvointitarpeet. Muutokseen pyritään kääntämällä tuomitun rikoksiin johtaneita yllykkeitä käytännöllisiin päämääriin, jotka mahdollistavat tyydyttävän elämän ilman rikoksia. (Ward 2010, 45–49, 55–57.)

¹⁹ *Aktuaarinen* arviointityökalu on riskien vakavuutta automaattisesti mittaava väline, joka toimii tiettyjen ennalta määriteltyjen parametrien pohjalta. Tällainen väline hyödyntää usein asiakastietojärjestelmään kirjatun asiakkaan taustatietoja niiltä osin, kuin niiden on tutkimustiedon perusteella katsottu olevan yhteydessä mitattaviin riskeihin. (Tyni 2015, 76.)

vangin tilanteen ja osaavat antaa tarpeellisia taustatietoja. Tapauskohtaisesti myös muilta Rikosseuraamuslaitoksen ammattiryhmiltä valvoja voi saada tärkeää informaatiota.

Rsttm32: [V]ankilatyöntekijät ottavat meihin yhteyttä, että ”täl ei nyt olis asuntoo” tai ”tää on erittäin vaikee case, että olis hyvä...”. Niin sitten me otamme jonkun virkamiehen tai jonkun muu mukaan, tai järjestämme verkostotapaamisen tavalla tai toisella. --- No tietysti vankikin voi esittää toiveita työntekijöiden kautta, mutta --- eivät tuntemattomat vangit soitele vapautuessaan, että ”tarvitsisin sitä ja tätä palvelua”.

Rsttm15: Tukipartioiltahan minä sain aika paljon tietoa [valvottavasta], ennen kuin itse hyppäsin tähän prosessiin mukaan. Ja tietysti sitten niistä vankila-asiakirjoista, mitä oli, ransusta ja vapauttamisuunnitelmasta.

Vanki itse voi olla keskeinen tietolähde valvonnan valmisteluvaiheessa. Kaikki haastateltavani pitivät pääsääntönä, että valvontaan vapautuva vanki – siis tuleva asiakas – tavataan vankilassa henkilökohtaisesti eikä esimerkiksi videoyhteyden välityksellä. Pelkkä kirjallinen tai suullinen informaatio ei voi korvata tiedonlähteenä elävää ihmistä, joka viestii tilanteestaan monin tavoin.

Rsttm32: Ensimmäinen kohtaaminen oli verkostopalaveri Ä:n vankilassa, jonne olin kutsunut mukaan [asiakkaan kotikaupungin] sosiaalitoimiston edustajan ja asumispalveluista edustajan ja sitten oli vankilan työntekijä. Eli meitä oli noin viisi viranomaista. Sitten tämä asiakas, joka oli lusunut suljetussa vankilassa koko ajan – mitä se oli, sen kahdeksan vuotta, vähän reilut. Niin se [asiakas] oli, sen fyysinen habitus ja sen kroppa oli äärimmäisen jännittynyt ja --- koko se fysiikka oli semmoinen, että se oli ihan kierossa se ihminen tietyllä tavalla fyysisesti. Huomasin siinä, että nämä verkostotapaamiset tammöisissä caseissa eivät ole aina kauhean järkeviä, ottaa siihen alkuun.

Rsttm15: Varsinkin sitten jos on tuntemattomampi, ettei ole ennestään tuttu se asiakas, niin se videoyhteys pikkuisen sitä kontaktia latistaa. Se toimii vanhojen tuttujen asiakkaiden kanssa varmaankin ihan ok, mutta kyllä se aina, kun ollaan saman pöydän ääressä, se vuorovaikutus lähtee paremmin käyntiin.

Rsttm24: Minä pidän sitä [videoneuvottelua] ihan järkyttävänä suoraan sanottuna. Minulle se olisi jotain ihan käsittämätöntä, siis jonkun tuommoisen laitteen välityksellä keskustella jonkun ihmisen kanssa.

Vaikka ensimmäisen tapaamisen keskeisin tavoite on luoda kontakti asiakkaaseen, pyritään heti alussa käsittelemään konkreettisia valvontaan liittyviä tarpeita yhteistyössä asiakkaan kanssa ja keräämään tietoja vapautumisen suunnittelemiseksi. Toisinaan koko tiedonkeruuprosessi aloitetaan vangin kohtaamisesta.

Rsttm24: Täytyy kyllä sanoa, että minä en aina välttämättä ehdi [tarkistaa vangin taustatietoja, TL huom.]. --- Ja sitten lähden kyselemään, että ”kerropa”. ---

TL: Joo. Minkälaisia asioita te, sanotaan, valvonnan sisällön kannalta käytte läpi silloin ensimmäisellä tapaamisella siellä vankilassa?

Rsttm24: Onko asuntoa, mihin se kaveri on menossa, minkälaisia suunnitelmia – mitä hän on tehnyt siellä vankilassa, mitkä ovat jatkosuunnitelmat. Toimeentuloon liittyvät jutut, ovatko ne selkeitä. Päihteiden käyttö – tarvitseeko jotain tukea, ja jos, niin mitä. Onko hänellä mahdollisesti ollut jo jo-

tain kontakteja siellä vankilassa. Ja ehkä se varmaankin, se vankilasta siirtyvä [kuntoutus-] prosessi, niin että se jatkuisi sitten tänne siviiliin.

Asiakasarviointia varten yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden tietojärjestelmässä Tyynessä on käytettävissä *työskentelylomake*, jonka pääosiot ovat *Kartoitus*, *Päätelmät* ja *Suunnitelma*. Tyypiltään Tyynen työskentelylomake on strukturoitu kliininen arviointityökalu²⁰, jonka teoreettisena lähtökohtana on tunnistettavissa 2000-luvun alun What Works -ajattelu²¹ (ks. Harrikari & Westerholm 2014, 65). Työskentelylomakkeen käyttöönotto voi tapahtua heti valvonnan valmisteluvaiheessa. Ensimmäiseksi asiakkaasta tehdään alkukartoitus. Lomakkeen rakenteessa pakollisia kartoituskohteita ovat asiakkaan päärikos, päihteidenkäyttö sekä asuntotilanne. Työ- tai koulutustilanteen lisäksi erikseen kirjataan pääasiallinen toimeentulon lähde.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön ohjeistuksen mukaan seuraamuksen alussa työskentelylomakkeelle tehtävä kartoitus on tallennettava ja jätettävä alkuperäiseen muotoonsa, jotta seuraamuksen edetessä voidaan vertailla alkutilannetta aktuaaliseen tilanteeseen. Alkukartoituksen sisältävästä työskentelylomakkeesta tehtävälle kopiolla eli ”varsinaiselle” työskentelylomakkeelle kartoitusosiota täydennetään sitä mukaa, kun asiakkaan tilanteessa tapahtuu muutoksia. Tälle lomakkeelle kirjataan myös ehdonalaisen vapauden aikana toteutettavat tavoitteet. Vaikka erillisen alkutilannelomakkeen vaatimusta ja työskentelylomakkeen ”raskautta” kritisoidaan, saa se sisällöstään myös positiivista palautetta.

Ajn34: Siinä ovat kaikki ne sosiaaliset tekijät, jotka vaikuttavat sen ihmisen elämään, [ja] joiden pohjalta tehdään päätelmät. Ja taas niiden pohjalta [tehdään] yhteiset tavoitteet asiakkaan kanssa. Ei minun mielestäni, ei se toisin voi olla. --- Ja mistäs sitä muualta sitten niitä tavoitteitakaan. Ei niitä tuulesta tuonne temmata – tämmöisessä ammattityössä. [naurahtaa]

Rsttn26: En tiedä, minäkin olen kokenut varmaan niin kuin Ajn34, että sen saa oikeesti kytkettyä siihen käytännön työhön. Juuri jossain valvonnan alussa, että asiakas saattaa hyvinkin lähteä pohtimaan niitä elämäalueita ja tulee siten osalliseksi siihen omaan valvontaprosessiinsa.

---

²⁰ Strukturoitu kliininen arviointityökalu tarkoittaa lomaketta, jonka avulla työntekijä arvioi omien havaintojensa ja ammattitaitoonsa pohjalta ennalta määriteltyihin osa-alueisiin liittyvien riskien vakavuuden (Tyni 2015, 76). [vrt. *aktuaarinen* arviointityökalu, s. 37].

²¹ What Works on länsimaiseen kriminaalipolitiikkaan 1990-luvulta asti voimakkaasti vaikuttanut kuntoutusparadigma. Sen keskeisiin ideoihin kuuluu, että rikosseuraamusalan kuntoutusmenetelmien tulisi perustua tieteelliseen näyttöön (engl. **evidence-based practice**). RNR-malli sekä rikoksentekeijöille suunnatut strukturoidut toimintaohjelmat kuuluvat olennaiseksi osaksi What Works -suuntausta. (Lavikkala 2011, 93–96; Tyni 2015, 58–59).

Kartoitus-osion jokaiseen aihealueeseen kuuluu arvio rikoksen uusimisen riskistä, joka kirjataan joko kaksi- tai kolmiportaisesti, esimerkiksi vaihtoehdoilla *altistaa / ei altista rikosten uusimiseen* tai *uusimisriski vähäinen / kohtalainen / suuri*. Lomakkeella on lisäksi vapaatekstikenttiä, joihin sekä asiakkaan että työntekijän huomiota voidaan kirjata seikka-eräisemmin. Päätelmä-osiossa eri aihealueiden perusteella muodostetaan päätelmät asiakkaan uusimisriskistä ja muutosmotivaatiosta (ks. LIITE 3). Riskiarvioiden esittäminen asiakkaille voi aiheuttaa kitkatilanteita.

Rsttn26: Joskus on tainnut joku asiakas sanoa, että on niin kuin mustavalkoiset ne vaihtoehdot. Mutta onhan siinä se *Lisätiedot*-kenttä, että siihen voi sitten pohtia sitä tarkemmin.

Ajn34: Niin, ehkä joidenkin asioiden kohdalla, ne riskien arvioinnit. --- Siinä saisi olla variaatiota vähän enemmän. --- Se on semmoinen, mikä on vaikeaa asiakkaalle esittää, jos siihen lyö, että ”korkea riski”. Sitä on vaikea yhdessä asiakkaan kanssa arvioida niillä argumenteilla, mitkä siinä näkyvät.

Alkuperäisen RNR-mallin vaikutus (ks. alaviite s. 36–37) näkyy työskentelylomakkeen Kartoitus-osiossa siten, että asiakkaan rikollisuudesta irrottautumista edistäville tekijöille ei ole erikseen tietokenttiä, vaan päähuomio on riskeissä. Jossain määrin riskikeskeinen näkökulma kuuluu myös työntekijöiden puheessa, vaikkeivät päätelmät korkeasta riskistä suoranaisesti hallitsisikaan valvonnan aikaisen suunnitelman laatimista. Haastattelujen perusteella ehdonalaisvalvojille vaikuttaa luontevalta etsiä ja vahvistaa asiakkaissa olevia positiivisia tekijöitä, jotka edistävät näiden irtautumista rikollisesta alakulttuurista.

Rsttm32: Tuossa alkuvaiheessa, kun tehdään työskentely [-lomake] ja muuta, niin [valvoja kysyy asiakkaalta]: ”Mitä sä itte arvioit, että menetkö vielä vankilaan? Ja mitkä on ne keinot, millä sä voit estää sitä menemistä ja mitä on, mikä odottaa?” Niin asiakkaalla on monesti se, että ei hän oikein tiedä, että: ”Varmaan. Mistä sitä maailmas tietää, millon sitä on takasi.” --- Ja sittenhän on aika hedelmällistä keskustella, että mitä on ne keinot... --- Niin kuin tämä yksikin, joka nyt tässä vapautui, johon minä en usko yhtään, [sanoi] että: ”Mä koitan vältellä sitä vanhaa seurapiiriä.” --- [Rsttm32 vastasi asiakkaalle, TL huom.], että: ”Toihan on nerokas idea!” [naurahtaa]. Kun ei siis tutkimustietokaan tuota parempaa.

5.2 Asiakastapausesimerkkien esittely

Kolmessa yhdyskuntaseuraamustoimistossa toteutettujen ryhmähaastattelujen toisella kieroksella pääteemana ovat olleet ehdonalaisvalvontaan liittyvät asiakastapaukset. Olen pyytänyt jokaista haastateltavaa miettimään etukäteen yhden tapauksen työhistoriastaan, joka heidän omasta mielestään on ollut jollain tavalla merkittävä tai mieleenpainuva. Esittelen seuraavaksi suorina haastattelukatkelmina näihin tapauksiin liittyvien asiakkaiden rikostaustan ja tilanteen valvonnan alkaessa. Yhteenvedo on koottu taulukkoon 2. Tapausesimerkit syventävät valvontaprosessin kuvausta myöhemmissä analyysiluvuissa.

Pitkäaikaisvangit on ehdonalaisen vapauden valvonnassa tyypillinen asiakasryhmä, mikä johtuu valvonnan määrätymisperusteista (ks. luku 2.2). Pitkä tuomio voi toisaalta olla ainoa yhdistävä tekijä eri asiakkaiden välillä.

Rsttm32: Minä otan [esimerkkitapaukseksi] täyttä ymmärrystä vailla murhasta tuomitun, nyt jo varmaankin 63-vuotiaan miehen, joka vapautui muutamia vuosia sitten Ä:n vankilasta. --- Ei siis asuntoa, ja hänellä oli itsellään toivomus, että kaksi huonetta ja parveke ja mielellään [kotikaupungin] keskustassa. --- No, yhteiskunta ei lähtenyt siihen mukaan, vaan nämä tarjosivat sitten näitä päihdeongelmaisten majoitustiloja. --- Ja tämä asiakas sanoi aika hauskan termin, että hän on *omaehtoinen*, että hän ei tule minnekään. Ainoa, minkä hän sanoi, että hän tulee tapaamaan minua – kun minä olen hänen valvojansa, se on pakko hoitaa. --- Ja hän on päättänyt vankeusaikana, että hän ei juo. No minä ajattelin tietysti siinä, että ”ootpa aika nopeesti takasin [vankilassa], ku ei o mitään vaihtoehtoja”. No sitten hän sai kuitenkin --- tyttärensä miehen linja-auton majapaikakseen, jossa hän asui sen talvikauden, kolme–neljä kuukautta, ja tapaili minua.

Ajn34: Tämä on ’66 syntynyt mies, joka tuli alun perin minun asiakkaakseni ja minun valvontaani nuorena, noin 16-vuotiaana. --- Tämä viimeinen valvonta: hän vapautui 2010 ja valvonta on päättynyt kesäkuussa -13. --- Olen ollut hänen kanssaan tekemisissä oikeastaan aina vankeusaikanakin, välillä vähän harvemmin. --- Silloin 2010 [hänet] määrättiin meidän toisen työntekijän valvontaan ihan siinä ajatuksessa, että jos siitä syntyisi vielä jotain ihan uutta. Mutta siinä kävi kuitenkin sillä tavalla, tä --- minä olen hoitanut sen valvonnan loppuun. --- Nyt en muista, monesko päivä hän meni linnaan, mutta hän meni marraskuussa nyt vankilaan siviiliarvioinnin²² kautta. --- Päihteet on tietysti yksi sellainen, joka aina kaikista hyvistä suunnitelmista huolimatta johtaa siihen rikosten tekemiseen. Se, että mikä taas johtaa siihen päihteiden käyttöön, niin minulla on semmoinen käsitys, että hänellä on jotenkin se oma identiteetti hirveän varhain mennyt sillä tavalla rikki ---. Se hänen lapsuuden kuvionsa on johtanut sellaiseen hirveän syvään riippuvuuteen. --- Mutta kun vaimo pettää tai [eräs tukijärjestö] jättää, niin sitten aina on kuitenkin Ajn34 ja sosiaalitoimiston työntekijä.

Rsttm26: Minun valvottavani on vuonna -55 syntynyt mies, joka on syntynyt Suomessa, asunut vuosikymmeniä Ruotsissa ja Norjassa, ollut siellä työelämässä. --- Kertoo käyttäneensä huumeita nelisenkymmentä vuotta, ja rikos on törkeä huumausainerikos ja huumausaineen käyttörikos. Ja ransussa on, että ensikertalainen. Minä en muista, oliko hän ollut Ruotsin [tai] Norjan puolella vankilassa muinoin. --- Halusi vaihtaa maata sen takia, että hän ei halua enää törmätä niihin hin. --- Vankeusaikana oli päässyt irti huumeriippuvuudesta.

Rsttm15: Vuonna ’65 syntynyt ja viisikymppinen mieshenkilö. Pitkä tuomio, ensikertalainen, neljä vuotta kuusi kuukautta; pahoinpitely, tapon yritys, tapon yritys ja niin edespäin. --- Maaseudulta koitoisin. Ja tuota tämmöinen – juoppoporukassa haulikolla rätkinyt kavereitaan ensimmäisen riidan päätteeksi. Mutta ei onneksi mitään sen vakavampaa tapahtunut. --- Sairastanut aivoinfarktin ja sitä kautta potee semmoista, jonkinlaista vajautta on siinä olemisessa kuitenkin. Ja eläkkeellä. --- Hänellä elämä oli verrattain hyvällä mallilla, kun vapautui valvottuun koevapauteen. Oli seurakunnalla se toimintasisältö, seurakunnalla oli kiinteistöhuollon hommissa. --- Siitä asti oikeastaan on ollut sitten, lähinnä metsästää ja kalastaa.

Vakaviin rikoksiin syyllistyneet nuoret on toinen keskeinen ehdonalaisvalvottavien ryhmä. Heidän jäännösrangaistuksensa voivat olla lyhyitä ja arkielämän käytöksensä varsin impulsiivista, minkä vuoksi asiakassuhde ei aina ehdi valvonnan aikana kehittyä läheiseksi. Joil-

---

²² Siviiliarvioinniksi kutsutaan yhdyskuntaseuraamustoimiston tekemää rangaistusajan suunnitelmaa tuomitulle, joka on menossa suorittamaan ehdotonta vankeusrangaistustaan ”siviilistä” eli ei vangittuna.

lain nuorilla voi iästään huolimatta olla tiivis historia Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaina jo valvonnan alkaessa.

Rsttn11: [Hän on] 15-vuotiaasta asti ollut meidän kirjoilla täällä. Nyt juuri [kollega] teki YKP-lausuntoa, niin katsottiin, että se on ennätys. Hän voittaa jopa [toisen tutun asiakkaan] lausunnoissa²³. --- Sitten hän oli ERN-valvonnassa. Hän on ollut lastensuojelulaitoksissa, [joten] hän selvisi muutamia kertoja käräjiltä niin, ettei tullut valvontaa. --- Ja nyt on yksi EAV-valvonta päällä, joka loppuu 2017. --- Hän on nyt vasta 19. Eli näin kauan ollut tällaisia. --- Ja nyt hänellä on naisystävä ja pieni vauva. --- Ja on mennyt ilmoittautumaan työkkäriin, mitä hän ei ole ikinä ennen tehnyt. --- Ei hänellä ole edes peruskoulua käyty, hän on seitsemännellä vielä. --- Ja nyt näyttää, että hän ehkä voisi vähän johonkin sitoutuakin. --- On semmoinen mahdollisuus elää vähän erilaista elämää. Mutta nämä kaverit ja kaikki, siis kun kaikki tunnetaan. --- He käyvät [meillä], suurin osa – vauvan kummisetä on minulla asiakkaana ---. Niin siinä on sitten liemessä, että millä lailla siitä lähdet pois päin.

Rsttn6: Yleensä nämä [kertomukset] ovat sellaisia tuolla koulutuksissa, että on kauheasti tehty hommia, ja aina onnistumisen esimerkkejä. Tässä on tällainen vähän ehkä – tavallisempi. Vapautui 2014, 20. joulukuuta näköjään. Minä olen tavannut hänet toimistolla kolme kertaa, ja sitten kun hän joutui takaisin linnaan, minä olen nähnyt hänet kerran linnassa. Ja puhelimitse muutamana kerran tietysti ollut yhteydessä. --- [H]uumausainejuttu, rahoitusta ja myyntiä – samaa kuin mistä hän viimeksi istui. Ei käytä itse aineita. --- 25-vuotias mies. --- Ja siitä istumisesta puhuttiin, että se ei paljon tuntunut haittaavan häntä, vaikka hän oli eronnutkin jo siinä tuomionsa aikana. Hyvin viihtyi [vankilassa], ainakin omien sanojensa mukaan. --- Minusta hän tekee [rikoksia] ihan rahan takia, vaikka tulisivat toimeen. Laskee riskit ja... Varmaan tekee jatkossakin.

Pitkään päihteitä käyttäneet, vapautuessaan edelleen päihdeongelmaiset vangit muodostavat kolmannen kategorian esimerkitapauksissamme. Päihdeongelman vaikutukset sekä valvottavan elämäntilanteeseen että valvonnan kulkuun eivät jää huomaamatta tarinoita jäsentävänä tekijänä.

Rsttn18: Hän oli valvonnassa vähän runsaan vuoden ajan, ja hyvin päihdeongelmainen, mielenterveysongelmainen ja kaiken näköistä – lapsia huostaan otettu sieltä useampia, ja väkivaltarikoksia. Eli kun hän sai tarpeeksi viinaa, niin hän sitten helposti tarttui puukkoon ja... --- Semmoinen iso riski oli minun mielestä se, että hän siinä sitten vankeuden loppuvaiheessa meni naimisiin yhden toisen meidän ikuisuusasiakkaan kanssa, --- ja [tällä oli] myöskin vakavaa päihdeongelmaa. --- Mutta sitten koevapauden aikana hän aloitti Sininauhassa sen asumisensa, mikä oli kauhean hyvä asia. --- Ja hän halusi itselleen apua, tämä nainen.

Rsttn24: Tämä on mies ja 39[-vuotias], neljäskertalainen. Tuomio, mistä hän nyt on valvonnassa, oli yksi vuosi 10 kuukautta; törkeä pahoinpitely, petos, väärennös, törkeä ratti... --- Korkea uusimisriski, arvioitu siis. Ja tämä koeaika päättyy vuonna 2017. --- Hänellä on todettu ADHD vankeusaikana, aloitettu lääkitys siihen; pitkien prosessien jälkeen hän sai sen lääkityksen. Sitten uusimisriskitekijöiksi selkeästi alkoholin käyttö, sitten väkivaltaisuus erityisesti parisuhteissa, sitten ammatitaidottomuus ja koulutuksen puute. --- Kun on työkyvyttömyyseläke, hän ei halua mennä töihin. --- Hän ei halua lähteä mihinkään vertaistukijuttuihin. --- Hänellä on nyt ne lääkitykset poikki; hän ryyppäsi niin paljon tässä välillä, että hän hävitti ne kaikki lääkkeensä. Minä veikkaan, että hän myi ne, mutta sanotaan nyt hänen sanansa, että hän hävitti ne tuolla reissun päällä.

Rsttn9: Tällainen mies, 34-vuotias, kuudeskertalainen. Ja rikos on ollut törkeä pahoinpitely. --- Tämä minun asiakkaani oli tehnyt ruumiillista väkivaltaa 67-vuotiaalle miesuhrille. --- Tästä on seurannut

---

²³ Tässä lausunto viittaa seuraamusselvitykseen, jonka syyttävä pyytää yhdyskuntaseuraamustoimistolta oikeudenkäyntiä varten.

sitten se, että tälle uhrille on tullut otsalohkon sisäinen verenvuoto, mikä on johtanut sitten vakavan aivovamman syntymiseen, ja sitten tämä uhri on joutunut pysyvään ympärivuorokautiseen laitoshoittoon. --- Hänen päihteidenkäyttöhistoriansa on pitkä, hän on 13-vuotiaana aloittanut kannabiksen käytöllä, 15–16-vuotiaana vetänyt piriä eli amfetamiinia, 17-vuotiaana on siirtynyt heroiniin. Pääpähkeenä on ollut kuitenkin Subutex. --- Hän on käynyt kuitenkin [hoidon, joka] on sellainen kolmijaksoinen, monen vuoden pituinen hoito; siinä on ammattilaiset ja vertaistukea. Ja sitten esimerkiksi hänellä oli tämä interferonihoito. --- Näitä korvauksia oli, hetkinen... 500 000 euroa, joo. Hän aluksi sitä [rikosta] minun mielestäni vähätteli – ei ollut uhriempatiaa.

Taulukko 2: Asiakastapausesimerkit taustatietoineen.

Suku-puoli	Ikä	Rikokset *	Vankeuskerrat	Koevapaus	Valvonnan kesto	Valvonnan päätavoitteet
Mies	63	He	3	Ei	Noin 3 v	Päihteettömyys, asunto
Mies	50	Hu	> 5	Ei	Noin 3 v	Rikos- ja päihdekeskustelut
Mies	61	Hu	1	Ei	Noin 3 v	Asunto, toimeentulo
Mies	51	He	1	Kyllä	Noin 2 v	Rikoskeskustelut
Mies	19	Hu, Om	2	Ei	Noin 1,5 v	Peruskoulu, rikoskeskustelut
Mies	25	Hu	2	Kyllä	Noin 3 kk	Rikoskeskustelut
Nainen	45–50	He	2	Kyllä	Noin 1 v	Päihteettömyys
Mies	39	He, Om	4	Kyllä	1 v 2 kk	Päihteettömyys
Mies	34	He	6	Ei	1 v 8 kk	Päihteettömyys, toimeentulo

* **Rikokset:** He = henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, Hu = huumausainerikokset, Om = omaisuusrikokset.

5.3 Suunnittelu

Valvonnan suunnittelua koskevat suositukset on kirjattu Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön sääntöihin lyhyesti. Kaikkien seuraamusten täytäntöönpanoa varten tulee asiakkaan kanssa tehdä suunnitelma, joka ohjaa valvojan työtä ja johon kirjattujen tavoitteiden edistymistä on voitava seurata. Suunnitelmaa on päivitettävä tilanteen muuttuessa. (CMRec 2010, 10.) Suositusta koskevassa selityksessä täsmennetään, että tavoitteiden tulisi olla tarkasti määriteltyjä ja mitattavissa. Tärkeää on myös suunnitelman realistisuus: jos ratkaistavia ongelmia on asiakkaalla paljon, olisi tavoitteetkin annosteltava välitavoitteiksi,

joiden saavuttamiselle voidaan asettaa aikarajat ja niiden onnistumista pohtia yhteisesti. Suunnitelma, joka on epäselvä tai josta asiakkaan kanssa on erimielisyyksiä, ei palvele tarkoitustaan eikä sen tavoitteita ole todennäköistä saavuttaa. Suunnitelmassa määriteltyjen tavoitteiden ja alkuarvioinnissa havaittujen ongelmien tulisi olla selkeästi yhteydessä toisiinsa. (Mt., 38.)

Suunnitelmallisuus oli yksi haastatteluaineiston pohjalta muodostetuista teemoista. Asiakastapausesimerkkeihin liittyvät sitaatit muodostivat erityisen kategoriansa, jossa suunnitelmien muutosalttius tulee ilmi hyvin havainnollisesti. Myös asiakkaiden sosiaalinen asema, päihteiden käyttö, asenteet ja jopa perhesuhteet liittyvät läheisesti siihen, minkä tasoisia valvonta-aikaa koskevia suunnitelmia voidaan – tai ei voida – laatia.

Nykyisin vapautuvalle vangille on tietojärjestelmien rakenteesta johtuen laadittava useita erillisiä suunnitelmia. Ennen vapautumispäivää tuleva asiakas allekirjoittaa valvojan laatiman *täsmennetyt rangaistusajan suunnitelman*, joka sisältää muun muassa valvontaa koskevat säännöt sekä tiedot ensimmäisestä ilmoittautumispäivästä ja valvontatapaamisten tiheydestä. Varsinaisen työskentelysuunnitelman laatimisen alkusysäyksenä voi olla esimerkiksi alkukartoituksen tekeminen yhteistyössä asiakkaan kanssa.

Ajn34: Minä esittelen sen jotenkin siihen tapaan, että ”tähän valvontaan kuuluu tällänen yhteinen työ, että me mietitään tää asia [alkukartoitus, TL huom.] ja mietitään nää yhteiset tavoitteet, joita sitte arvioidaan”. Mitä yhteisempi se prosessi on, mitä syvemmin siihen yhdessä päästään, niin sitä tärkeämpi se sille asiakkaalle on ja sitä enemmän [hän] pyrkii niihin tavoitteisiin. Se sitoutumisen aste syntyy siitä työstä. --- Sitten joskus voi olla asiakkaan elämäntilanne niin problemaattinen, ettei päästä koko lomakkeisiin käsiksi.

Tyypillisenä esimerkkinä ”problemaattisesta tilanteesta” monet haastateltavani mainitsivat vankilasta vapautumisen asunnottomana, mikä joskus voi tuottaa yllättäviä ratkaisuja. Myös muihin palveluihin liittyvä byrokratia saattaa olla aikaa vievää varsinkin valvonnan alkuvaiheessa – tästä erityisenä esimerkkinä lasten tapaamiseen liittyvät järjestelyt. Asunnottomuuteen luonnollisesti haetaan ratkaisua jo ennen vankilasta vapautumista.

Rsttn26: Asuntihakemuksia tehtiin [vapautumispaikkakunnalle]. --- [P]äädyttiin suosittelemaan, että kyllä alkuvaiheessa voisi olla tukiasunto tarpeen, ja sitä sitten yritettiin. --- [Vapautumispaikkakunnan] sosiaalitoimi ei suhtautunut siihen kovin myönteisesti, kun [asiakas] on nen. --- Ja niinhän siinä sitten kävi, että --- tämä meni asumaan sen meidän toisen asiakkaan luokse, jolla oli työterapisen tukiasunto. Ja siinä minua pelotti, että nyt se menee pilalle sen toisenkin asuminen.

Rsttn24: Ainakin minulle on nyt tullut tosi paljon semmoisia vankeja, joilla on pieniä lapsia. Ja monella on sitten se lastensuojelukuvio siinä ohessa.

TL: Okei. Eli mikä on tyypillinen tilanne, että lastensuojeluun ollaan yhteydessä?

Rsttn24: Ah, siis lapsen tapaaminen esimerkiksi. Että vanki saa tavata lastaan, niin voi olla, että niiden pitää olla valvottuja tapaamisia. Jolloinka täytyy olla yhteydessä lastensuojeluun sen takia, että miten tässä edetään. --- Lastensuojelu järjestää [valvotut tapaamiset] ---, että kun toinen vanhempi tuo lapsen, niin he eivät kohtaa, siis nämä vanhemmat. --- He [lastensuojelun henkilökunta, TL huom.] tekevät semmoisen arvion, jonka he ilmoittavat --- mahdollisesti vaikka käräjäoikeudelle, joka tekee sitten ratkaisun lapsen --- tapaamisoikeudesta.

Rsttn32: Suljetusta vankilasta [vapautuvilla vangeilla] pahimmillaan se on sitä, että kun minä tapaan [vangin], niin me rupeamme suunnittelemaan siinä, että mistä haetaan asuntoa. Ihan perusjuttuja. Ja sitten kun meillä [Rikosseuraamuslaitoksella] *ei ole* asuntoja antaa, niin --- minäkin aina sanon: ”No [tässä kaupungissa] yhteiskunta tarjoaa sulle Pelastusarmeijan asuntolan ja Sininauhan. Tai sitte sä voit itte hakee [asuntoa], tai sitten pannaan [kaupungin vuokratyhtiölle] paperit ja sit sä soitat sinne viikottain”. --- Mutta ei ne anna, siis vankilasta vapautuneille, asuntoa suoraan. Sen [asiakkaan] pitää vähän aikaa kärvistellä tuossa.

Asunnon puute saattaa liittyä vapautuvan vangin päihdetaustaan, mikä voi joissain tapauksissa kääntyä kuntoutumistavoitteita edistäväksi asiaksi. Erilaiset järjestöt saattavat ylläpitää erityistä tukea tarjoavia asumisyksiköjä. Monissa kaupungeissa päihdeongelmaisille on kiintiöity asuntoja kaupungin hallinnoimasta vuokra-asuntokannasta.

Rsen18: Tämä nainen malttoi sitten Sininauhassa asustaa, ja erosivat tämän miehen kanssa – tämä salama-avioliitto päättyi aika nopeasti, mikä oli hänen kannaltaan erittäin hyvä asia. Hän sai siinä turpaansa muutaman kerran, ja sai sitten ratkaistua asian niin, että he erosivat. --- Vaikka tuli niitä retkahdusvaiheita siinä välillä ja hän rupesi juomaan, ja se juominen vei hänet niin huonoon kuntoon äkkiä, että sitten hän oli jo sairaalassa melkein taju kankaalla – aina hän otti opikseen näistä reissuistaan vähän. --- Vaikka hän oli kuinka juovuksissa tai sekopäinen, niin hän muisti sen, että: [takellessa] ”Hei, hei, nyt mä en tänään pääse, voinks mää saada uuden ajan...?” --- Hän piti siitäkin tarkasti kiinni, ettei hän ollut pidempää aikaa sieltä Sininauhasta pois, että hänen asumisoikeutensa säilyi sielä.

Rsttn11: Muistan, kun [eräs asiakas] sai asunnon, kun [asumisneuvoja] kysyi, että: ”Onks sil päihdeongelma?” Minä sanoin [nauraen], että: ”On varmasti! Ihan varmasti on!” Sitten minä kerroin sen [asiakkaalle], ja hän rupesi nauramaan hitosti: ”Ikinä en oo kuullukaan, että se on semmonen hyvä asia ---!” Kun se [vuokra-asunto, TL huom.] oli profiloitunut tietysti tämmöisille vaikeille asiakkaille.

Ennen vankilasta vapautumista laaditut suunnitelmat saattavat muuttua tai peruuntua erilaisten sattumusten tai olosuhteiden seurauksena. Keskeinen muuttuva tekijä on, että monen asiakkaan toiminta on lyhytjänteistä ja impulsiivista.

Rsttm32: Vangithan eivät ole stabiilisti, vaikka he olisivat jossain vankilassa. --- Ja hyvätkin suunnitelmat... Niin kuin yhdelle oli juuri [suunnitelma], että se menisi Siltaan²⁴. Sitten se lähti yhden päivän [vanki-] lomalle --- ja jäi kuukaudeksi sille reissulle, ja kaikki ne suunnitelmat meni myttyyn.

Rsttn24: No joo, käytännössä sitten se menikin sillä lailla, että kun hän vapautui, niin hän aika yllättäen sitten halusikin lähteä matkustelemaan elikkä lähteä käymään tuolla Thaikuissa. ---

TL: --- Oliko pitkä reissu silloin?

Rsttn24: Kuukausi. Ja ihan hirveää juomista. --- Hän kertoi sen jälkeen, kun hän palasi. Ja sitten hän sanoi, että: ”Hei, Rsttn24, muista yks hyvä asia kuitenkin tässä: mä en ole syyllistynyt yhteenkään uuteen rikokseen.” Minä sanoin, että: ”Hei, se on hieno homma, *mutta* jos sä jatkat tolla samal mallilla, ni mitä tulee oikeesti väistämättä tapahtumaan?”

Suunnitelman laatimisen esteenä voi toisinaan olla myös asiakkaan kielteinen asenne valvonnan hoitamiseen tai voimakas henkilökohtainen sitoutuminen rikolliseen elämäntapaan. Tällöin yhteistyölle on vaikeaa löytää edes aloituspistettä.

Rsttn24: Jos asenne on jo valmiiksi semmoinen, --- niin se on ihan sama, seisooko se [asiakas] tuossa minun edessäni kaksi minuuttia ja on sen näköinen, että ”-ttu mua vois vähempää kiinnostaa” ---. Turha siinä on sitten hirveitä työtavoitteita ruveta vääntämään ---.

Rsttn9: Mm. Mutta yleensä kyllä kuitenkin sitä keskustelua tulee, että vaikka on sellainen asenteellinen [asiakas]. --- Se on tosi harvinaista, ettei [asiakas] halua puhua yhtään mitään.

Rsttm32: Tavallaan se kriminologinen tieto kertoo meille, minkälaisia tavoitteita pitäisi asiakkailla olla. Ja ransut pahimmillaan on semmoisia papereita, että asiakas ei tunnista mitään niistä hänen tavoitteikseen, koska hän ei ole sitoutunut mihinkään. Ja silloinhan ne eivät voi olla järkeviä dokumentteja. Kyllähän *me* osataan pukea tavoitteita ja keinoja vaikka miljoonia, mutta jos ei se asiakas yhtään lähde mukaan – *se* on se muuttuva tekijä.

Rsttn26: Siinä [aiemmin vankilassa tehdyssä rangaistusajan suunnitelmassa, TL huom.] oli tavoitteena esimerkiksi – en nyt muista, oliko se näillä sanoilla, mutta – *rikollisesta kaveripiiristä irrottautuminen, päihteiden käytön lopettaminen*. Niin se asiakas sanoi, että ”nuo tavoitteet ei o ikinä ollu minun tavoitteita”. Ja työkaverini sitten kysyi, että: ”mitenkä sinä sitten muotoilisit, että ne ois sinun tavoitteita?” Ja hän sanoi, että *päihteiden käytön vähentäminen*. Että huumeet hän kertoo lopettaneensa ja alkoholin suhteen haluaa kohtuukäytön. Ja sitten hän sen keskustelun myötä hyväksyi, että semmoinen tavoite voi olla, että *rikoksettomuutta tukevien kavereiden lisääntyminen*. Mutta hän sanoi, että hän ei tule katkaisemaan yhteyttä semmoisiin kavereihin, joilla on rikoksia.

Mikäli yhteiset tavoitteet onnistutaan laatimaan, niiden saavuttamiseen voi liittyä yhtä monenlaisia esteitä kuin on asiakkaitakin. Kuitenkin haastattelujen perusteella valvojille tuntuu olevan itsestään selvää, että tavoitteet laaditaan niin, että ne vastaisivat asiakkaan todellisia kykyjä ja mahdollisuuksia. Kohti rikoksetonta elämää edetään pituudeltaan ja vaativuudeltaan erilaisten välietappien kautta. Seuraavissa sitaateissa valvojat kertovat esimerkkejä tavoitteista, joita heidän omilla asiakkaillaan on ollut valvonta-aikana.

---

²⁴ Silta-Valmennusyhdistys ry järjestää muun muassa moniammatillista päihdekuntoutusta, vertaisryhmätukea sekä tuettua asumista. Hoitoon ohjaus tapahtuu kuntien tai Rikosseuraamuslaitoksen sosiaali- ja päihdetyön kautta. (Silta-Valmennus 2016; ks. myös Ihalainen & Järvelä & Rautniemi 2011, 240–242.)

Rsttn26: ”Valvonnan tavoitteena on tukea ja kannustaa [valvottavaa] hänen jo aloittamassaan myönteisessä muutoksessa”. Eli tämä päihteettömyys ja rikoksettomuus, mitkä hän on elämäänsä asettanut tavoitteeksi. Ja sen alla keinona on, --- että ensi vuoden puolella aloitetaan ne rikoskeskustelut. Että jos nyt kysyisit, niin minä en pystyisi kertomaan, että *minkälainen* törkeä huumausainerikos [on asiakaan tuomion peruste, TL huom.], kun emme me puhu siitä mitään. Me olemme keskittyneet käytännön asioihin. --- No sitten laitettiin tavoitteeksi, että ”Eläkeasian selvittely vuoden 2016 aikana”. Se liittyy toimeentuloon.

Rsttm15: Valvonnan sisältö määriteltiin pitkälti sitten... Meillä oli sitä rikoksen käsittelyä, mikä liittyi näihin ampumisjuttuihin. Ja siinä meillä on ollut jonkin verran työsarkaa, että hän on aika lailla ollut katkera, voisiko sanoa, oikeuslaitosta kohtaan. Että kokee jotenkin, että on se tuomio tullut vähän väärin perustein. --- Sitten on ollut noita vahingonkorvausasioiden selvittelyä; valtiokonttoriin on laadittu anomuksia ja ulosottoon oltu yhteydessä asian tiimoilta ja velkaneuvontaan.

Joidenkin asiakkaiden kohdalla rikollinen elämä on eräänlainen standardi, jonka varaan heidän maailmankuvansa on rakentunut. Puutteita voi tällöin olla useimmille suomalaisille normaaleissa kansalaistaidoissa. Tämä luonnollisesti huomioidaan tavoitteiden asettelussa.

Rsttn11: No kyllä me tietysti olemme aina suunnitelleet, että hänkin kävisi sitä peruskoulua --- ja hänellä olisi ollut semmoinen mahdollisuus. --- Tietysti se on hirveä pettymys aina, kun ei hän pysty niihin. --- Hänen omasta mielestään häneltä ei ole ikinä mitään puuttunut, mutta kun täytyy vaan jotain ”bisnest, bisnest – täytyy tehdä jotai”. --- Ja mitään hän ei ole ikinä itsellensä siitä saanut, muuta kuin huonoa: vankilaa ja epäonnistumisia ja velkaa. --- Ja tälläkin pojalla on oikea sukurasite, täytyy sanoa. Niin eihän sitä voi sanoa, että: ”Jätä ne kaikki! Jätä veljes ja jätä sun serkkus ja jätä isäs ja äitis ja muut”. Eihän semmoista voi – ne [sukulaiset] ovat hänelle hirveän tärkeitä. --- Mutta tässä oli semmoinenkin uusi piirre, --- että hän kävi juuri viime viikolla. --- Hän halusi apua ja neuvoa, mikä liittyi yhdyskuntapalvelun suorittamisiin --- ja vankilaan ja kaikkiin muihin... Minusta se oli tosi hienoa. Hän olisi voinut mennä kysymään vaikka kummisedältä [naurahtaa] tai joltain serkulta tai muulta, mutta hän tuli onneksi kysymään täältä. Me juteltiin *pitkään* siinä, ihan asiaa ---.

Ajn34: Sanotaan, noin kymmenen vuotta sitten meillä oli tavoitteena se, että hän oppii erottamaan sen, --- että mikä on tavallisen rehellisen ihmisen elämää, ihan arkipäivässä. Että jos hän tekee jonkun ratkaisun, niin onko se rikollismaailman ajattelulla ja asenteella vai onko se tällä yhteiskunnan hyväksymällä tavalla suunniteltu asia. --- Ja minä luulen, että sen hän oppi. ---

TL: [Minun] on todella vaikea hahmottaa, että miten lähdetään työstämään tuollaista asiaa, että mikä on ei-rikollista elämää ja mikä taas on rikollista.

Ajn34: Mm, se meneekin ihan sillä lailla arkisesti. --- Ne on niitä pieniä arkisen elämän asioita, joihin puututaan, kun lähdetään semmoista pohtimaan, että mikä on mitäkin ja mihin se johtaa.

TL: Riittääkö ehdonalaisen vapauden valvonta, maksimissaan 30 tuntia kuukaudessa, siihen työhön?

Ajn34: No, 30 vuotta ehkä riittää.

5.4 Interventiot

Interventioita koskevat ministerikomitean suositukset korostavat monipuolisten ja olosuhteisiin sopivien menetelmien käyttöä. Interventioiden tulee perustua monitieteelliseen lähestymistapaan ja tutkimustietoon, ja asiakasta on informoitava niistä etukäteen. Vastuuviranomaisen (valvojan) rooli on tärkeä kokonaisuuden kannalta: hänen vastuullaan on työ-

suunnitelman päivittäminen sekä eri toimijoiden välinen hallittu yhteistyö. (CMRec 2010, 10.) Interventioilla tarkoitetaan eritoten strukturoituja toimintaohjelmia, joilla vaikutetaan asiakkaan rikolliseen käyttäytymiseen esimerkiksi kognitiivis-behavioraalisen metodologian avulla. Interventioita käytettäessä on myös mahdollisuus irtautua vallitsevasta yksilötyön mallista toteuttamalla ryhmämuotoisia ohjelmia – tämä toki sillä edellytyksellä, että ryhmätyöskentely sopii kaikille osallistujille ja ettei epätoivottuja kohtaamisia synny. Interventiot tulee suunnitella niin, etteivät ne lisää rangaistuksen suorittamisesta aiheutuvaa rasitetta. Onnistumisen kannalta on tärkeää, että asiakas ymmärtää perusteet juuri kyseisen intervention käyttöön ja on itse motivoitunut osallistumaan. Interventiot tähtäävät aina rikoksentehtäjän kuntoutumiseen ja rikollisuudesta irrottautumiseen ja niiden täytyy olla johdonmukainen osa valvonnan kokonaisuudessa. (Mt., 38–40.)

Ehdonalaiseen vapauteen päästettyjen valvontaa Suomessa toteuttavat rikosseuraamusalan työntekijät suhtautuvat interventioiden käyttöön hyvin pragmaattisesti. Uusintarikollisuuden vaikuttavista ohjelmista näyttää tulleen luonteva, joskaan ei erityisen keskeinen osa yhdyskuntaseuraamustyötä.

Rsttn26: Kuitenkin tämä ohjelmatyö – minä koen, että se on yksi työkalu meille. Olen tosi iloinen, että sitä voidaan hyödyntää. Eihän se kaikkea pelasta, mutta se voi olla osa sitä kuntoutusprosessia ja oikeaan aikaan ajoitettuna palvelu sitten paljonkin meidän asiakkaita, myös EAV-asiakkaita.

Rsen18: Hänellä oli niitä väkivaltarikoksia, niin minä puhutin hänet sitten *Suuttumuksen ta* -yksilöohjelmaan. --- Siinä kurssilla --- huomasin, miten siellä tapahtui semmoisia ajatusmuutoksia, hänen puheessaan ja ajattelussaan ja asioiden miettimisessään. Päästiin sillä lailla aika kivasti eteenpäin. Sitten hän myöskin päihdepalveluiden kautta kävi päihdekurssia ja hoiti sen loppuun.

Strukturoidut toimintaohjelmat hyväksytään Rikosseuraamuslaitoksen akkreditointimenetelyssä, ja työntekijöiden täytyy kouluttautua niiden käyttäjiksi. Tyypillisesti asiakastapauksista keskustellessa haastateltavani totesivat parilla lauseella käyttäneensä valvonnan aikana tiettyä ohjelmaa – mikäli näin oli tehty. Ohjelmien käyttämiseen saattoi joissain tapauksissa olla selvä kynnys.

Rsttn11: *Viisi keskustelua muutoksesta* olemme hänen kanssaan käyneet. Se meni vähän sillä lailla, niin kuin... Ei hän siitä nyt niin kauheasti piitannut, mutta kyllä hän sitten halusi [suorittaa] sitä. Siinä oli yksi juttu, minkä hän sanoi, [kun hän] esitti muutosta: hän oli ”muuttunut yöeläimestä päiväeläimeksi”.

Rsttm15: En oikein tiedä, olisiko tuosta meidän ohjelmapaketista löytynyt mitään hänelle. Ei ehkä ole kauhean perinteinen meidän asiakas kuitenkaan.

Rsttm32: Mitään menetelmää, mitään ohjelmaa minä en käyttänyt hänen kanssaan. Osaksi sen takia, että hän oli mielenterveys-, tietyllä tavalla ongelmainen. Pystyi kuitenkin hoitamaan ihan konkreettisia asioitaan, mutta oli ehkä liian hullu pohtiakseen elämäänsä. Siinä olisi voinut tulla vaaratekijöitä.

Kunnallisten tai kolmannen sektorin päihdehuoltopalvelujen toteuttamat interventiot voivat olla merkittävässä roolissa ehdonalaisvalvonnan onnistumisen kannalta. Toisinaan päihdehuollon interventiot tekevät mahdolliseksi sen, että asiakkaan kanssa voidaan edetä uusintarikollisuuden vähentämiseen erikoistuneisiin ohjelmiin.

Rsttm24: Motivointityötä on hänen kanssaan todella paljon. Me aloitimme *Viisi keskustelua muutoksesta* [-ohjelman]; jos hän pysyisi selvin päin, niin sitä pystyttäisiin jatkamaan.

Rsttm9: Valvonnan alussa [hän] retkahti. Hän kun kävi täällä, niin hän sanoi, että hänellä on kovat vetoalat – tarkoittaa sitä, että haluaa käyttää huumeita. Retkahti, meni heti katkolle [erityishoitoklinikalle], tällaiseen interventiohoitoon kahdeksi viikoksi. Oli käyttänyt pilveä ja olutta. Selvisi siitä. Seuraava tapaaminen oli verkostotapaaminen siellä --- asumisyksikössä. Siellä käytiin esimerkiksi tätä retkahdusta läpi. --- Hän itse sanoi, [että] minkä avulla hän on selvinnyt, on NA-ryhmät; hän kävi niissä paljon. Sitten tämä [huumeidenkäyttäjien vertaistukea tarjoava yhdistys], --- hän on käynyt siellä todella paljon ja saanut sieltä vertaistukea ja kuuntelemista ja samanhenkisiä ihmisiä.

Myös useamman viranomaisen yhteistyöllä toteutettavia interventioita on käytössä tietyissä toimistoissa. Yhteistoiminnalla saattaa olla paikallisesti pitkät perinteet, mutta tällaiset ohjelmia ei välttämättä ole hyväksytty Rikosseuraamuslaitoksen akkreditointimenettelyssä. Niinpä esimerkiksi tilastoinnissa ja tulossopimuksissa ei huomioida kaikkia työmuotoja ohjelmatyöksi, vaikka niitä arkikielessä nimitettäisiin ohjelmiksi.

Rsttm9: Se [työmuoto] on V:n vankilan Sss:n kaupungin välinen yhteistyö. --- Vangit saavat asunnon ja töitä. Heidät on keskitetty yhdelle valvojalle tänne A:han, eli minulle. Se on tällaista ei-akkreditoitua ohjelmatyötä, vankilan ohjelmatyötä.

Joissain haastattelusitaateissa on tunnistettavissa torjuntaa ohjelmatyön ylikorostunutta asemaa kohtaan. Tulkintani mukaan kritiikki ei liity niinkään varsinaisiin interventioihin vaan suomalaisen rikosseuraamusalan linjauksiin, joissa interventioiden merkitystä on valvojen mielestä liioiteltu.

Ajn34: Sitten oli semmoinen hämmennyksen vaihe minun mielestäni koko tässä vankilatyössä oikeastaan. Se liittyi siihen vaiheeseen, kun ohjelmatyö alkoi kehittyä enemmän ja silloin kun What Works – oli se alkuhuuma. Siinä vaiheessa irrottauduttiin vankilatyöstä, tai vankilassa käynneistä, paljolti kokonaan. Sitä ei tuettu tavallaan, sen tyypistä työskentelyä.

Rsttm32: Sen takia tämä [asiakastapaus] on minusta hyvä esimerkki, että se asiakas voi tehdä sen muutoksen ihan tietyllä tavalla yksin. Kai se minun kuuntelemiseni siinä saattoi olla jollain lailla merkityksellinen; minä olin ehkä merkityksellinen *ihminen* hänelle. Mutta millään ohjelmalla ei tehty. Ja kun aina nykyään kauheasti korostetaan, että pitäisi ohjelmia olla helvetisti ja pitäisi tehdä sitä ja tätä, niin ihan tämmöinen perinteinenkin... --- Että jos se vaan syntyy se luottamus. Sehän se on merkityk-

sellistä, että me saavutamme jonkun kanssa luottamuksen, vaikka se aluksi lähtee usein siitä, että ”on pakko vähä käydä ton [valvojan] luona”.

5.5 Evaluointi

Euroopan neuvoston valvontaa koskevassa suosituksessa evaluointi tarkoittaa vastuuhenkilön tekemää seuranta- ja arviointia asiakkaan edistymisestä. Evaluoinnin tulisi olla säännöllistä ja valvonta-aikaa koskevaa suunnitelmaa tulee voida muokata sen perusteella. (CMRec 2010, 10–11.) Sekä valvojan että rikoksenteikijän näkemykset valvontajakson etenemisestä kirjataan. Merkintöjen pohjalta voidaan todentaa rikoksenteikijän edistyminen yhteisesti laadituissa tavoitteissa ja tarvittaessa myös tehdä päätös valvonnan ennenaikaisesta lopettamisesta. Näin valvontaresursseja kohdennetaan niihin rikoksenteikijöihin, joiden valvonnasta voidaan olettaa olevan eniten hyötyä. Asiakkailta saatua palautetta voidaan myös hyödyntää toiminnan kehittämisessä; riippumattomuuden takaamiseksi asiakkaan päättöhaastattelun toteuttaa muu kuin vastuutyöntekijä. (Mt., 40.)

Valvontaprosessin seuranta- ja arviointia ei työntekijöiden ryhmähaastatteluissa ole käsitelty johdonmukaisesti omana teemanaan, joten kaikkia siihen liittyviä seikkoja ei välttämättä ole huomioitu tuloksissa. Aiheeseen liittyviä sitaatteja on aineistossa joka tapauksessa sen verran, että on mahdollista saada peruskäsitys evaluoinnin merkityksestä ehdonalaisen vapauden valvonnassa. Konkreettisenä esimerkkinä toteutuneesta evaluoinnista ovat asiakastietojärjestelmä Tyyneen kirjatut tiedot valvontoja koskevien tavoitteiden toteutumisesta.

Rsttn9: Sitten nämä tavoitteet, mitä oli valvonnalle... --- ”Päihdekeskustelut” oli, joo. Ja sitten oli ”Työelämään palaaminen”, ”Rikoksen läpikäyminen”. Ja ne kaikki toteutuivat.

Rsttn26: Tavoitteenahan meillä oli silloin alussa se asuntoasia, ja se [asunto] on nyt saatu, mutta sitä ei tänne sinällään kirjattu – aikoinaan kun ei tehty [vaan] eilen vasta nämä [tavoitteiden kirjaukset, TL huom.].

Työskentelysuunnitelmaan kirjatut tavoitteet nähdään suunnitelman perusrunkona, jota voidaan muuttaa, mikäli asiakkaan olosuhteissa tapahtuu muutoksia. Tavoitteiden uudelleen määrittely sekä edistymisen arviointi tehdään tyypillisesti yhteistyössä asiakkaan kanssa. Asiakkaan näkemyksellä voi olla voimakaskin painoarvo esimerkiksi silloin, kun harkitaan valvonnan ennen aikaista lakkauttamista.

Rsttm15: Minä näkisin tällä miehellä uusimisriskin aika vähäisenä. Ja sitä valvonnan lakkauttamistakin hänen kanssaan puhuttiin jo alkuvuodesta. Mutta hän on oikeastaan halunnut asioida minun kansani. --- Ehkä tässä nyt on jatkettu sitten vähän hänen omasta toiveestaankin. Koska hän on kokenut tämän itselleen jollain lailla merkitykselliseksi.

Haastattelujen perusteella kirjattujen tietojen ja todellisuudessa toteutuneen seurannan tai arvioinnin välillä on epäsuhta. Niin sanottujen käytännön asioiden hoitaminen voi viedä niin paljon aikaa valvonnan alkuvaiheessa, ettei varsinaisia rikollisuudesta irtautumiseen tähtääviä tavoitteita ehditä tai pystytä muotoilemaan. Näin ollen evaluointiin liittyvä dokumentointikin voi jäädä vaillinaiseksi. Liian yksityiskohtainen edistymisen seuranta saatetaan myös kokea kiusalliseksi tai vieraaksi käytännön työskentelylle.

Rsttm32: Jos ajattelet, [että] tuossa on se [asiakkaan sosiaalinen] tausta ja tuossa on se [tilanne], jossa se [asiakas] nyt on, niin noinhan [viittaa kädellään ylöspäin, TL huom.] se koko ajan menee. Eteenpäin, kohti jotain suunnitelmaa – jota ei kukaan hullu rikosseuraamustyöntekijä kuitenkaan kirjoita, että se [asiakas] on sitten tuolla irti kaikesta [rikollisuudesta]. Vaan niin kuin sinäkin [viittaa Rsttn11:een, TL huom.] työskentelet, että se tukisi sen [pitkäaikaisen asiakkaan] irtaantumista, kun [asiakkaalla] jossain vaiheessa tulee se halu.

Rsttn11: Niin, ja nyt hän on kuitenkin irtaantunut, kun hänellä on oma perhe. --- Ei hänellä ole nyt uusia [rikoksia]. Mutta kun tiedän, että siitä tulee pitkä tuomio, siitä huumemyynnistäkin. Sen takia [hänellä] kestää vielä muutaman vuoden olla meillä [asiakkaana]. Ja tämäkin valvonta on vuoteen 2017.

Haastattelujen pohjalta on pääteltävissä, että ehdonalaisvalvonnassa – ja muussakin yhdyskuntaseuraamustyössä – evaluointi painottuu selkeästi valvonnan päättymisvaiheeseen, jolloin asiakastietojärjestelmässäkkin aktivoituvat loppupäätelmiin liittyvät tietokentät (ks. LIITE 4). *Oman työn arviointi ja Asiakkaan palaute/arviointi* -kenttiä on mahdollista täyttää myös seuraamuksen aikana. Näihin osioihin ei kuulu valmiita fraaseja, joihin perustuen olisi mahdollista laatia tilastoja – kaikki kirjataan vapaamuotoisena tekstinä. Myös valvonnan loppuarviointi kirjataan vapaamuotoisesti. Tilastoitavassa muodossa voidaan arvioida asiakkaan muutokset rikoskäyttäytymisessä (vaihtoehdoilla *Muutosta myönteiseen – Ei selvää muutosta – Muutosta kielteiseen*). Lisäksi lomakkeella on valintakentät suoritetuista toimintaohjelmista, sekä tiedot rikoksen käsittelystä ja päihdekuntoutuksesta seuraamuksen aikana. Asiakkaan loppuhaastattelun suorittaa todennäköisemmin oma valvoja kuin ulkopuolinen arvioija.

TL: Tyynessähän sitten tämä *oman toiminnan arviointi*, niin minun käsittääkseni se liittyy tähän loppulausunto[vaiheeseen]...?

Rsttm15: Siellä on yksi kenttä muistaakseni, mihinkä sitä voi tehdä sitten.

TL: Joo. Koetteko te sen olennaiseksi osaksi teidän työtänne? Sen tavallaan – case kerrallaan miettii, miten se on sujunut. Tai käytättekö te sitä kenttää?

Rsttn26: Olen minä valvonnan lopussa sen kirjannut aina jollain lailla. Mutta ehkä, kun ajattelee että ammatillisesti työtä tehdään, siihen voisi tietysti enemmänkin aikaa käyttää. Kyllähän me toki arvioimme sitä työtä siinä matkan varrellakin. Ihan [silloin], kun meillä on työnohjauskellisia keskuste-

luja Ajn34:n [apulaisjohtajan] kanssa, tai sitten on tämmöinen asiakaspalaveri ---. Ehkä kuitenkin loppuarvioinnissa enemmän energiaa käytän siihen, kun arvioin, että miten ne asiakkaalle asetetut tavoitteet ovat toteutuneet. ---

Ajn34: Mutta siinä samalla [työntekijä] tavallaan arvioi sitä omaa työtään ---. Kun ne ovat yhteisiä tavoitteita.

Rsttn26: Niin, niinhän se on.

Rsttm32: Tuossa oli juuri minulla yksi [asiakas] viimeisen kerran ---, [hänellä] päättyi ensi viikolla valvonta. Minä kysyin niin kuin tavallaan päätöspuheet, että ”mitäs tykkäsit valvonnasta ---?”. [Asiakas vastasi, TL huom.]: ”Ei täst mitää haittaakaan ollu.” --- Ei siinä mitään ollutkaan sellaista, mikä olisi välttämättä jäänyt mieleen. --- Mutta se on semmoinen normipalaute, mitä siinä tilanteessa tulee.

Kokonaisuudessaan loppuarviointia pidetään keskeisenä dokumenttina, jota todennäköisesti hyödynnetään tietolähteenä, mikäli henkilö palaa Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaaksi. Esimiehet myös seuraavat, että loppuarviointi on tehty, ennen kuin kirjaavat valvonnan päättyneeksi. Työn sisällön kehittämisessä loppuarviointeja ei kuitenkaan hyödynnetä järjestelmällisesti. Siihen voivat olla syynä yhteisten linjausten puute tai työn kiireisyys.

Ajn34: Se varmaan vaatisi sen, että siinä olisi ihan sovittu työkäytäntö, joka olisi yhteinen. --- Ja olisi sovittu, minkälaisella täsmällisyydellä ne [loppuarvioinnit] tehdään, ja tarkkuudella. En minä kaikkia niitä lue, mutta yleensä tarkistan, että se ylipäänsä on tehty, se loppuarviointi]. --- Ja luenkin, riippuen miten riittää aika. Minä mielelläni luen niitä; minusta on kiva nähdä, että mitenkä ne [valvonnat] ovat menneet.

Rsttn24: Minulle tuli mieleen tämä, että ennen – siis ennen, --- ”hyvinä aikoina” – oli aikaa käydä keskustelua eri asiakascaseista. Siten, että oli ihan oikeasti aikaa siihen. Nyt sanon suoraan, että tekee mieli luistaa siitä kaikesta. Minulla on kerran viikossa kokous täällä [yhdyskuntaseuraamustoimistossa], kerran viikossa [vankilassa], työnohjausta, koulutusta, mitäs vielä... Ja välillä tuntuu siltä, että haluaisin, [mutta] en jaksa. Koska se on kaikki pois siitä, etten kerkeä tekemään noita [asiakastyöhön liittyviä, TL huom.] hommia. --- Jos koko ajan painaa se, että --- ”hitto, mä oon yrittäny tota sossua tavottaa, ja nyt se just soittaa” siinä samaan aikaan. Tai on monta muuta takaraiivossa olevaa juttua. Niin ei siihen edes keskity kunnolla.

5.6 Täytäntöönpano ja velvoitteiden noudattaminen

Velvoitteiden noudattamista koskevissa Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön säännöissä keskeistä on henkilökunnan vastuullisuus, täsmällisyys ja olosuhteiden huomiointi, kun puututaan asiakkaan tekemiin rikkomuksiin. Asiakkaita tulee selkeästi informoida kaikista velvoitteista, rajoituksista ja ehdoista, joita seuraamuksen suorittamiseen sisältyy. (CMRec 2010, 11.) Laajassa selitysosiossa painotetaan yhteistyön ja arvostavan kohtelun merkitystä, kun rikoksentehtyjä tehdään tietoiseksi rangaistukseen sisältyvistä ehdoista. Ehtojen rikkomisesta säädettyjen sanktioiden tuottamat pelotteet eivät saa olla keskeinen tekijä, jolla asiakasta motivoidaan noudattamaan sääntöjä. Myös eronteko valvojan antamien neuvojen tai ohjeiden ja lakisäätteisten määräysten välillä on oltava selkeä. Mahdolliset velvoitteiden

noudattamista koskevat esteet tulisi ottaa keskusteltaviksi ja pohtia keinoja niiden voittamiseksi. Kun rikkomus tapahtuu, valvojan on puututtava siihen viipymättä ja kansallisen lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Tärkeää on selvittää rikkomuksen syyt ja kirjata ne tapauksen käsittelyn yhteydessä. Yhdyskuntaseuraamuksen muuttaminen vankeudeksi ei saa olla automaattisesti suositeltava sanktio. Rikkomukseen johtaneet olosuhdetekijät on huomioitava kokonaisvaltaisesti, ja pyrittävä ratkaisuun, joka edistää rikoksentekijän sitoutumista velvoitteisiin. (Mt., 40–41.)

Ehdonalaisvalvojien ryhmähaastatteluaineistosta olen koodannut pienehkön osan sitaateista otsikolla *sanktiointi*, mutta myös *valvojan roolia* ja *asiakkaiden asenteita* koskevista kategorioista löytyy haastattelukatkelmia, jotka liittyvät läheisesti velvoitteiden noudattamiseen. Yleisellä tasolla valvojien kokemukset täytäntöönpanon ehtojen noudattamisesta kiteytyvät seuraavassa rikosseuraamusesimiehen kommentissa:

Rsen18: Ei meillä ole noutopyyntöjä²⁵ ihan aidosti *jouduttu* tekemään vuosikausiin. --- Minun mielestäni tähän asiakasaineeseen nähden nämä kaverit noudattavat tätä valvontaan liittyvää systeemiä käsittelemättömän hyvin. --- Tietyllä tavalla me olemme joustavia, --- että voimme vaihtaa jotain tapaamisaikaa tai neuvotella tapaamispaikasta, jos toisen on hankala tulla tänne; sillä saadaan myöskin sitä suhdetta paremmaksi sen asiakkaan kanssa. Ei se silti tarkoita, että siinä nyt ihan määrättömään asti löysäillään. Kyllä ne sitten annetaan ne huomautukset, mitkä systeemiin kuuluu.

Ehdonalaisvalvontaan liittyvien sääntöjen tiedoksianto asiakkaalle on oma työvaiheensa, jota on epätodennäköistä sekoittaa yleiseen neuvontaan ja ohjaukseen. Tätä edesauttaa nykyisen asiakastietojärjestelmän rakenne, jossa valvonnan säädökset sisältävä täsmennetty rangaistusajan suunnitelma ja valvonnan tavoitteet sisältävä työskentelysuunnitelma ovat erillisiä lomakkeita. Asiassa nähdään sekä myönteisiä että kielteisiä puolia.

Rsttn26: Tosiaan se [täsmennetty rangaistusajan suunnitelma] tehdään, annetaan vapautuvalle tiedoksi ennen kuin hän vapautuu. --- Sitten siinä valvonnan alkuvaiheessa ruvetaan sen työskentelylomakkeen pohjalta käymään elämän asioita läpi.

Ajn34: Se [täsmennetty rangaistusajan suunnitelma] on sinällään tärkeä asiakirja, koska siinä esitetään valvonnan ehdot ja kaikki muut. Mutta se on minusta merkillistä aina ollut, että siihen ei kirjoiteta niitä oikeita tavoitteita. --- Siihen vain kirjataan, että tavoitteet määritellään myöhemmin työskentelylomakkeen yhteydessä. Siinä on niin kuin ilmaa välissä tavallaan, siinä prosessissa. Mutta en osaa äkkiä sanoa, miten se pitäisi ratkaista. Koska se on toisaalta kuitenkin kauhean välttämätöntä, että asiakas tietää sen, mitä häneltä edellytetään. Se on itse asiassa määräyskirje.

---

²⁵ Noutopyyntö tarkoittaa yhdyskuntaseuraamustoimiston virka-apupyyntöä poliisille. Sitä käytetään tilanteissa, jossa valvottavaa ei tavoiteta useista yrityksistä huolimatta. Poliisi etsintäkuuluttaa valvottavan ja tarvittaessa tuo hänet sovitulle valvontatapaamiselle. (YksL 400/2015, 5:24.)

Tavallisesti Rikosseuraamuslaitoksen viranomaisstatus ja lakiin perustuvat valvonnan säännöt ovat lähtökohta, jonka varassa luottamusta valvojan ja valvottavan välillä voidaan rakentaa tai ylläpitää. Tämä edellyttää selkeää ja oikeudenmukaista menettelyä kiistatilanteissa. Sääntöihin ei voida vedota silloin, kun siihen ei ole perustetta – vaikka se palvelisi-kin valvonnan tavoitteita.

TL: Sinä et ehtinyt mitään [noutopyyntöä] tekemään, tai mitään sellaista, sen kuukauden aikana, kun hän ei tullut valvontatapaamisille?

Rsttn24: Ei, kun hän ilmoitti minulle etukäteen, että hän lähtee [ulkomaanmatkalle]. --- Turhaan minä teen hakua, koska tiedän, että hän on siellä reissussa. Eihän me voida kieltää ketään matkustamasta... Voin yrittää puhua, että ”onko tos järkee?”, mutta en minä kieltää voi. Jos hän lähtee, hän lähtee.

Yhdyskuntaseuraamusasiakkaan yleiset velvoitteet on säädetty yhdyskuntaseuraamuslain 21 §:ssä ja erityisesti ehdonalaiseen vapauteen päästetyn valvontaa koskevat velvoitteet 72 §:ssä (ks. YksL 400/2015). Käytännön tasolla olennaisin velvoite valvottavalle on saapua sovittuihin tapaamisiin oikeaan aikaan ja selvin päin. Mikäli asiakas jättää saapumatta ilman ennakoilmoitusta, valvoja tyypillisesti yrittää tavoittaa tätä puhelimitse. Monet olosuhdetekijät vaikuttavat siihen, kuinka helposti asiakas voidaan tavoittaa.

Rsttn9: Jos [asiakas] ei tule, minä teen niin, että [odotan] 15 minuuttia ja soitan sille asiakkaalle.

Rsttn24: Mm-m. Juuri näin.

Rsttn9: Soitan useammankin kerran. Sitten jos ei [asiakas vastaa], lähetän kirjeen. --- Sitten hän yleensä jossain vaiheessa ottaa yhteyttä. Kun on kaiken maailman [syitä] – ja alamaailma[ssa] on, siis siellähän voi olla vaikka mitä huumevelkaa. [Asiakas] ei voi tulla sen takia, kun ei tiedä, keitä tuossa [odotusaulassa, TL huom.] istuu. Siihen on niin paljon niitä syitä. Yleensä saamme sovittua, että varamme uuden ajan. --- Tai se on sitten se äärikeino, että kutsu kuulemiseen ja noutopyyntö poliisille.

Rsttn24: No nyt tulee mieleen se yksi [asunnoton, TL huom.] nuori mies. Se meni oikeastaan niin, että [erään järjestön] kautta minä sain aina hänet kiinni. Eli on oltava joku taho, taikka sitten tämä liikkuva tuki. Minä soitin aina heille: ”Ootteko nähneet tätä kaveria? – Joo, kyllä, se on taas käyny tässä”. Minä sanoin, että: ”Okei, jätäkö viestin, että valvoja on tulossa. – Joo, kyllä”. Ja sitten se onnistui se valvonta sillä lailla.

Rsttn32: Ehkä juuri se, että on pieni yksikkö, vähemmän asiakkaita... --- Että jos ajattelet: noin 45 EAV[-asiakas]:ta, niin he tuntevat meidät ja tietävät. --- Minä olen kauhean löysä antamaan mitään varoituksia ja [muuta sanktioita]. Sitten kun niitä [antaa] – viime vuonnakin taisi olla kolme, vai [miten monta] niitä rävytti – niin kyllä se kummasti vaikuttaa siihen koko massaan, että he [sitten] soittelevat, jos ovat vähän myöhässä tai... --- Ja sittenhän se on usein, että jos he eivät käy tai ovat meiltä kadoksissa, niin me löydämme heidät --- vankilasta tai jostain.

Edellisen katkelman perusteella joustavuudessa voi olla paitsi olosuhdekohtaisia myös työntekijäkohtaisia eroja. Oman joustavan asenteensa lisäksi haastateltavani esittävät kaksi keskeistä syytä, miksi ehtoja noudatetaan ja sanktioihin turvaudutaan ehdonalaisen vapauden valvonnassa varsin harvoin: useimmat asiakkaat 1) pitävät valvonnan ehtoja selkein

ja hyväksyttävänä ja 2) ovat lisäksi motivoituneita tapaamaan valvojaansa saadakseen tukea tai keskustellakseen arkiasioista.

Rsen18: Se on heille aika selkeä juttu, että heidät on määrätty [valvontaan] ja he suorittavat sitä jäännösrangaistustaan ja heidän täytyy käydä valvonnassa – niin he sitten käyvät. On toki sellaisia valvottavia, jotka kokevat, että he eivät saa valvojaltaan yhtään mitään, tai he eivät tarvitsisi mitään. Heillä saattaa olla – joillain petosmiehillä nyt esimerkiksi – monet asiat paremmin kuin valvojalla. Että ei oikeasti olekaan mitään annettavaa semmoisiin asioihin, mitkä usein tällä porukalla niitä ongelmia ovat. Minusta tuntuu, että iso osa kuitenkin käy täällä ihan mielellään. Ei se ole pelkästään sitä rangaistuksen suorittamista. Vaan myöskin se, että joku kuuntelee ja keskustelee heidän kanssaan, on läsnä siinä paikalla, ihan arkipäivän jutuista juttelemassa; että on se aika *hänelle* jollakin ihmisellä, niin pelkästään se on monelle ihan tärkeää. ---

Rsttn11: Nuorilla ainakin tuo on hirveän tärkeää juuri, että on joku aikuinen, joka kuuntelee, ja he saavat kertoa juttujansa. Ja totta kai sitten, että he voivat pyytää neuvoa – tai haluavat jotain apua – niin se on erittäin tärkeää heille.

Myös asiakkaiden kielteistä asennoitumista valvontaan ja yleistä viranomaisvastaisuutta käsiteltiin useissa keskusteluissa. Valvojat kertoivat erilaisista keinoista motivoida hankalasti asennoituneita asiakkaita suorittamaan valvontaan liittyvät velvoitteensa. Rikostautansa perusteella erilaiset asiakasryhmät, kuten järjestäytyneeseen rikollisuuteen kytköksissä olevat asiakkaat, nousivat omaksi puheenaiheekseen tässä yhteydessä.

Rsttm32: Me selitämme sen sitten sillä lailla – näille, jotka ovat näitä vastentahtoisia – että: ”Sä pääset vähän nyt aikasemmin vapauteen, ku sä tuut valvontaan. Että sulle jää tää jäännösrangaistus vapaudessa”. Ja minä aina käytän tätä, että: ”Jos et sä sitten käy mun luona, niin mä joudun ikäviin paperitöihin, ja jonain päivänä poliisi hakee sut, ja sit sä lusit sitä neljästä neljääntoista vuorokauteen²⁶. Että et kai sä niin tyhmä [ole], että sä teetät mulla semmosta tyhmää paperiduunia?” Niin asiakkaat [vastaavat]: ”No niin, no kai mä sit voin käydä.” Nämä siis, jotka ovat näitä, --- ikään kuin leikkivät koviksia ja tämänlaisia. Mutta esimerkiksi nämä järjestäytyneet bandidot, niin heille on pelin henki ihan selvä, että [he] pitävät ja noudattavat säännöt – vaikka *he* voisivat olla kaikkein eniten viranomaisvastaisia.

Rsttn24: Jengiläisetkin voivat olla todella kohteliaita, erittäin hyvin käyttäytyviä – ei mitään ongelmaa. Hoitavat sen homman. Se riippuu nyt taas persoonasta. --- Jos hän on oikeasti --- jengiläinen tiettyssä asemassa, niin hän on tehnyt sen valinnan. Ei siitä ole mitään epäselvyyttä. Hän ei kiistä sitä, hän ei kiellä sitä, hän ei millään lailla... Hän käyttäytyy asiallisesti, käy täällä, ei sillä lailla ole ongelmallinen. --- Niitäkin on oikeasti, jotka --- venkuttavat niin pitkään, kun oikeasti sitten on pakko tulla [valvontatapaamiselle]. Mutta sitten, kun tietää sen – ”aa, se on nyt tämmönen tyyppi” – niin joustat vähän itse ja --- vaikka käyt jossain kahvilla tai jotain. Kunhan saat sen homman hoidettua.

---

²⁶ Ankarin ehdonalaiseen vapauteen päästetyn valvontaan liittyvä sanktio on 4–14 päivän ehdoton vankeus, joka voidaan tuomita törkeän velvollisuuksien laiminlyönnin perusteella. Päätöksen tekee syyttäjän esityksestä tuomioistuim. (YksL 400/2015, 12:75.) Rikosseuraamuslaitoksen edustaja laati selvityksen tapahtuneesta laiminlyönnistä. Rikkeeseen syyllistyneellä valvottavalla on oikeus tulla kuulluksi asian tuomioistuinkäsittelyn yhteydessä. (Mt., 5:26.)

5.7 Kirjaaminen, tiedot ja luottamuksellisuus

Seuraamuksen täytäntöönpanoon liittyvien olennaisten seikkojen kirjaaminen on viimeinen valvontaa koskevan osion suositus Euroopan neuvoston yhdyskuntaseuraamustyön säännöissä. Asiakkaan henkilötietojen lisäksi kirjattavina asioina mainitaan muun muassa yhteydenpitoon, asiakasarviointiin, suunnitteluun, interventioihin ja evaluointiin liittyvät tiedot. Tietosuojaa noudatetaan kansallisen lainsäädännön puitteissa. Täytäntöönpanoon liittyvien dokumenttien perusteella yhdyskuntaseuraamustyöstä vastaavan johtajan on pystyttävä seuraamaan asiakkaan kanssa tehtyä työtä, asiakkaan edistymistä sekä velvoitteista suoriutumista. (CMRec 2010, 11.) Selitysosiossa painotetaan tarkasti ja ajantasaisesti tehtyjen kirjausten merkitystä yhdyskuntaseuraamusten vastuullisessa täytäntöönpanossa ja informaationvälityksessä organisaation sisällä. Hyvä dokumentaatio edesauttaa varsinaista valvontaa, kun arviointi ja suunnittelu sekä toiminnan evaluointi perustuvat täsmälliseen informaatioon. Lisäksi toimintaa valvovat viranomaiset voivat olla kiinnostuneita täytäntöönpanodokumenteista. Kirjausten perusteella yhdyskuntaseuraamusviranomaisen on pystyttävä tarpeen tullen laatimaan selvitys tapahtuneesta rikkeestä toiselle oikeusviranomaiselle. Asiakkaalla on oikeus nähdä itseään koskevat dokumentit ja tarvittaessa kiistää niiden totuudenmukaisuus. (Mt., 42.)

Kirjaamista koskevissa keskusteluissa roolini haastattelijana on välillä sekoittunut rooliini Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamustilastojen laatijana, jonka työssä asiakastietojärjestelmään tallennetuilla tiedoilla on keskeinen merkitys. Osa haastateltavistani on selkeästi tiedostanut tämän kytköksen ja saattanut esimerkiksi kokea tarpeelliseksi puolustella kirjaamiskäytäntöjään. Toisaalta itse olen pyrkinyt vaistomaisesti vähättelemään kirjausten merkitystä, jos on vaikuttanut siltä, että haastateltava kokee itsensä epävarmaksi aiheesta keskustellessaan.

TL: Sitten ihan näistä valvontatapaamisten sisällöistä. --- ”Pääsisältöä ei kirjattu”, niin esimerkiksi A:n yks-toimistossa [suurimmassa osassa] ei ole kirjattu, ja toiseksi eniten on ”Muu sisältö”... ---

Rsttn9: Siis mitä? Pakkohan ne on kirjata!

Rsttn24: Eiii, siis --- ei ole klikattu sitä [esivalintakenttää], että mikä se on se tapaamisen sisältö...

TL: Siellä on joku täppä siis.

Rsttn9: Minä laitan monesti sen ”Muun”. Niin, se näyttää siellä tilastoissa huonolta? Näyttääkö se huonolta siellä? Näyttää?

TL: Ei siitä tarvitse välittää, nämähän ovat vain niin kuin – numeroita. [naurahdus] Mutta tämä on se tapa, mistä kulmasta minä pystyn katsomaan sitä.

Rsttn9: Aivan! Jos minä laitan sen ”Muun”, niin sittenhän siinä [asiakastapaamisella] puhutaan ihan mistä vaan. Tai puhutaan monesta asiasta.

Kirjauksiin liittyvistä keskusteluista ei kuitenkaan analyysissa ole pystynyt erottamaan erityisiä painotuksia tai vinoumia. Aihetta on käsitelty varsin perinpohjaisesti, sillä asiakastietojärjestelmän ja tilastojen tuntemukseni on mahdollistanut yksityiskohtaisenkin aiheen käsittelyn. Työntekijät ovat puhuneet tutuilla käyttötermeillä aiheista, joiden kääntäminen yleispätevälle kielelle olisi hankalaa, kuten seuraavasta katkelmasta voi huomata.

TL: Kuten sanoin, sitä proosatekstiä [vapaatekstikenttiin tehtyjä kirjauksia, TL huom.] on hankalaa hyödyntää missään tilastoinnissa. --- Mutta sitten kaikki nämä ”täppä ruutuun” [-valintakentissä toteutetut kirjaukset, TL huom.], niin näistähän me saamme sitten tilastoja aikaiseksi. Seuraatteko te näitä EAV-tilastoja? Ovatko ne teistä kiinnostavia? ---

Rsttn26: No kyllä joskus, kun olemme joitain tilastoja seuranneet, niin se on ollut aika tunteita kuohuttavaakin. [nauraa]

TL: Ahaa? Millaisessa tapauksessa?

Rsttn26: On niin kuin tullut sellainen olettamus, että voi hittolainen – meidän työhän ei näy noissa tilastoissa. Mutta sitten, yleensä – eikö ole ollut niin – siinä on herännyt se keskustelu, että ollaanko me laitettu täpät oikeisiin paikkoihin...

Ajn34: Me ei olla oikein täppäimestareita, se täytyy sanoa. Niin kuin esimerkiksi sellainen tilasto, että onko valvontasuunnitelma²⁷ tehty asiakkaan kanssa ennen vapautumista. Minä sanoisin, että se on lähes – siis 99,5-prosenttisesti ne on tehty. Se on ihan erittäin erikoinen tilanne, jos sitä ei ole tehty.

Rsttn15: No, sata prosenttia, voisi sanoa.

Ajn34: Silti meidän tilasto näyttää jotain ihan muuta.

Ehdonalaisvalvojen ryhmähaastatteluaineistossa keskeiset valvontatyön kirjaamista, tietosisältöä ja luottamuksellisuutta koskevat puheenaiheet liittyvät Rikosseuraamuslaitoksen asiakastietojärjestelmiin – sekä niiden sisältöön että käytettävyyteen. Tietojärjestelmäkirjausten ja asiakastyön yhteensovittaminen ei haastatteluaineiston perusteella onnistu aina saumattomasti. Yhdeksi syyksi mainitaan suuret asiakasmäärät eli kiire. Asiakkaan tapaa- mistilanteissa kirjausten tekeminen voi olla myös kontaktin kannalta ongelmallista.

Rsttn9: Kun keskustele ja käyt kaikkea läpi ja autat sitä [asiakasta tekemään] asuntohakemuksia tai ties mitä – printtaat netistä jotain, yhdellekin [asiakkaalle] hostelleja, kun hän asuu sa. --- Sitten pukkaa jo seuraava asiakas ja varmaan kymmenen puhelua... [huokaus!] Minä haluan käyttää sen työajan siihen asiakkaan kanssa työskentelyyn. --- Se kiireettömyys, aito läsnäolo, se välittyy asiakkaalle tai vangille. Ja sitten tällaiset pienet asiat ovat tärkeitä. Sehän on ihan sama, kun menet itse lääkäriin ja lääkäri katsoo muualle ja kirjoittaa sinne koneelle, niin tulee sellainen olo, että sinä et tule kuulluksi.

Rsttn26: Siinä on ollut toimeentulotuen hakemista, asumistuen hakemista, muuttoilmoituksia, asuntoasioita, näitä käytännön asioita. Ja eilen minä sitten hänelle sanoin, että: ”Meidän on ihan pakko tehdä se työskentelylomake; ennen vuodenvaihdetta se on tehtävä”. [naurahtaa]

---

²⁷ Valvontasuunnitelma oli ennen 1.5.2015 voimaan tullutta lakimuutosta asiakirja, johon sisältyivät ehdonalaisvalvonnan tavoitteet ja velvoitteet. Nykyisin vastaava asiakirja on nimeltään täsmennetty rangaistusajan suunnitelma.

Tietojärjestelmien ominaisuuksista puhuttaessa eräänä ihanteena työntekijät mainitsevat joustavuuden. Valvojat pitävät tärkeänä, että esimerkiksi asiakaskartoitus – joka periaatteessa tulisi tehdä valvonnan alkuvaiheessa – voidaan tarpeen mukaan siirtää myöhempään ajankohtaan, jos asiakkaan tilanne niin vaatii.

Ajn34: Sitten kun on akuutteja tilanteita asiakkaalla, niin nehän ne ensin pitää hoitaa ja sitten vasta palata niihin lomakkeisiin. --- Se ei saa olla sillä tavalla jäykkä tämä meidän dokumentaatio. Että työ on asiakaslähtöistä.

Rsttm15: Niin, kyllä meillä varmaan se ammatillinen identiteetti kaikilla on sen verran vahva, että se Tyyne on meille tavallaan työväline – semmoinen apulainen. Että se ei sinänsä ohjaa meidän tä. --- Se on ihan pätevä väline, mutta kyllä meillä aina on joku punainen lanka kuitenkin, että missä mennään.

Käytettävyydestään yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden tietojärjestelmä Tyyne saa sekä positiivisia että negatiivisia mainintoja. Tavallinen vertailukohta on vankitietojärjestelmä Vati, jota ehdonalaiseen vapauteen päästetyn valvontaa toteuttavat virkamiehet myös käyttävät työssään. Käyttökokemustensa ja mieltymystensä perusteella haastateltavat jakautuvat eri leireihin.

Rsttm24: Minä tykkään Vatista. --- Ei tarvitse liirumlaarumia, vaan lyhyesti ne pääjutut ja se on siinä. On jotenkin nopeakin systeemi minun mielestäni.

Rsttm32: Tyyne on hyvin yksinkertainen järjestelmä, jossa liikkuminen on helppoa ja tiedon etsiminen ja kaikki tällainen. Vatissa se edellyttää hirveän monenlaista toimintaa. Siihen menee paljon aikaa siihen rangaistusajan suunnitelman tekemiseen²⁸ ihan, että tarkistat kaikki ne [tietokentät], mitä kuuluu tarkistaa.

Ajn34: Se Vati on meille kyllä edelleenkin ongelma. Sen logiikka on hämärä. Minun mielestäni se on semmoinen, joka pitää oppia ulkoa. --- *Minä* en löydä siitä logiikkaa, millä sitä voi käyttää. --- Tyynen logiikka me hallitaan, tai minä – puhun vain itsestäni nyt.

Tyynen käytettävyydessä erityisen kritiikin kohteena on työskentelylomake, joka sisältää kaikki asiakkaan tilannekartoitukseen, riskiarviointiin, valvonnan suunnitteluun ja evaluointiin liittyvät tiedot (ks. luvut 5.1, 5.3 ja 5.5). Keskusteluissa käy ilmi, että työskentelylomake on käytettävyydeltään turhauttavan kömpelö.

---

²⁸ Tässä haastateltava viittaa niin sanotun siviiliarvioinnin laatimiseen, ks. alaviite s. 41.

Ajn34: Se työskentelylomake on teknisenä välineenä hankala.

TL: Mikä siitä tekee...?

Ajn34: No se juuri, että siinä tehdään alkuarvioinnit erikseen ja loppuarvioinnit erikseen. Ja sitten se tilastointi siinä samassa yhteydessä, ne tilastotiedot²⁹. --- Se liian paljon, se tilastointi, ohjaa sitä lomakkeen työtä palvelevaa käyttöä. --- Mitä sinä, Rsttm15, ajattelet siitä työskentelylomakkeesta?

Rsttm15: En minä sitä ole niin ongelmana kokenut.

Rsttn9: Tämä on aika raskas oikeasti tämä [työskentelylomake]... --- Toivoisin, että sitten kun tulee se Roti³⁰, että kevennettäisiin. Koska tässä menee hirveästi aikaa. Kun tavallaan tähän pitäisi tehdä kaksi työskentelylomaketta: ensin se, mihin ei [kirjata] tavoitteita --- ja sitten siihen se toinen työskentelylomake, mihin tulevat tavoitteet. --- Jotenkin toivoisin, että --- niitä vähemmäksi.

Rsttn24: Samaa mieltä, ehdottomasti, oikeasti.

Rsttm6: Allekirjoitan.

Kaksi erillistä asiakastietojärjestelmää tuottavat valvojille ylimääräisten kirjauksien tarvetta. Tämä koskee erityisesti niitä harvoja rikosseuraamustyöntekijöitä, joiden toimenkuvaan kuuluu paitsi yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano, myös erilaiset vankeinhoitoon liittyvät tehtävät avolaitoksessa tai valvotun koevapauden aikana.

Rsttn24: Minä joskus tein sitä, että minulla oli vaikka puolen vuoden valvottu koevapaus. Kuinkahan monta kertaa minä tapaan sitä äijää sen puol-...? Aika monta kertaa. Niin tiedätkö, että minä rupean ensin Vatiin kirjaamaan yhteydenpitoa, että olen tavannut nyt sen [asiakkaan]. Sitten päivitän – teen ransua, vapauttamissuunnitelmaa, sitten valvontasuunnitelmaa. Sitten minä laittaisin vielä tuonne [Tyynen yhteydenpitotietokantaan, TL huom.], että niin, no itse asiassa nyt oli vielä koevapauskäynti. --- Sitten ajattelin, että ei minun aikani enää riitä tämmöiseen. Ei pysty. Liikaa merkintöjä, ei siitä tule mitään. Koska täytyy priorisoida. Jos meinaat niiden asiakkaiden asioita viedä eteenpäin, niin jostain täytyy luopua, ja se on silloin tuo [kirjaaminen]. Sitten vain näpäytät sinne mitä kerkeät näpäyttää ja näin.

Haastattelujen perusteella asioiden dokumentointiin ei aina suhtauduta samalla vakavuudella kuin varsinaiseen asiakastyöhön. Tämä voi ilmetä kirjausten ylimalkaisuutena tai esimerkiksi työskentelylomakkeen päivittämättä jättämisenä.

Rsttn26: Muistan, kun [eräs yhdyskuntaseuraamustoimiston apulaisjohtaja] soitti minulle ja sanoi, että ”mikset oo tehny tästä yhestä [asiakkaasta] työskentelylomaketta kunnolla?!”. Me olimme *hirveästi* tehneet töitä – en siis pelkästään minä, vaan moni muu tässä toimistossa. Ja oli [tehty] suunnitelmat, ne olivat siellä Tyyne-muistiossa tai missä lie olleetkaan, mutta kuitenkin. Ja varmasti se nuori sai ison avun. Mutta kun työskentelylomake ei ollut ajan tasalla, niin [apulaisjohtaja] painotti, että tilastot ovat päin mäntyä! [naurua]

Ajn34: [Rikosseuraamuslaitoksen ylitarkastajalta] me saimme semmoisen huomautuksen, --- että muodolliset puolet tässä työssä jäivät hiukan sivuun tältä asiakastyöorientaatiolta. --- Minusta se oli kunniamaininta.

Rsttn26: Näitisti toisaalta sanottu.

---

²⁹ Työskentelylomakkeeseen kuuluu valintakenttä, johon työntekijä merkitsee, huomioidaanko työskentelylomakkeen tietoja tilastoinnissa. Tämän on tarkoitus erottaa asiakkaan ajankohtaiset kartoitustiedot vanhentuneista kartoitustiedoista, kun tehdään poikkileikkaustilastoa Rikosseuraamuslaitoksen vanki- ja asiakasrakteesta.

³⁰ Roti on Rikosseuraamuslaitoksen rakenteilla oleva asiakastietojärjestelmä, joka korvaa Tyynen ja Vatin.

Keskeisin dokumentti ehdonalaisvalvonnan täytäntöönpanossa on selkeästi Tyyne-asiakastietojärjestelmän *Muistio*. Sinne kerätään asiakastapaamisten ja muiden yhteydenottojen tiedot erillisillä *Yhteydenpito*-lomakkeilla (ks. LIITE 5). Yhteydenpidon ajankohdan ja keinon lisäksi lomakkeelle kirjataan tieto, hyväksytäänkö kyseinen yhteydenpito valvontatapaamiseksi. Tietoa voidaan hyödyntää, kun tilastoidaan esimerkiksi valvonnan intensiteettiä tai ensimmäisen valvontatapaamisen ajankohtaa vapautumisen jälkeen. Valvojan työssä tärkein on kuitenkin vapaatekstikenttä, johon kirjataan tapaamisen pääsisältö. Ongelma voi olla arkaluontoisten tietojen dokumentointi. Tällaisia tietoja voivat olla muun muassa vangin tai asiakkaan terveyteen liittyvät seikat.

Rsttn24: Ongelma, mikä tulee --- ainakin tuolla vankilassa, jos on vaikka joku [vanki], jolla on paljon mielenterveyspuolen ongelmia. Ja on psykologin kanssa keskusteluja, ja voi olla psykiatri siinä. Sitten pitäisi saada se tieto välittymään, että miten se henkilö käyttäytyy; ihan oikeasti on vaikka huolta siitä, että mitä tapahtuu. Niin mihin sinä pistät sen sinne [vankitietojärjestelmään]? --- Taikka täällä [yhdydiskuntaseuraamustoimistossa] ihan sama juttu, jos näkee ihan selvästi, että nyt on jotain kummallista. Muistiota minä nyt käytän semmoisena välineenä muistin tueksi, mutta...

Rsttn9: Sama juttu, en valitettavasti [muita] lomakkeita hirveästi ehdi. Että Muistio on se, mihin laitan ne pääasiat. Aina sitten, kun tapaan sen asiakkaan, katson sen edellisen [yhteydenpitomerkinnän], että mitä me olemme vaikka kuukausi sitten puhuneet.

TL: Mm. Onko se kaikilla [samalla tavalla]?

Rsttm6: Joo, näin.

Rsttn24: Tai sitten, jos minulla on joku huoli --- ja en ole vaikka itse paikalla, niin semmoisessa tapauksessa sitten viestin vaikka päivystykseen päivystäjälle. Mutta vankilassa --- se päivittäinen tieto on vartijoilla. --- Minäkään en ole siellä joka päivä. Siinä saattaa olla monta ihmistä, [jotka] sen ihmisen kanssa työskentelevät. --- Emme me tiedä mistään sitä [poikkeuksellista tilannetta].

Tilanteissa, joissa tieto asiakkaan tilanteesta tai valvonnan täytäntöönpanosta täytyy siirtää toiselle työntekijälle, koetaan työntekijöiden välinen tapaaminen ja keskustelu hyväksi keinoksi. Keskustelemalla voidaan vähentää väärinymmärryksen riskiä, joka nähdään ilmeiseksi silloin, jos pelkkien kirjallisten dokumenttien perusteella pyritään tekemään johdopäätöksiä asiakkaan tilanteesta.

Rsttn9: Sillä lailla se on mennyt aika hyvin, että --- se edellinen työntekijä briiffaa sitä seuraavaa: "Hei, tän [asiakkaan] kanssa..." Että voidaan suusanallisesti käydä sitä. Tai jotkut kirjoittavat ihan ranskalaisin viivoin.

Rsttn24: On sekin riski, että minä kirjaan tuonne [asiakastietojärjestelmään] jotain ja sitten jossain, esimerkiksi arviointiyksikössä, katsotaan sitä minun kirjaustani: "Ai jaaha, tää [asiakas] on tämmönen." Ei minkäänlaista soittoa tule minulle, ei minkäänlaista kysymystä --- vaan sieltä kylmästi vetäistään vaan, että "--- nyt ton asiakkaan kanssa täytyy työskennellä". Lyödään se sinne, oikeasti vaikka rangaistusajan suunnitelmaan, eikä minun kanssani ole puhuttu sanaakaan. Niin kyllähän siitä tulee semmoinen olo vähän, että mitäs minä viitsin kirjoittaa ylipäätänsä tuonne. Vai pitäisikö minun jättää kirjoittamatta? Jotta siitä ei tehtäisi asiakkaan kannalta väärää, tai sanotaan, hänen asemaansa huonontavia tulkintoja. ---

Rsttn9: Plus että niissä pitää olla tarkka, mitä kirjaa, koska meidän vangit ja asiakkaat tietää oikeutensa tosi hyvin. Ja hehän saattavat sitten pyytää kaikki nämä kirjaukset, tehdä kantelun – niin siinä pitää olla tosi tarkkana.

Rsttn24: Harva varmaan pyytää, en minä tiedä kuinka paljon niitä...?

Rsttn9: Kyllä niitä on pyydetty.

Edellä olevassa sitaatissa mainitaan asiakkaan oikeus saada tarkastettavakseen hänestä tehdyt kirjaukset. Tämä perustuu henkilötietolain (L 523/1999) 6 luvun 26 pykälään. Rikosseuraamuslaitoksessa henkilötietojen keräämistä ja tallettamista sekä arkaluonteisia tietoja sisältävien asiakirjojen käsittelyä säätelee henkilötietolain lisäksi erityinen *laki henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa*, jossa tarkastusoikeuteen on määritelty joitain rajoituksia (ks. L 1069/2015, 4:31). Asiakasta ja täytäntöönpanoprosessia koskevien dokumenttien käsittelyyn ovat oikeutettuja Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehet virkatehtäviensä hoitamiseksi (ks. L 1069/2015, 3:13). Haastattelemieni valvojien mukaan yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden tietojärjestelmä Tyynessä (lakitermein *yhdyskuntaseuraamusrekisterissä*) olisi tarvetta myös suojatuille tietokentille, joihin työskentelymuistiinpanoja voisi kirjata matalammalla kynnyksellä. Tämä mahdollisuus olisi valvojien mielestä paitsi omaa työskentelyä helpottavaa, myös asiakkaan edun mukaista.

Ajn34: Pitää hirmuisen tarkkaan miettiä, jos sinne [Tyynen muistioon] panee semmoisia omia pohdintojaan siitä asiakkaasta. Että siellä ei ole sellaista, joka on kovin tulkinnanvaraista. Se on rajoittanut sitä muistion käyttöä. Ja sen takia pitäisi olla joku sellainen paikka, --- mihin eivät kaikki pääse. Että olisi joku sellainen [tietokenttä], missä saisi työntekijä sitä vapaamuotoista pohdintaansa käydä ilman että on semmoinen riski, että asiakkaan --- oikeusturva vaarantuu.

Rsttn26: No, *kaikista* [vangeista, joiden vapautumisprosessia Rsttn26 itse valmistelee; TL huom.] minä olen kyllä tehnyt omat kansiot ja omat muistiinpanot. Ja sitten, jos se ihminen vapautuu eikä tule valvontaan, niin sitten minä tuhoan ne paperit. Minulla on niin huono muisti, että en muista, jos en tee muistiinpanoja. Ei niitä oikein Tyyneenkään voi kirjata. Nyt esimerkiksi on yksi nuorehko [vanki, jolle] ei tule yks-toimiston asiakkuutta ollenkaan, kun hänelle ei tule valvontaa.

5.8 Muita työntekijöille merkittäviä seikkoja ehdonalaisvalvonnassa

Tässä luvussa tarkastelen sellaisia työntekijöiden ryhmähaastatteluissa esiin tulleita asioita, jotka eivät luontevasti sovi Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön sääntöjen valvontaa koskevaan osioon. Useimmat näistä aiheista käsitellään suosituksen yleisessä osiossa tai muissa Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksissa, joihin yhdyskuntaseuraamustyön säännöissä kehoitetaan tutustumaan. Käsittelyn selkeyttämiseksi en viittaa näihin lähteisiin.

Asiakaskunnan sosioekonomista statusta valvojat kuvailevat sekä hyvin vaihtelevaksi että monessa tapauksessa kasaantuneiden vaikeuksien leimaamaksi. Heikko terveys ja toimeentulovaikeudet sekä erilaiset päihdeongelmat tai niistä toipuminen ovat haastattelujen perusteella ehdonalaisvalvonta-asiakkaille melko tyypillisiä rasitteita. Jos toimeentulo on järjestynyt esimerkiksi sairaseläkkeenä, voi kiinnittyminen yhteisöön olla vaikeampaa kuin työssä käyvälle. Myös tutusta rikollisesta elämäntavasta irtautuminen – jota valvonnalla pyritään tukemaan – saattaa aiheuttaa asiakkaalle ennen kokemattomia hankaluuksia.

Rsttm32: Kun me teimme kotikäynnin [asiakkaan luo] sosiaalityöntekijän kanssa, ja sossu lupasi ostaa sille [asiakkaalle] läppärin, --- niin tämä sanoi siinäkin vielä, että hänellä menee aikaa tässä siviiliin sopeutumisessa. Ja ajattele, hän on puolitoista vuotta ollut siviilissä. Mutta hän ei ole tehnyt rikoksia eikä dokannut, niin hänellä on ollut tämä sopeutuminen paljon rankempaa kuin niillä, jotka ryypäävät ja tekevät rikoksia. Koska eivät he sillä lailla *sopeudu* siviiliin, vaan jatkavat sitä samaa sa. --- Esimerkiksi tässäkin oli uhri kuollut silloin, kun he tekivät sen rikoksen, niin kaikki ne [asiat] ovat siviilissä sitten edessä. Tuttuja paikkoja ja tuttu kaupunki, ja miten ihmiset katsovat. Ne ovat semmoisia [asioita], joita me emme välttämättä ymmärrä, jos asiakkaat eivät kerro meille.

Pienillä paikkakunnilla vankilasta vapautuneen sosiaalinen asema ja viranomaisten ennakkoluulot aiheuttavat kitkaa, jota on vaikea tunnistaa normikansalaisen kokemuspöiristä. Perusoikeuksien toteutuminen voi olla pitkän odottelun tai sitkeän yrittämisen takana.

Rsttm32: Ehkä semmoinen tyypillinen [syy], mikseivät palvelut pelaa, on se, että se asiakas on niin epämielilyttävä. Hän tekee niin epämielilyttäviä rikoksia, esimerkiksi hakkaa vaimoja ja muita. Viranomaiset kun tietää, katsos – kaikki tietävät sen asiakkaan casen. --- Tuli itsellenikin mieleen, että en nyt viitsisi --- soittaa [kaupungin vuokra-asuntoyhtiön asumisneuvojalle], kunnes sitten --- soitin ja sanoin, että: ”Sillä [asiakkaalla] on hakemus ollu teillä, se on mun valvottava. Miltä näyttää? – Joo, me ollaan annettu sille asunto.” Minä olin, että: ”No hyvä.” [naurahtaa] --- Mutta useasti, jos minä soitan, niin se ei välttämättä edesauta sen asiakkaan asemaa tuolla [kaupungin vuokra-asuntoyhtiöllä, TL huom.], koska paljastuu, että hän onkin valvonnassa ja hän on rikoksenteijä.

Rsttm11: Kyllä ainakin nuoret rikoksenteijät, tai nuoret [ehdonalaisvalvottavat] – kyllä heitä on kaikista hankalinta saada mihinkään [palveluiden piiriin]. Että jos saisi jotain muuttaa, niin taikasauvalla muuttaisi ihmisten pääknupit, jotka ovat töissä tuolla [eri palveluissa, TL huom.].

Rsttm32: Näin on. Tai niiden nuortenkin pääknupit.

Rsttm11: No nuortenkin, joo – sitä me yritämme. Mutta että nuo... Kun se on heti se [reaktio], että ”rikoksii tai jotain, et nuoriki viel!”, niin se on *ihan* kauhea yhdistelmä.

Rsttm26: Muistan, kun se [kaupungin vuokra-asuntoyhtiön asumispalvelupäällikkö] kysyi vielä siinä viimeisessä puhelussa ---, että: ”Onko tämä sinun mielestä oikeesti *kunnon mies!*?” [nauraa] Ja minä sanoin: ”No on!” Hirveät hommat taustalla... Mutta se [asiakas] sai [asunnon] – ja nyt on suoraan oma vuokra-asunto, ei tukiasunto.

Yhteistyötä eri viranomaisten ja kolmannen sektorin palveluiden kanssa haastateltavani kuvailevat pääasiassa hyvin myönteiseen sävyyn. Valvonta-asiakkaan ja Rikosseuraamuslaitoksen ulkopuolisten palveluntuottajien ja viranomaisten välisen yhteistyön edistäminen vaikuttaa olevan ehdonalaisvalvonnan keskeisimpiä työmuotoja. Esimerkiksi asunnottomi-

en kuntalaisten asemaa edistäviä säännöllisiä yhteistyöryhmiä tai verkostotoimintaa on kaikilla kolmella tutkimukseen osallistuneen yhdyskuntaseuraamustoimiston paikkakunnalla. Usein mainittuja yhteistyötahoja ovat kunnallinen sosiaalitoimi ja asumispalvelut, työ- ja elinkeinotoimistot, Kela, ulosotto, talous- ja velkaneuvonta, poliisi, nuorille suunnatut kunnalliset ja kolmannen sektorin palvelut, seurakunnat, erilaiset järjestöt – kuten Sini-nauha tai KRIS – sekä päihdepoliklinikat. Tietty kolmannen sektorin erityispalvelut, jotka on tarkoitettu rikoksentekeijöille, tai joiden tarjoajilla on laaja kokemus rikostaustaisten asiakkaiden kanssa työskentelystä, sijoittuvat Suomessa vain suurimpiin taajamiin.

Rsttm32: Esimerkiksi [kaupungin] psykososiaalisten palvelujen päällikkö on aika hyvin sanonut, että Suomen paras hoitopaikka on Siltavalmennus Tampereella³¹. Se on ykkönen. Kakkosena ei tule mitään, kolmantena ei tule mitään, neljäntenä voi tulla joku muu. Ja [kaupunki] ostaa sieltä *halvalla* – hän sanoo, että se on halpaa hoitoa. Ja sitten, kun ne saavat sinne asiakkaan, niin tämä usein jopa jää sinne. Elikkä sinne Pirkanmaalle, jolloinka hän poistuu meidän asiakaskunnastamme. --- Että se on semmoinen *kunnollinen* asiakkuuden kokonaisuhallintaan perustuva yksikkö, jonka taustalla on itse asiassa Kriminaalihuoltoyhdistyksen Tampereen toimintakeskus, joka perusti joskus tämän Sillan.

Rsttm6: Järjestö C:ssä minulla on yksi EAV-asiakas. Hän käy joka toinen kerta siellä Järjestö C:ssä ja joka toinen kuukausi sitten täällä.

TL: Joo. Mitä palvelua Järjestö C toteuttaa?

Rsttn9: Rsttn24 voi kertoa, hän on ollut siellä töissä.

Rsttn24: [naurahtaa] Siis väkivaltarikollisille tarkoitettua, pelkästään. Että täytyy olla joku – jos ei nyt tuomiota väkivaltarikoksesta – mutta ainakin tiedetään, että [asiakas] käyttää väkivaltaa. --- Ja lähdetään siitä, ei pelkästään, että ”nyt lähetään tästä väkivallasta keskustelemaan”, vaan kokonaisuutena. Siis koko sen ihmisen elämäntilanne, ja miten väkivalta liittyy siihen.

Palveluiden saantia voivat erilaisten olosuhdetekijöiden lisäksi vaikeuttaa asiakkaiden vastahakoinen suhtautuminen tarjottuihin vaihtoehtoihin. *Asiakkaiden asenteet* onkin suurimman määrän sitaatteja kerännyt kategoria tutkimusaineistoni analyysissä. Seuraava katkelma liittyy asunnottomana vankilasta vapautuvien tilanteeseen.

Rsttn24: Minun mielestäni se ongelma on lähinnä siinä, että ihmiset kyllä saisivat asunnon, mutta kun osalle [ne eivät kelpaa]: ”Minulle ei kelpaa tämmönen, minä en ota vastaan tämmöstä, koska täällähän on päihteiden käyttäjiä!” Se tuppaa unohtumaan, että: ”Ai hitto, mähän itekin käytän”. Mutta se [asunto] ei siltikään kelpaa. --- Tai sitten, jos yrität sanoa, että: ”Ota nyt ensin tää. Lähde tästä, ja sitten sä pääset siit eteenpäin”. Mutta jos ei se käy, niin silloin ollaan aika huonossa tilanteessa.

Rsttm6: Solukämppään ei haluta. [Kaupungista] pitää saada kuitenkin se kämppä.

Rsttn24: Niin, juuri näin.

Auttamisorientaatio on selkeästi hallitseva näkökulma asiakastyöstä puhuttaessa. Silti tuuillekin asiakkaille voi viranomaisten kanssa toimiminen ja heiltä avun pyytäminen olla vaikeaa. Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että valvontaan omasta pyynnöstään asetettujen asiakkaiden määrä on haastateltavien mukaan todella vähäinen. Varsinainen viranomais-

---

³¹ Silta-Valmennusyhdistys, ks. alaviite sivulla 46.

vastaisuus ei kuitenkaan valvojen mukaan ole yleinen eikä merkittävä haitta asiakassuhteen rakentamisessa. Yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijä ei näyttäydä asiakkaan silmissä saman tyyppisenä viranomaisauktoriteettina kuin esimerkiksi poliisi, vanginvartija tai sosiaalityöntekijä. Valvojan tehtävänkuva toki poikkeaa selvästi edellä mainituista ammattiryhmistä.

Rsen18: En minä näe sitä kauhean isona juttuna, että minä olen täällä nyt virkamies ja... Kyllähän, kun asiakkaat ovat erilaisia, että toiset ovat kokeneet kauheasti epäonnisia kokemuksia viranomaisten kanssa, niin siinä voi olla joillakin isokin kynnys – että: ”no, mikäs toi nyt on” – ja kokeillaan ja yrittään ja sitä ja tätä. Voi viedä enemmän aikaa, että se suhde on semmoinen, että se kaveri luottaa miinuun ja saadaan asioita aidosti eteenpäin. ---

Rsttn11: Yleensä näillä nuorilla, joita minullakin on asiakkaana, niin se kaikista kamalin viranomais-
nen on lastensuojelu. Kun he ovat melkein kaikki siellä joutuneet valitettavasti käymään – tai toiset saaneet tukea ja toiset olleet laitoksissa. Niin se on se paha, ja me olemme siitä niin kuin astetta parempi.

Vuonna 2010 tapahtunutta Vankeinhoitolaitoksen ja Kriminaalihuoltolaitoksen yhdistymistä valvojat pitivät yksimielisesti hyvänä asiana oman työnsä kannalta. Yhteistyö vankiloiden henkilöstön kanssa sujuu hyvin, ja pääsy vankitietojärjestelmään helpottaa ratkaisevasti valvonnan alkuvaiheessa tehtävää taustatietojen kartoitusta.

Ajn34: Silloin ’80-luvulla, kun minä tulin Kriminaalihuoltoon, niin silloin oli erityisen aktiivinen vaihe siinä vankilatyön kehittämisessä. --- Vaikka itse sanon, niin se oli pitkälle kehittyntä työtä. Siinä olivat verkostot mukana ja se oli hyvin suunniteltu, se ihmisten vapautuminen. --- Nythän se on kauhean konkreettista, kun me teemme ihan siellä vankilan sisällä sen [vapautumisen suunnittelun]. Se on tavallaan piste i:n päälle, tämä nykyinen tilanne. Mutta sitä on kehitetty kaikki nämä vuodet. ---

Rsttm15: Ainakin vankilan kanssa se yhteistyö on minun mielestäni lisääntynyt tässä vuosien varrella. --- Ja sitten tämä organisaatiomuutos, että ollaan samaa toimijaa, niin kyllähän se on helpottanut monella lailla. Meillä on tietojärjestelmään, Vatiin, pääsyoikeus nykyisin – eihän semmoista ole ollut. Oliko meillä silloin [entisessä toimipaikassa] se yksi kone, millä saimme harjoitella aikoinaan sitä...?

Vaiheittaisen vapautumisen periaate – jonka mukaan vangit pyritään sijoittamaan avoimpiin olosuhteisiin vankeusaikana ennen vapautumista – koetaan valvonnan kannalta hyvin myönteiseksi ja toimivaksi, kun se toteutuu käytännössä. Valvottua koevapautta ehdonalaisvalvojat pitävät arvossaan varsin yksimielisesti. Koska yhteydenpito vankilan ulkopuolelle on avolaitoksessa tai valvotussa koevapaudessa vangille merkittävästi helpompaa kuin suljetussa laitoksessa, hänellä on myös konkreettisesti paremmat mahdollisuudet hoitaa ennakolta vapautumisvaiheen asioitaan. Joissain toimistoissa myös ehdonalaisvalvojat pitävät yhteyttä tuleviin asiakkaisiinsa valvotun koevapauden aikana. Tällöin on mahdollista käynnistää tukitoimia, jotka jatkuvat vapautumisen jälkeen – tai mahdollisesti seuraavat mukana suljettuun vankilaan, jos koevapaus esimerkiksi keskeytyy päihderetkah-

duksen tai muun rikkeen vuoksi. Moni vanki kuitenkin saa valvotun koevapauden aikana siviilielämänsä hyvään järjestykseen, jolloin ehdonalaisen vapauttamisen hetkellä tuen tarve saattaa olla selkeästi tavallista vähäisempää. Näiden kahden vaiheen yhteensovittaminen ei haastateltavien mukaan ole organisaatioissa vielä täysin selkeästi linjattu.

Rsttm32: Meillä on se sama prosessi ollut koko ajan. Ollaan tässä paljon keskusteltu siitä, että kun me tapaamme niitä [asiakkaita] jo valvotun koevapauden aikana monesti, ja ihmisillä on asiat aika hyvässä kunnossa. --- Että pitäisi [vielä ehdonalaisessa vapaudessa, TL huom.] tavata vähintään kaksi kertaa kuukaudessa ensimmäisen kolmen kuukauden ajan ---, niin me olemme kokeneet sen vähän turhaksi. Mutta emme me ole kauheasti lähteneet sitä muuttamaan ---, kun sitä kuitenkin mitataan – sitäkin – että onko kaksi tapaamista kuukaudessa. ---

Rsttn11: Se vähän riippuu. Minulla oli semmoinen nuori, joka vapautui Ä:stä valvottuun koevapauteen, niin minä tapasin häntä kerran viikossa sen koevapauden aikana. Oli kirjattu, että hän tarvitsi joka sorttia [tukea, TL huom.] niin paljon. Ja sitten kun alkoi valvonta, tämä EAV-valvonta, niin sitten kuitenkin vielä oli --- kaksi kertaa kuukaudessa [tapaamisia]. [naurahtaa] ---

TL: --- Kuinka tavallista se on, että te otatte noin tiiviin kontaktin jo silloin VKV-vaiheessa?

Rsttm32: Me olemme ilmaisseet sen tahdon ja halun, että me voimme tavata VKV:n aikana, ja on hyväkin tavata meidän näkökulmastamme. Jotkut toimistot tekivät jossain vaiheessa sen rajauksen, että ne eivät touhua siinä VKV:ssa. Me olemme --- katsooneet, että se on luontevaa.

Tapaamistiheydestä on puhuttu haastatteluissa melko niukasti. Tyypillisesti asiakasta tavataan kerran tai kahdesti kuukaudessa valvonnan alkuvaiheessa, sen jälkeen kerran kuukaudessa. Tämä käy ilmi Rikosseuraamuslaitoksen sisäiseen käyttöön tarkoitetuista tilastoista (ks. LIITE 6). Sovittujen valvontatapaamisten lisäksi asiakkaan kanssa käydään usein epämuodollisempaa yhteydenpitoa, ja myös tapaamistiheydessä on paljon tilannekohtaista vaihtelua. Nämä valvonnan piirteet käyvät ilmi seuraavasta haastattelukatkelmasta.

Rsttm26: Alussa hän kävi useamman kerran viikossa, ja milloin mikäkin pieni asia hänellä oli. Ja sitten suoraan sanoen se toinen meidän asiakas oli kyllä kaverina kanssa. Hän neuvoi ja opasti tätä. Joskus käytiin sen toisen asiakkaan kanssa kahden kesken keskustelua, että tämä tukeva asiakas ei saa väsyttää itseänsä. Hän tunnisti itsessään sen riskin.

Ajn34: Sinä annoit työnohjausta.

Rsttn26: [nauraa] Niin.

TL: Tämähän on jännä kuvio.

Rsttn26: No joo. Mutta yleensä oikeasti pelotti, että molemmilla menevät kuviot sekaisin.

Ehdonalaisvalvonnan onnistumista voidaan organisaation esimiestasolla tukea muun muassa valikoimalla asiakkaat sopivimmalle mahdolliselle valvojalle. Ammatillinen suuntautuminen voidaan huomioida myös työtiimijärjestelyillä: tyypillisesti nuoret asiakkaat on oma erikoistumisalansa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanossa, ja useissa toimistoissa on muodostettu vain tiettyyn seuraamuslajiin keskittyviä tiimejä. Haastateltavistani neljällä yhdyskuntaseuraamustyö tarkoittaa lähes yksinomaan ehdonalaiseen vapauteen päästettyjen valvontaa.

Rsttn24: Se varmaankin lähti siitä, että silloin joskus vuonna '94-'95 tuli YKP [uutena seuraamuslajina, TL huom.], niin todettiin, että EAV jäi yhdyskuntapalvelun jalkoihin. Se [yhdyskuntapalvelun toimeenpano] vei niin paljon aikaa silloin, että ne jäivät ne EAV:t tosi huonolle huollolle. Silloin kysyttiin henkilöstöltä, että ketkä haluavat EAV-tiimiin, siis tehdä ehdonalaisvalvontatyötä, ja ketkä haluavat tehdä yhdyskuntapalvelua. Se [tiimijako] juontuu niiltä ajoilta. Meitä oli silloin viisi, jotka halusivat nimenomaan tehdä EAV-työtä. --- No nuorillahan on oma tiimi, se on ollut aina.

TL: Onko [teillä] mieltymyksiä, että mikä tuntuu luontevimmalta asiakaskunnalta, jos ajattelee seuraamuslajeittain?

Rsttm15: Minä ehkä eniten tykkään yhdyskuntapalvelusta. Niin, no tuo valvontarangaistus on ihan mielenkiintoinen juttu kanssa. Ja toisaalta EAV menee kyllä. Jokaisessa on ne omat nyanssinsa.

Rsttn26: Minä en osaa oikein sanoa. Minulla varmaan oli pitkään [suosikkina] ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta. Mutta sitten rupesi kiinnostus kasvamaan enemmän ja enemmän muihinkin.

Rsttm32: Minä olen ollut oikeastaan läpi urani tekemisissä vankilasta vapautuneiden kanssa. Silloin '80-luvulla olivat nämä työleirit ja toimintakeskukset, ja sitten aluetoimistotyö alkoi [eräässä kaupungissa vuonna] '92, kun toimintakeskukset lopetettiin laman aikana. Mutta niin kuin Rsttn11:lla on nuoret, niin minulla on ollut nämä – minä olen aina tykännyt näistä vanhemmista suomalaisista miehistä. Siis niin kuin asiakkaina.

Rsttn9: Minun mielestäni [ehdonalaiseen vapauteen päästettyjen valvonnassa, TL huom.] se on mennyt sillä lailla, että mitä kokeneempi olet, niin sitten laitetaan niitä haastavampia vankeja [asiakkaiksi]. ---

Rsttm6: Seksuaalirikollisten kanssa on ollut vähän valintaa kyllä.

Rsttn24: On. Ja sitten romanit ehkä. Siihenkin on [vaikuttanut] jonkun tietyn työntekijän joko kiinnostus tai osaaminen, joka on syntynyt tässä vuosien varrella.

Rsttn9: Ja jengiläisten kohdalla on kanssa mietitty, että olisi hyvä olla kokeneempi työntekijä. ---

TL: Jos ei nyt ajatella erityisesti jengiläisiä, niin onko joku tällainen [tyypillinen esimerkki], joka teidän mielestänne on haastava asiakas? Mikä olisi esimerkiksi ihan tuoreelle työntekijälle vaikea tapaus?

Rsttn9: No en nyt laittaisi mitään elinkautisvankeja, tai siis vaikka näitä murhasta tuomittuja...

Rsttn24: Taikka sitten semmoista [asiakasta], joka osaa pyörittää. --- Tiedätkö, kun on asenteellinen, tosi hankala ja haluaa olla hankala. Ehkä niistä taustoista näkyy jo se, että...

Rsttn9: Kyllä. Rikosrekisteristä pystyy jo katsomaan, että jos [tuleva asiakas, TL huom.] on ollut vankilassa 15 kertaa, niin tavallaan se vankila on jo toinen koti. --- Minun mielestäni ikä on myös aika tärkeä – siis että työntekijällä on jo omaa elämänkokemusta ja on tätä työkokemusta. Koska varsinkin meidän valvonta-asiakkaamme ovat suurimmaksi osaksi miehiä, siis keski-ikäisiä, vanhempia miehiä.

Vakavista rikoksista tuomittujen kanssa työskentelyä haastateltavani eivät pidä pelottavana tai uhkaavana. Pitkän kokemuksen lisäksi tätä saattaa osittain selittää ammatillinen valikoituminen: työntekijöiden henkilökohtaiset luonteenpiirteet ovat mahdollisesti vaikuttaneet siihen, että he ovat päätyneet rikosseuraamusalalle ja pärjänneet ammatissaan.

Rsttm32: Minä kävin joskus hänen [valvottavan, ks. luku 5.2; TL huom.] kotonaan, ja kävin yksin. Sitten hän keitteli kahvia ja leikkasi siinä pullaa ja rupesi kertomaan jotain vanhaa tarinaa. Se veitsi viuhauteli siinä minunkin pääni yläpuolella sillä lailla, että minä ajattelin: ”Mä en enää koskaan tapaa häntä hänen kotonaan.” Jatkettiin sitten taas tapaamisia kahvilassa. --- Mutta usein, kun me menemme johonkin kotiin, niin me varmistamme etukäteen puhelimella, että se ihminen kuulostaa selvältä. Tai että siinä ei ole vaaraa. Sittenhän se on kamala tilanne, jos menet jonnekin juoppokämppeään, tai että siellä on ruumiita ja verta ja tällaisista – olen minä niitäkin joskus '80-luvulla kohdannut. Siihen aikaan ei ollut kännyköitä ihmisillä, joihin voi soittaa.

Rsttn24: Se on niin erilainen se ihmisten suhtautuminen – mikä on uhka ja mikä ei ole uhka. Sellaista tappelua vaikka, että joku huutaa minulle jostain [poistumisluvasta vankilassa, TL huom.], että:

”Mikset sä oo myöntäny sitä!”... Sitten päästään taas siitä hetkestä sen suuttumuksen ohi ja keskustellaan asia. Niin en minä koe sitä, en varsinaista uhkaa.

Rsttn9: En minäkään ole kokenut... Siis älkää ihmetelkö, *minun* huoneestani kuuluu huutoa välillä. Aika useinkin.

Rsttn24 ja Rsttm6: [naurua]

Rsttn9: Kuukausittain, viikoittain minun valvonta-asiakkaani huutavat. --- Vaikka jossain sossussa on [asiakkaalla] pinna palanut ja sieltä on lähtenyt suunnilleen ovenkarmit levällään. [naurahdus] Ja sitten tulee valvontaan. Niin jos se häntä helpottaa, antaa huutaa vaan. Ja siitä jatketaan eteenpäin sitten. Mieluummin niin, kuin että [hän] sitten menee iskemään pataan jotain [vastaantulijaa] tuonne kadulle.

Asiakassuhteen kehittäminen on aineistossa keskeinen aihe. Vahva ammatillinen suhde yhdyskuntaseuraamusviranomaisen ja rikosentekijän välillä mainitaan myös Euroopan neuvoston suosituksissa jopa tärkeimmäksi yksittäiseksi elementiksi yhdyskuntaseuraamustyön tavoitteiden edistämiseksi (ks. CMRec 2010, 5, 18). Haastateltavilleni tärkeitä asiakassuhteen kehittämisen välineitä ovat esimerkiksi asiakkaan henkilökohtainen tapaminen vankilassa ennen vapautumista ja erilaiset konkreettiset toimet, jolla valvottavan asioita voi edistää. Kuten yleensäkin ihmisten välisissä suhteissa, on asiakassuhteen olennaisena perustana vuorovaikutuksesta ja yhteisestä toiminnasta syntyvä luottamus.

Rsen18: Se oma rooli siinä, miten kohtaat asiakkaan – minä koen, että sillä on aika iso merkitys siinä, miten nopeasti saat sen luottamuksellisen suhteen syntymään. --- Omalla persoonallahan sitä työtä tehdään, että minkälainen suhde siihen ihmiseen saadaan.

Rsttm32: Ainoa asia, mitä ne [asiakkaat] loppujen lopuksi usein muistavat, on konkreettiset...

Rsttn11: ... jutut, mm...

Rsttm32: ... asiat, mitä se valvoja teki tai auttoi. Ihan pienistäkin asioista syntyy semmoinen myyttinen luottamus valvojaan, että: ”Kun se tossa auttoi, niin se on varmaan muutenkin hyvä”. Vaikka se on meidän duunia, ihan perusduunia.

Asiakkuuden säilyminen samalla valvojalla eri rangaistuskausilla, jopa vuosikymmenestä toiseen, on käytäntö, josta ei mielellään poiketa. Joskus tämä vaatii erityistä panostusta sekä työntekijältä että organisaatiolta.

Rsttn26: Eihän meillä ainakaan semmoista linjaa ole, että tietoisesti vaihdettaisiin työntekijää?

Ajn34: Ei, päinvastoin. Mutta meillä on nyt ollut kyllä niin paljon henkilöstössä sellaista – monenlaisista veivausta – että ei me olla sitä ihan pystytty noudattamaan.

Rsttm6: Minulla on ehkä muissa [seuraamuslajeissa] vaihtunut [asiakas toiselle työntekijälle], mutta ei EAV:ssa. Ei minulla ole niitä paljon ollutkaan, mutta ei ole vaihtunut kumpaankaan suuntaan.

Rsttn24: Minulla on kyllä vaihtunut joskus silloin... Oli joku seksuaalirikollinen, ja minulla oli pienet lapset, niin minä koin sen kyllä todella ahdis-, tai hankalana. Oikeastaan olin itsekin sitä mieltä, että tämä ei toimi. Meni jotenkin liian, tiedätkö – otti pikkuisen tunteella sen. ---

Rsttn9: Minun mielestäni taas valvojan pitää [olla] niin kuin – että minulle käy kaikki. Että minun pitää tavallaan vähän olla kameleontti ja muotoutua sen asiakkaan mukaan. ---

Rsttn24: Sitten joitakin [tapauksia] on ollut – niitä on aika vähän – että joku [asiakas] ylittää sen rajan [valvojan] henkilökohtaiseen elämään. --- Mutta siinä sitten päädyttiin siihen ratkaisuun, että otettiin apulaisjohtaja mukaan siihen keskusteluun, että lopettaako [eräs tällainen asiakas, TL huom.] minun henkilökohtaiseen kännykkääni soitteluun nyt. --- Ja hän vakuutti, että pystyy, ja hoiti valvonnan loppuun ilman mitään [ongelmia].

Rsen18: Kun meillä nyt tässä, ikävä kyllä, on näitä kavereita, jotka aina välillä käyvät istumassa ja taas vapautuvat valvontaan, --- [niin] siinä on jo kohtuullisen helppo ruveta sellaisen kaverin kanssa toimimaan, kenen kanssa olet jo kymmenen vuotta tahinut aikaisemminkin. --- Siihenhän me pyritään – kun me ollaan tämmöisiä vanhoja variksia, kaikki oltu täällä iät ja ajat – että jos meillä on vanhaan ollut suhteellisen toimiva asiakassuhde ja [asiakas] vapautuu uudestaan, niin kyllä me sitten pyritään, että sama valvoja jatkaa.

Rsttn11: Joo. He kokisivat sen varmasti loukkauksena, jos vaan vaihdettaisiin tuosta noin. Siis ettei mitään kysyttäisi. Kun tiedetään, ettei kenelläkään ole ollut mitään ongelmia oman valvojansa kanssa. ---

Vaikka valvojan sitoutuminen kerta toisensa jälkeen vankilaan palaavaan asiakkaaseen voi näyttäytyä periaatteellisena tai jopa tunneperustaisena jääräpäisyytenä, on kyseisellä käytännöllä myös vahva teoreettinen pohja. Haastateltavien viittaukset kriminologisiin kuntoutusparadigmoihin paljastavat ehdonalaisvalvojen joskus lakonisen suhtautumisen tieteen löydöksiin, jotka heille ovat tuttuja arkityöstä.

Rsttm32: Tämän *asiakkuuden kokonaishallinnan* [kannalta], mikä on tämä moderni nykyinen termi, niin mehän olemme aina edustaneet sitä. Että se [työntekijä], joka ottaa ensimmäisenä sen [henkilön asiakkaakseen] vaikka lausunnossa³², hoitaa sen [asiakkuuden] loppuun. Käy hautajaiset ja muut, kaikki siltä väliltä, jos vain mahdollista. Eikä vaihdella niitä [asiakkaita] sen takia, että voisi edes ajatella, että ”ku mä en onnistunu, niin nyt kun se [asiakas] vapautuu, niin pannaan Rsttn11:lle”. Kun se ei ole *minun* juttuni se onnistuminen, vaan se on sen asiakkaan juttu. Eikä me mitään jeesuksia olla, että me voidaan jotain [ihmistä] pelastaa. Meinaan, että senkään takia sitä [valvojaa, TL huom.] ei kannata vaihtaa.

5.9 Yhteenveto: Ehdonalaisen vapauden valvonta yhdyskuntaseuraamustyöntekijöiden näkökulmasta

Edellisissä luvuissa olen käynyt läpi tutkielmaani sisältyvän haastatteluaineiston laadullisen sisällönanalyysin tulokset. Analyysin tarkoituksena on ollut selvittää, millainen on ehdonalaisvalvonnan prosessi, mitä seikkoja ehdonalaisvalvojat pitävät olennaisina onnistuneessa valvonnassa ja millaisia tapausesimerkkejä he nostavat työhistoriastaan, kun he havainnollistavat itselleen merkityksellisiä valvontaprosesseja. Tarkastelukehyksenä olen käyttänyt Euroopan neuvoston ministerikomitean suositusta CM/Rec (2010) 1 eli Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön sääntöjä. Täten analyysia ohjaavana kysymyksenä on ollut: Millaisia seikkoja työntekijät kertovat työstään valvontaprosessia koskevien Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön sääntöjen näkökulmasta? Luvussa 5.8 olen käsitellyt niitä haastatteluissa esiin nousseita teemoja, joita ei sisälly Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön

---

³² Tässä haastateltava viittaa asiakkaan seuraamusselvitysvaiheeseen.

sääntöjen valvontaprosessia koskevaan osioon. Tällöin arvioinnin kohteena on ollut itse tarkastelukehys: mitä sellaista haastateltavat kertovat valvontaprosessiin vaikuttavista asioista, jota sääntöjen valvontaprosessia koskevassa osassa ei mainita? Runsaasti yksityiskohtia sisältävän analyysin tulokset pyrin seuraavaksi tiivistämään keskeisiin pääkohtiinsa.

Valvontaprosessi alkaa vankilan yhdyskuntaseuraamustoimistolle lähettämästä valvonnanjärjestelypyynnöstä. Asiakkaan alustava tausta- ja tilannekartoitus tehdään yleensä ennen vankilasta vapautumista, kuten myös valvontaan liittyvien sääntöjen ja velvoitteiden tiedoksianto. Vapautumisvaiheen prosessi vaihtelee jonkin verran toimistoittain. Joissain toimistoissa vankeja saatetaan tavata valvotun koevapauden aikana; eräät valvojat jopa työskentelevät vankilassa vapautteen valmistelemissä tehtävissä. Lain mukaan ehdonalaisten vapautteen päästetyn valvonta alkaa vapautumispäivänä. Valvonnan alkuvaiheessa täsmentyy tarkemmin varsinainen sovittujen tapaamisten sisältö. Asiakkaan tilanteesta riippuu, kuinka nopeasti päästään käsittelemään hänen rikos- tai päihdekäyttämistään tai muita seikkoja, joissa tukea rikoksettoman elämän edellytyksille erityisesti tarvitaan. Valvontatapaamisten tiheys riippuu niinkään asiakkaan tilanteesta: perussääntönä on, että valvonnan alussa tapaamisia on kaksi kertaa kuukaudessa. Joskus valvonta voidaan asiakkaan hyvän tilanteen vuoksi katsoa tarpeettomaksi. Tällöin valvonnan lakkauttamisesta ennen koeajan päättymistä keskustellaan asiakkaan kanssa. Mikäli asiakas rikkoo valvontaan kuuluvia velvoitteitaan, on valvojilla käytössään eritasoisia sanktioita ja mahdollisuus turvautua poliisin virka-apuun noutopyynnön muodossa. Tuomioistuimien voi tuomita valvonnan ehtoja törkeästi rikkoneen asiakkaan korkeintaan 14 päiväksi ehdottomaan vankeuteen. Tavanomaisesti valvonta kestää koeajan, joka on yhtä pitkä kuin vapaudessa suoritettava jäännösrangaistus – lyhimmillään vain joitain viikkoja ja pisimmillään kolme vuotta.

Asiakasarvioinnissa hyödynnetään monenlaisia tietolähteitä jo ennen valvonnan alkamista. Valvojat pitävät tärkeänä tulevan asiakkaansa henkilökohtaista tapaamista vankilassa ennen vapautumispäivää. Jos yhteistyö valvojan ja asiakkaan välillä alkaa hyvin, saatetaan asiakastietojärjestelmään sisältyvää arviointilomaketta täyttää yhdessä ja edetä näin joustavasti valvonnan suunnitteluun. Riskikeskeinen lähestymistapa näkyy lomakkeen sisällössä, mutta valvojilla orientaationa on asiakkaan vahvuuksien korostaminen ja positiivisten tekijöiden etsiminen tämän kulloisestakin tilanteesta. Yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden tietojärjestelmään ei sisälly aktuaarista arviointityökalua; käytettävissä on strukturoitu kartoi-

tuslomake, jota kuvaillaan tarkoituksenmukaiseksi mutta käytettävyydeltään kömpelöksi. Asiakkaan arviointiin liittyvät Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön säännöt ovat hyvin sopusoinnussa sen kanssa, mitä valvojat kertovat omista arviointikäytännöistään.

Valvontatapaamisten sisältöä koskeva suunnitelma määrittyy asiakkaan tarpeiden mukaan: esimerkiksi asunnottomana vapautuvalle vangille pyritään mahdollisimman pian järjestämään asunto ennen kuin edetään muihin tavoitteisiin. Valvonnan suunnitelmallista etenemistä voivat haitata esimerkiksi asiakkaan nopeasti muuttuva elämäntilanne, päihdeongelma tai kielteiset asenteet. Yhteistyö ja tavoitteiden sovittaminen asiakkaan todelliseen tilanteeseen on valvojille selviö: suunnitelmaa, johon asiakas ei itse sitoudu, pidetään hyödyttömänä. Ministerikomitean suosituksen CM/Rec (2010) 1 näkökulmasta valvojien haastatteluissa kuvailtu ehdonalaisvalvonnan suunnittelu noudattaa ohjeistusta. Prosesseina asiakasarviointi ja valvonnan suunnittelu limittyvät käytännössä toisiinsa.

Interventioita eli uusintarikollisuuteen vaikuttavia strukturoituja ohjelmia hyödynnetään valvonnassa melko harvoin. Erilaisissa päihdehoitopalveluissa toteutetut interventiot tai eri toimijoiden yhteistyönä toteutettavat ohjelmat – jotka tähtäävät esimerkiksi vapautuvan vangin työllistymiseen – voivat tilanteesta riippuen kuulua valvontaan. Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön säännöissä painotetaan ohjelmien perustumista tieteelliseen näyttöön, mikä toteutuu Rikosseuraamuslaitoksessa noudatettavassa ohjelmien akkreditoitikäytännön sekä työntekijöiden muodollisen ohjelmakoulutuksen myötä. Säännöissä interventiot ovat korostuneessa roolissa verrattuna käytännön ehdonalaisvalvontaan. Valvojat eivät näe ohjelmien käyttöä itseisarvona, vaikka pitävätkin niitä hyödyllisinä työvälineinä, mikäli ne soveltuvat asiakkaan tilanteeseen.

Evaluointi eli valvontaprosessin ja tavoitteiden toteutumisen arviointi on Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksen mukaan toteutettava säännöllisesti. Sekä valvojan että asiakkaan näkemykset edistymisestä tulee kirjata, ja tavoitteita tulee voida muuttaa tarpeen mukaan. Evaluointitietoa voidaan hyödyntää valvonnan työmuotojen kehittämisessä. Haastatteluaineiston perusteella evaluointi ei ole Suomessa järjestelmällisesti toteutettava osa valvontaprosessia. Tavoitteiden toteutumista arvioidaan valvonnan aikana, kun suunnitelmaa päivitetään, mutta varsinkin kirjaukset valvonnan tavoitteiden toteutumisesta eivät aina vastaa todellista tilannetta. Liian yksityiskohtaisesti kirjatut tavoitteet rikollisuus-

desta irtautumiseksi voidaan kokea kiusallisiksi tai liian teoreettisiksi arkielämään nähden. Loppukeskustelu käydään tyypillisesti valvojan ja asiakkaan kesken – mukana ei ole ulkopuolista puolueetonta arvioitsijaa. Esimies tavallisesti tarkistaa valvontoihin liittyvät loppulausunnot, mutta niiden hyödyntämistä prosessien kehittämisessä ei ole selkeää mallia.

Ehdonalaisvalvontaan sisältyvät velvoitteet annetaan asiakkaalle tiedoksi yleensä vankilassa ennen valvonnan alkamista erillisellä asiakirjalla, joka on sisällöltään eri kuin valvontaa koskeva suunnitelma. Valvonnan täytäntöönpano ja siihen liittyvien velvoitteiden noudattaminen saattavat olla yhteydessä asiakkaan asenteisiin. Viranomaisvastaisia tai muuten hankalia asiakkaita pyritään ohjaamaan valvonnan lainmukaiseen suorittamiseen erilaisin suostuttelun ja argumentoinnin keinoin. Mikäli asiakas ei saavu sovitulle valvontatapaamiselle, valvoja pyrkii tavoittamaan tätä monin eri keinoin ennen kuin tukeutuu poliisin virka-apuun tai sanktioihin. Euroopan neuvoston suositukseen nähden rikkomusten sanktiointi on asianmukaista sikäli, että asiakasta ei pyritä motivoimaan ehtojen noudattamiseen uhkailuilla, eikä rikkomusten tapahtuessa oteta heti käyttöön ankarimpia rangaistuksia. Haastatteluista voi saada myös mielikuvan, että sanktioiden käyttötavoissa on eroa eri valvojien välillä. Näin ollen suositus säännönmukaisesta, päättäväisestä ja välittömästä puuttumisesta ehtojen rikkomiseen ei toteudu. Toisaalta monet valvojat alleviivaavat joustojen merkitystä asiakassuhteen rakentamisessa. Lisäksi on huomattava, että valvojien kertoman perusteella asiakkaat noudattavat valvonnan ehtoja varsin hyvin.

Valvontaprosessin dokumentointiin liittyy keskeisesti se, miten valvojat saavat yhdistettyä tietojen ja tapahtumien kirjaamisen muuhun asiakastyöhön. Akuuttien tilanteiden hoitaminen sekä läsnäolo ja keskittyminen asiakastapaamisissa ovat prioriteetteja, joita ei haluta vaarantaa tietojen kirjaamisen vuoksi. Jotkut valvojat kertovat suurten asiakasmäärien hankaloittavan kirjausten tekemistä. Rikosseuraamuslaitoksen eri asiakastietojärjestelmät aiheuttavat joissain tilanteissa päällekkäistä dokumentointia, mikä valvojan näkökulmasta on työlästä ja turhauttavaa. Tietojärjestelmien käytettävyysskään ei saa pelkästään kiitosta työntekijöiltä: muun muassa arviointiin ja suunnitteluun liittyvät lomakkeet koetaan liian työläiksi ja monimutkaisiksi. Suurin osa valvonnan kulkua koskevista asioista kirjataan vapaatekstinä yhteydenpitolomakkeille, jotka järjestyvät Muistio-nimiseen osaan asiakastietojärjestelmässä. Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön säännöissä kirjausten kattavuus, täsmällisyys ja ajantasaisuus saavat suuremman painoarvon kuin miten ne todellisuudessa

toteutuvat. Valvojat arvostavat asiakastietojärjestelmässä dokumentoinnin joustavuutta, ja esimerkiksi asiakasta koskevien tietojen välittämisessä he suosivat henkilökohtaista neuvonpitoa työntekijöiden välillä. Tietojärjestelmään tallennettavien tietojen ja asiakkaan oikeusturvan välillä käydään joskus punnintaa: kirjauksissa noudatetaan tiettyä varovaisuutta, sillä valvojat pyrkivät välttämään tilanteita, joissa asiakkaista voitaisiin tietojen perusteella tehdä vääriä johtopäätöksiä. Suomalainen henkilötietolainsäädäntö mahdollistaa asiakkaalle itseään koskevien tietojen tarkistamisen viranomaisen rekistereistä, mikä on myös Euroopan neuvoston suosituksen mukainen oikeusturvakäytäntö.

Aineiston analyysissa tarkastelukehiksenä palvellut Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus – tarkemmin sen valvontaprosessia koskeva osa – jättää huomioimatta joitain aihealueita, jotka nousevat merkittävään rooliin valvojien haastatteluissa, kun puhutaan ehdonalaisvalvonnan prosessiin vaikuttavista tekijöistä. Näistä olennaisimpia ovat asiakkaiden moninaiset ongelmat ja laaja elämäntilanteiden skaala, joita valvojat työssään kohtaavat. Olosuhteiden nopeat ja odottamattomat muutokset ovat ehdonalaisvalvojien asiakaskunnalle tyypillisiä, joskus myös asiakkaan oma hankala asennoituminen. Työtä voi lisäksi vaikeuttaa se, etteivät erilaiset palvelut toimi rikostaustaisen, kenties toimeentulotai päihdeongelmista kärsivän valvottavan kohdalla yhtä jouhevasti kuin maineeltaan nuhteettoman ja elämännhallinnaltaan vakaan kansalaisen. Toisaalta valvojat keuhuvat toimivaa yhteistyötä monien eri viranomaisten ja järjestöjen kanssa: vuosien aikana muun muassa asunnottomuuden hoitamiseksi on eri kaupungeissa perustettu moniammatillisia verkostoja, joihin on pääsy myös valvonta-asiakkailla tai jopa vapautumiseen valmistautuvilla vangeilla. Kiitosta saa myös rikosseuraamusviranomaiset vuonna 2010 yhdistänyt organisaatiouudistus, jonka myötä esimerkiksi tietojen saanti vapautuvista vangeista helpottui, kun vankitietojärjestelmiin pääsy tuli mahdolliseksi valvojille. Muutenkin valvojat kertovat vankilayhteistyön lisääntyneen viime vuosina, mikä on tärkeää etenkin vapautumisvaiheessa eli valvonnan alussa. Tärkeimpänä edellytyksenä valvonnan onnistumiselle valvojat mainitsevat luottamuksellisen asiakassuhteen. Sen rakentamista helpottavat muun muassa asiakkaiden valikoituminen sopivimmiksi katsotuille valvojille sekä riittävän pitkään jatkuva valvonta. Joissain tapauksissa yhteistyö venyy vuosikymmenien mittaiseksi, kun rikoskierteessä elävä henkilö saa jälleen uuden vankeusrangaistuksen ja vapauduttuaan palaututun valvojan asiakkaaksi. Moninkertaiselle asiakkaalle saattaa valvoja olla – erään haastateltavan sanoin – ”hänen ainoa kontaktinsa järjestäytyneeseen yhteiskuntaan”.

6 KESKUSTELU: TULOSTEN VERTAILUA MUIHIN TUTKIMUKSIIN

Tässä luvussa tiivistän tutkimusaiheen taustaa ja tarkastelukehystä koskevat luvut ja suhteutan ne laajempaan kriminaalipolitiikan kontekstiin vertailemalla tutkielmani tuloksia muihin alan tutkimuksiin. Vertailu ei pyri olemaan kattava, vaan sen myötä jäsentelen tutkimuksessani esiin nousseiden aiheiden merkitystä ja käyttämäni tarkastelukehyksen roolia uuden tiedon tuottamisessa.

Ehdonalaista vapauttamista ja valvontaa määrittelevinä periaatteina koko niiden historian ajalta voidaan tunnistaa paitsi mahdollisuus seurata rikoksesta tuomitun olosuhteita vankilasta vapautumisen jälkeen, myös vapautuneen tukeminen pyrkimyksissä rikoksettomaan elämään. Vangin näkökulmasta nykyjärjestelmässä vapautumisen ajankohta on ennustettavampi ja koeaikaan liittyvät velvoitteet perustuvat vähemmän pelotteelle vapauden menettämisestä kuin aiempina vuosikymmeninä. Työntekijän, ehdonalaisvalvojan, perspektiivistä muutoksia on tapahtunut ennen kaikkea aineellisissa ja oikeudellisissa resursseissa ja reunaehdoissa, joiden puitteissa valvontaa toteutetaan. Lähemmin tarkasteltuna ehdonalaisvalvonnan kehitys kontrollia ja tukea yhdistäväksi, viranomaisorganisaation vastuulle kuuluvaksi *yhdyskuntaseuraamukseksi* on toteutunut monien uudistusvaiheiden kautta, jotka olennaisimmin ovat olleet hallinnollisia. Huomattavaa on, että ajatus valvonnasta tiukasti normiohjattuna prosessina on organisaatiossa hahmottunut vasta 1990-luvun lopulla, kun aiemmin työtä on pidetty ennen kaikkea sosiaalihuollon erikoisalaan kuuluvana yksilötyönä (Kriminaalihuoltoyhdistys 1999, 2–4; Harrikari & Westerholm 2014, 57–58). Tähän ovat kiinnittäneet huomiota Timo Harrikari ja Kristina Westerholm (2014) artikkelissaan, jossa he ovat tutkineet hallinnon regiimejä ja muutosta rikollisuutta koskevassa sosiaalisessa työssä 1960-luvulta alkaen. Johtopäätöksissään kirjoittajat toteavat, että rikollisuuden kohdistuvan sosiaalisen työn historiassa on tunnistettavissa kolme erilaista hallinnon strategiaa, jotka he nimeävät *kriminaalihuoltotyöksi* (n. 1965 alkaen), *yhdyskuntaseuraamustyöksi* (n. 1990 alkaen) sekä *rikosseuraamustyöksi* (n. 2000 alkaen). Näillä aikakausilla muun muassa työntekijän ja asiakkaan välinen suhde on muuttunut kuntouttajan ja kuntoutettavan välisestä suhteesta seuraamuksen toimeenpanijan ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaan väliseksi. Sosiaalipalveluiden välittämisestä on siirrytty riski- ja tarvear-

vioiden perusteella ohjautuvaan yhdyskuntaseuraamusten toimeenpanoon ja kognitiivis-behavioristisiin toimintaohjelmiin. Tutkijat pohtivat, onko Kriminaalihuoltoyhdistyksen aikainen toimintakulttuuri parhaillaan katoamassa organisaatioiden sulautumisen myötä. (Mt., 51, 67–69.) Omasta tarkastelukehiksestäni sekä haastatteluaineistossa käytetystä terminologiasta voin tunnistaa nykymuotoisen ehdonalaiseen vapauden valvonnan selkeästi rikosseuraamustyön (2000–) kautta määrittyväksi. Analyysini tulosten pohjalta on kuitenkin perusteltua väittää, etteivät asiakkaan kokonaisvaltainen kohtaaminen ja kuntouttava työote ole kadonneet riskiarvioinnin ja muodollisten täytäntöönpanoprosessien myötä käytännön ehdonalaisvalvontatyöstä. Useimmat haastateltavani suhtautuvat riskiarviointiin ja akkreditoituihin toimintaohjelmiin työkaluina, joilla toisinaan on perusteltu paikkansa mutta jotka kuitenkin tarpeen tullen antavat tilaa muille soveltuville työskentelymuodoille.

Syy, miksi käytännön työ ei sellaisenaan näytä toteuttavan virallisissa asiakirjoissa manifestoitunutta toimintamallia, voi olla esimerkiksi *ammattikulttuurien*³³ tuottamissa jatkuemoissa. Mawby ja Worrall (2013) määrittelevät Englannin ja Walesin yhdyskuntaseuraamustyöntekijöitä käsittelevässä tutkimuksessaan ammattikulttuurin yhteisiksi perusolettamuksiksi, jotka työntekijät ovat omaksuneet sopeutuessaan ulkoisiin olosuhteisiin ja yhdentyessään ammattiryhmäksi. Käytännöllisiksi katsottuja olettamuksia myös opetetaan ryhmän uusille tulokkaille. Tutkijat pitävät ammattikulttuuria tärkeänä tutkimuskohteena, sillä se vaikuttaa suoraan työntekijöiden identiteettiin ja ymmärrykseen oikeista toimintatavoista. (Mt., 6–7.) Rikosseuraamuslaitoksen laatututkimuksen (Linderborg ym. 2015) johtopäätöksissä todetaan, että yhdyskuntaseuraamustyössä painottuu *huolenpitouskommunisellinen* kulttuuri, jolle on ominaista esimerkiksi se, että työympäristöstä pyritään minimoimaan erilaiset määräysvaltaa ilmentävät piirteet ja järjestämään tapaamistilat asiakkaita varten mahdollisimman ”ei-vankilamaisiksi” ja normaaliutta korostaviksi. Tutkijat päättelivät, että ammattikulttuurin merkitys työntekijöille on vahvistunut organisaatiomuutosten aikana. Kollegojen keskinäinen arvostus ja tuki kompensoi johtamisvajetta sekä vieraaksi koettuja strategisia tavoitteita, joita työlle asetetaan organisaation ylätasolta. (Mt., 3–7, 13–16, 76, 246–247.) Omissa ehdonalaisvalvontaa koskevissa tutkimustuloksissani vahvistuu edellä mainittu johtopäätös: ammattikulttuurilla on vahva ohjaava rooli yhdyskuntaseuraamustyössä. Tämä näkyy muun muassa siinä, kuinka ehdonalaisvalvojat ovat melko yk-

---

³³ engl. **occupational cultures** (ks. Mawby & Worrall 2013, 6)

simiellisiä työhönsä liittyvistä hyvistä käytännöistä mutta suhtautuvat vähemmän innokkaasti esimerkiksi prosessin täsmälliseen dokumentointiin tai oman työnsä arviointiin – jotka taas hallinnon näkökulmasta ovat keskeisiä kosketuspintoja ”kentän” työskentelyyn.

Myös raportin johdantoluvussa mainitsemisani brittiläisissä organisaatiotutkimuksissa, joissa yhdyskuntaseuraamustyöntekijöiden arvostukseen ja laatukäsityksiin on syvennytty monipuolisen empiirisen aineiston kautta, vahva ammattikulttuuri nousee tutkijoiden johdopäätöksissä keskiöön (Robinson ym. 2014, 136; Grant & McNeill 2015, 1998). Robinsonin ym. (2014) mukaan yhdyskuntaseuraamustyöhön liittyvät laatukäsitykset ovat hyvin samanlaisia eri työntekijöiden välillä. Riskiajattelun juurtumisesta huolimatta työntekijä-asiakassuhdetta pidetään edelleen tärkeimpänä työvälineenä. (Mt., 136–137.) Grant ja McNeill (2015) pitävät yllättävänä sitä, kuinka vahvasti työntekijöiden ymmärrys laadusta poikkeaa organisaation virallisesta arviointikehyksestä, jossa painotetaan erilaisia määrällisiä suoritteita ja muodollisen täytäntöönpanon onnistumista. Toisaalta laadun arvioinnissa käytettävät välineet eivät riittävästi huomioi yhdyskuntaseuraamustyön kontekstia ja siihen liittyvää sosiaalista vuorovaikutusta. Näin ollen työntekijöiden laatukäsitykset poikkeavat yhdenmukaisia prosesseja ja punitiivisuutta korostavaan kriminaalipolitiikkaan sisältyvistä oletuksista. (Mt., 1998–1999). Sama asetelma on nähtävissä Rob Cantonin (2010, 68–69) artikkelissa, jonka mukaan Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön säännöt on eettisesti perusteltu instrumentti hillitsemään käsityksiä, joissa yhdyskuntaseuraamustyö jäsenellään rangaistusten, suoritteiden ja riskien kautta.

Tutkielmani tulosten vertailu Mia Kilpeläisen ja Laura Tammenlehdon (2016) *Oikeuslehdessä* viime vuonna ilmestyneen artikkelin tuloksiin antaa monia pohdinnan aiheita. Kyseinen tutkimus on uusin aihetta koskeva tieteellinen artikkeli ja aineistoltaan melko samankaltainen omaan aineistooni verrattuna. Tutkimustehtävänä oli selvittää, toteutuvatko valvonnalle asetetut *tuomittujen yhteiskuntaan kiinnittymistä ja uusintarikollisuuden vähentämistä koskevat tavoitteet*. Kilpeläinen ja Tammenlehto (mt.) haastattelivat kymmentä ehdonalaisvalvojaa eri puolilla Suomea keväällä 2012. Tutkimukseen osallistuvat yhdyskuntaseuraamustoimistot valittiin maantieteelliseen kattavuuteen pyrkien; haastateltavien valinnan teki toimistojen henkilökunta. Päämääräksi asetettiin valvonnan ongelma-kohtien tunnistaminen ja ehdotukset lainsäädännön kehittämiseksi niin, että ongelmat pois-

tuisivat. Haastatteluteemoina olivat valvontatyö sekä valvonnan aloittaminen, vaikutukset, lakkauttaminen, ongelmat ja kehittäminen. (Mt., 312–313.)

Tässä tutkielmassa saadut tulokset vahvistavat monia Kilpeläisen ja Tammenlehdon (mt.) artikkelissa esitettyjä havaintoja. Haastatellut valvojat ovat kuvailleet valvontaprosessin vaiheet ja oman realistisen suhtautumisensa valvonnan merkitykseen hyvin samoilla tavoin. Yhteneviä ovat myös havainnot asiakkaiden moniongelmaisuudesta sekä vaihtelevista asenteista valvontaa kohtaan. Koevapauteen liittyen haastateltavat kertovat, että joissain vankiloissa koevapauteen pääsyn ehdoksi on asetettu, että vanki pyytää päästä (vapaaehtoiseen) ehdonalaiseen valvontaan, mikä ei tullut ilmi omassa aineistossani. Ehdonalaisvalvonnan ja koevapauden rooleja on kuvailtu keskenään jäsentymättömiksi, mikä vahvistuu tämän tutkielman tuloksissa. (Mt., 313–319.) Apuvalvojien käyttöä en ole käsitellyt omassa tutkielmassani lainkaan, joten ohitan nämä tulokset myös artikkelin osalta.

Rikkomusten sanktiointia on mainitussa tutkimusartikkelissa käsitelty huomattavasti laajemmin kuin tässä tutkielmassa. Sekä asiakkaiden että valvojien vaihtelevat käytännöt velvoitteiden noudattamisessa tulevat selkeästi ilmi. Muun muassa päihteettömyydessä sallitaan joustoja, jos esimerkiksi tiedetään asiakkaan olevan ”oikeesti ympäri vuorokauden kannissa”. Haastateltavien mukaan päihteettömyydestä tehdään sääntillisesti merkinnät asiakastietojärjestelmään, mutta sanktioita käytetään harvoin. Ankarin puuttumiskeino, velvollisuuksien törkeän rikkomisen vieminen syyttäjän harkintaan, on koettu hyödyttömäksi ja liian työlääksi. Toisaalta valvojat ovat sanoneet nykyisin mahdollistamien sanktioiden olevan liian ”lepuja”. Ankarammat sanktiot on nähty mahdolliseksi keinoksi motivoida vaikeita asiakkaita valvonnan asianmukaiseen hoitamiseen. (Mt., 320–321, 323.)

Keskeisinä johtopäätöksinään tutkijat esittävät, että valvonta nähdään tarpeellisena osana hallittua vapautumisprosessia, mutta lainsäädännössä asetettujen edellytysten täyttäminen on valvontatyössä ongelmallista. Tällä tarkoitetaan etenkin asiakkaan päihteettömyyden valvontaa ja rikkomusten sanktiointia, jonka katsotaan olevan ristiriidassa rikoksenteijän tukemiseen liittyvien toimintojen kanssa. Korjaavaksi toimenpiteeksi tutkijat esittävät, että valvonnan tekninen toteutuminen päihdevalvonnan ja sanktioinnin osalta siirrettäisiin pois valvojien vastuulta toisille virkamiehille. Tämä mahdollistaisi valvonnan muodollisen täytäntöönpanon ”terävöittämisen” ilman että valvottavan ja asiakkaan välinen suhde vaaran-

tuu. (Mt., 325–326.) Ehdotus on mielenkiintoinen, ja aiheeseen on perehtynyt esimerkiksi Shelley Turner (2010), jonka artikkelissa käsitellään erilaisia asiakkuuden hallintamalleja ja niistä tehtyjä tutkimuksia. Tutkijan johtopäätöksiin viitaten: hajauttamismallia tulisi pohtia ennen kaikkea asiakkaan näkökulmasta ja punnita tarkoin asiakkuuden kokonaishallintaan perustuvan työntekijä–asiakassuhteen hyödyllisiä vaikutuksia, mikäli nykymallista haluttaisiin luopua (ks. mt. 361–362). Tehtävien hajauttaminen voi käytännön tasolla olla hankalaa henkilökunnan vähyden vuoksi. Kilpeläinen ja Tammenlehtokaan (2016) eivät esitä ratkaisua resurssipulaan, joka tulee esiin paitsi heidän omissa tutkimustuloksissaan myös tässä tutkielmassa (mt., 320, 324; vrt. luku 5.7).

Joissain johtopäätöksissä Kilpeläisen ja Tammenlehdon (2016) orientaatio poikkeaa tämän tutkielman tarkastelukehiksestä siinä määrin, että vertailu käy hankalaksi. Artikkelissa painotetaan voimakkaasti näkemystä, jonka mukaan ehdonalaisvalvonnan keskeisin tehtävä – kuten yhdyskuntaseuraamuslain sekä valvontainstituution *alkuperäinen* tarkoitus – on uusintarikollisuuden vähentäminen (mt., 324, 326–327; vrt. YksL 400/2015, 1:2, 12:71; vrt. myös HE 215/2014 vp, 1, 36–37, 40–41, 43–45, 53–54, 83–84). Tutkijoiden mielestä on kuitenkin kriminaalipoliittisesti merkityksetöntä, jos uusintarikollisuutta onnistutaan valvonnan avulla vähentämään siten, että valvottavien rikoksetekosykli pitenee (Kilpeläinen & Tammenlehto 2016, 326). Valittu näkökulma on loogisesti ongelmallinen. Jos rikosseuraamusprosessin merkitys tai siihen liittyvän lainsäädännön ”toimivuus” perustetaan yksinomaan niiden kyvyille poistaa uusintarikollisuus kokonaan, voidaan kysyä, toteuttaako mikään seuraamuslaji omaa päämääräänsä lainsäätäjän tarkoittamalla tavalla (ks. Tyni 2015, 109–115; ks. myös Laine 2011, 36–38). Tutkijat myös sivuuttavat lain muotoilussakin huomioidun laajan tieteellisen keskustelun siitä, *millä keinoin* tuomittujen rikoksettomuutta ja velvoitteiden noudattamista³⁴ voidaan edistää silloin, kun sitä eivät tue suljetun laitoksen mahdollistamat fyysiset rajoitteet. Aihetta käsitellään muun muassa Raino Lavikkalan (2011) artikkelissa, johon myös Kilpeläinen ja Tammenlehto (2016, 310) viittaavat. Eri tutkimusten perusteella onnistunut velvoitteiden noudattaminen yhdyskuntaseuraamuksissa perustuu lähtökohtaisesti siihen, että asiakas hyväksyy rangaistuksen ja siihen liittyvät ehdot. Tätä legitimizeettiä valvoja voi rakentaa esimerkiksi harkituilla joustoilla, joiden myötä ammatillinen suhde valvottavaan vähitellen vahvistuu. Määräyksillä ja uhka-

---

³⁴ engl. **compliance**, ks. esim. McNeill & Raynor & Trotter (2010, 13–14)

uksilla saattaa toisaalta olla provokatiivinen vaikutus, joka saa asiakkaan uhmaamaan valvonnan sääntöjä tai noudattamaan niitä vain muodollisesti. Keskeistä on ymmärtää, että velvoitteiden noudattamiseen liittyvän tilannekohtaisen sovittelun päämääränä on lopulta velvollisuuksien *sisällöllinen* noudattaminen, johon kuuluu tuomitun aktiivinen pyrkimys omien ongelmiansa selvittämiseen. (Lavikkala 2011, 112–115.) Tämän kaltaista työskentelyä haastattelemani valvojat kuvailevat monissa sitaateissa; niin sanottujen korkeariskisten asiakkaiden kanssa saatetaan työskennellä jopa vuosikymmeniä – tukea antaen ja samalla asiakkaan muutoshalua herätellen (ks. luvut 5.3, 5.4 ja 5.5). Useat haastateltavani toteavat asiakkaidensa tulevan valvontakäynneille alun alkaen siksi, koska ”on pakko”; syvempi motivaatio valvonnan ehtojen noudattamiseen saattaa löytyä, kun luottamus valvojaan paranee. Ehtojen muodolliseen noudattamiseen liittyen on huomionarvoista, että moni valvoja on kokenut ammattirikollisten kanssa asioinnin hyvin sujuvaksi, vaikka minkäänlaista tukea rikoksettomaan elämään nämä asiakkaat eivät ota vastaan. Mielenkiintoinen havainto joustojen ja sanktioiden tehokkuudesta esitetään katkelmassa, jossa haastateltavani sanoo olevansa ”löysä antamaan mitään varoituksia” mutta toteaa niiden vaikuttavan koko asiakaskuntaan silloin, kun niitä annetaan (ks. luku 5.6). Tämä yhtäältä tukee Kilpeläisen ja Tammenlehdon (2016, 327) johtopäätöstä, jonka mukaan ehdonalaisvalvontaan kuuluvien sanktioiden oletettu tehottomuus johtuu ennen kaikkea siitä, ettei niitä käytetä. Toisaalta laatusana ”löysä” antaa ymmärtää, että joustaminen valvonnan ehtojen noudattamisessa on kyseiselle valvojalle tyypillinen toimintatapa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET: EHDONALAISVALVONNAN MUOTOKUVA

Millä asioilla on merkitystä suomalaiselle ehdonalaisvalvojalle työssään? 1) Luottamukseen perustuvalla ammatillisella suhteella valvojan ja asiakkaan välillä on merkitystä: Ilman tällaista kontaktia valvonnan lakisääteinen tavoite – tuomitun olosuhteiden seuraaminen ja rikoksettomuuteen tukeminen – ei voi toteutua. 2) Yhteistyöverkostolla, johon kuuluu Rikosseuraamuslaitoksen ammattilaisia sekä muita viranomaisia ja palveluiden tuottajia, on merkitystä: Monet ehdonalaisten vapauteen päästetyt tarvitsevat arjesta selviytyäkseen erilaisia palveluja, joita Rikosseuraamuslaitos ei pysty tuottamaan ja joiden saatavuudessa voi olla ongelmia erilaisista syistä. 3) Valvonnan onnistumisen kannalta merkitystä

on asiakkaan sitoutumisella valvonta-aikaa koskevaan suunnitelmaan sekä valvojan kyvyllä laatia suunnitelma, joka vastaa asiakkaan todellista tilannetta ja josta myös tilanteiden muuttuessa voidaan poiketa. Erilaiset esimerkit asiakastapauksista, jotka valvojat ovat kokeneet merkityksellisiksi, ilmentävät asiakaskunnan ja heidän henkilökohtaisen historiansa moninaisuutta. Vaikka asiakkaiden tyypillisiksi piirteiksi mainitaan joko aiempi tai akuutti päihdeongelma, ja että monet ovat keski-ikäisiä miehiä, on vankilasta vapautuneiden elämäntilanteissa ja rikolliseen elämäntapaan kiinnittymisessä huomattavaa vaihtelua. Tästä syystä valvonnan onnistuminen on aina suhteellista: tavoitteet on käytännöllisesti pakko asettaa asiakkaan toimintaedellytysten mukaan. Tässä ovat keskeiset johtopäätökseni.

Onko näiden, nyt merkityksellisiksi todettujen asioiden tilastollinen seuraaminen mahdollista – toisin sanoen, voinko tehdyn tutkimustyön pohjalta ryhtyä laatimaan mittaristoa, joka kertoo ehdonalaisvalvonnan sisällöstä ja laadusta? Tuskin, sillä olennaisimmat aspektit valvontatyön sisällössä näyttävät kytkeytyvän suoraan tai välillisesti *ihmisten välisten suhteiden laatuun*. Niiden arvioiva havainnointi, luokittelu ja laskeminen on varmasti mahdollista erillisenä tutkimusprojektina mutta ei osana säännöllistä tilastotuotantoa. Toiminnan laadun arvioinnissa on yksinkertaisesti voitava luottaa sekä ammattilaisten kokemusperäiseen että tutkijoiden tuottamaan tieteelliseen tietoon hyvistä työskentelytavoista ja pyrittävä tunnistamaan, toteutuvatko ne käytännössä. Siksi kehittämisen ja itsearvioinnin pitää olla mahdollista arkitasolla, osana täytäntöönpanotyötä – jonka keskiössä, myös tärkeänä tiedonlähteenä, ovat asiakkaat. Jotta tietoa voidaan jakaa organisaation sisällä, se on pystyttävä jäsentelemään ja tiivistämään joko numeroiksi tai tekstimuotoon. Työskentelykäytäntöihin kohdistuva strukturoitu arviointiväline palvelisi tätä tarkoitusta.

Kokonaisuutena suomalaisen ehdonalaisvalvonnan peruspiirteet ovat hyvin tunnistettavissa Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön sääntöjen valvontaprosessia koskevasta osasta. On ilmeistä, että säännöt perustuvat laajasti jaettuun ymmärrykseen yhdyskuntaseuraamusten merkityksestä ja niihin sisältyvistä osa- ja kokonaisprosesseista. Toisaalta suositustekstin perusteella valvontatyöstä voi muodostua mielikuva suoraviivaisena tapahtumaketjuna, joka on mahdollista suunnitella johdonmukaisesti, toteuttaa hallitusti ja dokumentoida täsmällisesti. Käytännössä täytäntöönpanoa voivat kuitenkin monimutkaistaa sekä työn varsinainen kohde – asiakkaat – että toimintaympäristö paikallisine ominaispiirteineen.

Asiakastyötä tekeville tämä on itsestään selvää. Haastattelemieni valvojen asennoitumista työhönsä ja työnsä kohteeseen kuvailisin ennen kaikkea *realistiseksi* ja *luovaksi*.

Kysymykseen, tuottaako tutkielmassani käytetty tarkastelukehys uutta tietoa ehdonalaisten vapauden valvonnasta ehdonalaisten valvojen kannalta, voin vastata, että Euroopan yhdyskuntaseuraamustyön säännöt nostavat *evaluoinnin* ja *kirjaamisen* tarkempaan fokukseen kuin mihin käytännön työn empiirinen tarkastelu antaisi mahdollisuuksia. Nämä ”paperiduunit” kuuluvat osaksi ”muodollista” hallintoa, jota valvojat eivät välttämättä itse miellä *varsinaiseksi* työksi, eikä se ole keskeinen intressi alan tutkimuksessakaan. Kuitenkin – paitsi toiminnan kehittämisen ja tiedonkulun – myös valvojan ja asiakkaan oikeusturvan kannalta dokumentoinnilla on niin keskeinen merkitys, ettei sen osittainkaan laiminlyönti viranomaisorganisaatiossa ole hyvien periaatteiden mukaista. Tärkeään rooliin valvojat nostavat asiakastietojärjestelmän *käytettävyyden*: liian yksityiskohtainen tai teknisesti kömpelö kirjaamisväline ei pysty mukautumaan asiakastyön sirpaleisuuteen ja nopeuteen, eikä tällöin voi tuottaa ehjää aineistoa. Kolmas sääntöjen kautta erikseen esiin nouseva aihealue on *interventiot*. Tämä johtuu siitä, että käytännön valvontatyössä niiden painoarvo on huomattavasti pienempi kuin ministerikomitean suosituksesta voisi päätellä. Vapaudessa täytäntöönpantavissa seuraamuksissa olennaiseksi nousee strukturoituihin toimintaohjelmiin sisältyvä vastaavuusperiaate: ohjelmatyö on sovittava asiakkaan oppimiskykyä ja organisaation toimintatapoja vastaavaksi. Käytännössä tämä tarkoittaa, että ohjelmia, joihin valvojat on koulutettu, käytetään vain silloin, kun ne soveltuvat asiakkaan erityiseen elämäntilanteeseen ja mikäli niiden hyödyllisyydestä päästään yksimielisyyteen.

Ehdonalaisten vapauden järjestelmä on historiansa alusta asti edustanut rangaistuskäytäntöjen niin sanottua pehmeää linjaa, joka on kyseenalaistanut pakkoon perustuvan rangaistusinstituution kyvyn muokata rikoksista tuomittujen käytöstä ja luonnetta yhteiskunnan hyväksymään suuntaan. Ehdonalaisten vapaus pyrkii vaikuttamaan uusintarikollisuuden eli rikoksesta tuomittujen uusimisriskiin niin sanottujen vetävien tekijöiden kautta: tavoitteena on ollut rakentaa järjestelmä sellaiseksi, ettei vankeuteen tuomittujen omaehtoiselle elämäntavan muutokselle asetettaisi esteitä. Autoritäärisestä nimestään huolimatta ehdonalaisten vapauden valvonta on luonteeltaan etäinen ja ohjaava rikosseuraamusprosessi, jossa päävastuullisena toimijana on valvottava itse.

LÄHTEET

Suomen sädöskokoelma ja vireilletuloasiakirjat:

Asetus 39B/1889. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus rangaistusten täytäntöönpanosta 19.12.1889

Asetus 279/1931. Asetus ehdonalaisesti vapautetun vangin valvonnasta 15.10.1931

Asetus 134/1975. Asetus kriminaalihuoltotyön valtiovavusta 17.1.1975

Asetus 135/1975. Asetus Kriminaalihuoltoyhdistyksestä 17.1.1975

HE 45/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle vankeutta ja tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön muuttamiseksi. Annettu 25.4.2014.

HE 64/1931 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen muuttamisesta. Annettu 18.8.1931.

HE 66/1994 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen ja tutkintavankeudesta annetun lain muuttamisesta. Annettu 6.5.1994.

HE 262/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi. Annettu 14.12.2004.

HE 263/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi. Annettu 14.12.2004.

HE 136/2000 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Annettu 6.10.2000.

L 31/1975. Laki kriminaalihuoltotyön valtiovavusta 17.1.1975

L 523/1999. Henkilötietolaki 22.4.1999

L 135/2001. Laki rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta 16.2.2001

L 434/2003. Hallintolaki 6.6.2003

L 782/2005. Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta 23.9.2005

L 1069/2016. Laki henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa 7.8.2015

LA 149/2003 vp. Laki rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 13 §:n 1 momentin kumoamisesta. Lakialoite 13.11.2003.

LaVM 13/2000 vp. Hallituksen esitys laiksi rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Lakivaliokunnan mietintö.

LaVM 9/2005 vp. Hallituksen esitys vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi. Lakivaliokunnan mietintö.

Proposition 12/1863–1864 ld. till Finlands Ständer, beträffande allmänna grunder för en ny brottmålslag. Hans Kejserliga Majestäts Nodiga Propositioner till Storfurstendömet Finlands ständer å lantdagen i Helsingfors åren 1863–1864 I. Wiborg 1864.

RL 780/2005. Laki rikoslain muuttamisesta 23.9.2005

RL 1099/2010. Laki rikoslain 2 c luvun muuttamisesta 10.12.2010

RTA 447/1975. Asetus vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta 13.6.1975

RTL 137/2001. Laki rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta 16.2.2001

YksL 400/2015. Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta 10.4.2015

Painetut lähteet:

Aho, Timo & Karsikas, Vuokko (1980) Vankien taustaan ja vankilukuun liittyviä tilastoja 1881–1978. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 3/1980. Helsinki: Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto.

Alastalo, Marja & Åkerman, Maria (2010) Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 372–392.

Alasuutari, Pertti (2014) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Benekos, Peter & Merlo, Alida (1995) Three Strikes and You're Out!: The Political Sentencing Game. *Federal Probation* 59(1), 3–9.

Burke, Lol & Collett, Steve (2015) *Delivering Rehabilitation. The politics, governance and control of probation.* Oxon: Routledge.

Champion, Dean (2008) *Probation, Parole and Community Corrections. Sixth Edition.* Upper Saddle River: Prentice Hall.

CMRec 2010. Ministerikomitean suositus CM/Rec (2010) 1 jäsenvaltioille Euroopan neuvoston yhdyskuntaseuraamustyötä koskevista säännöistä. Epävirallinen käänös.

Eräsaari, Risto (2007) Konteksti. Teoksessa Markus Laine, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (toim.) *Tapaustutkimuksen taito.* Helsinki: Gaudeamus, 149–170.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen.* Tampere: Vastapaino.

Euroopan neuvoston vankilasäännöt (2007) *Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen oppikirja 2/2007.* Vantaa: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.

Grant, Scott & McNeill, Fergus (2015) What Matters in Practice? Understanding 'Quality' in the Routine Supervision of Offenders in Scotland. *British Journal of Social Work* 45(7), 1985–2002.

Hannula, Päivi (2005) ”Sosiaalityön paikka kriminaalihuoltotyössä”. Näkökulmia ammatillisen kriminaalihuoltotyön kehitykseen Suomessa. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaattitutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Harrikari, Timo & Westerholm, Kristina (2014) Kriminaalihuoltotyöstä rikosseuraamukseen. Suomalaisen rikollisuuteen kohdistuvan sosiaalisen työn muutoksia 1960-luvulta nykypäivään. Teoksessa Henrik Linderborg, Mari Suonio & Tytti Lassila (toim.) Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos, 48–72.

Hartoneva, Anne (2002) Normaalisuusperiaate Suomen vankeinhoidossa. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.

Hartoneva, Anne & Mohell, Ulla & Pajuoja, Jussi & Vartia, Matti (2015) Yhdyskuntaseuraamukset ja vankeus. Helsinki: Tietosanoma.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Holopainen, Sonja & Kaarlejärvi, Kati (2007) Ehdonalaisesti vapautuneiden valvonta. Asiakkaan kokemus ja valvontatyön kehittäminen kriminaalihuollossa. Opinnäytetyö. Järvenpää: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Huhtala, Johanna (1984) Kriminaalihuoltotyön vaiheita 1870–1975. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 12/1983. Helsinki: Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto.

Hwang, Sungsoo (2008) Utilizing Qualitative Data Analysis Software. A review of Atlas.ti. *Social Science Computer Review* 26(4), 519–527.

Ihalainen, Jari & Järvelä, Sampo & Rautniemi, Lasse (2011) Lainrikkojen integraatio – mistä ja mihin. Teoksessa Raino Lavikkala & Henrik Linderborg (toim.) Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Vantaa: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, 227–249.

Karjalainen, Jouko (1989) Jäähvyäiset sosiaalityölle. Lainrikkojen syrjäytyminen kriminaalihuoltotyön kontekstissa. Sosiaalipolitiikan laitos, Tutkimuksia, Sarja B, Nro 3. Tampere: Tampereen yliopisto.

Karjalainen, Jouko & Kuure, Tapio & Virolainen, Harri (1988) Vankeusyhdistyksestä vankeusyhdistykseen. Uusi Kriminaalihuolto 5(2), 8–13.

Kekkonen, Jukka (2013) Aika, paikka ja kontrollipolitiikka – ajatuksia kontrollipolitiikan muutosten selittämisestä. Teoksessa Raimo Lahti (toim.) Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle. Pekka Koskisen (1943–2011) muistojulkaisu. Helsinki: Forum Iuris, 8–16.

Kilpeläinen, Mia & Tammenlehto, Laura (2016) Valvojien roolin kehittäminen ehdonalaisten vapauden valvonnassa. Oikeus 45(3), 309–329.

Kraufvelin, Petra (2015) ”Kyl ne vartijat pitää omistaan huolen”. Etelä-Suomen tukipartio valvottua koevapautta suorittavien vankien näkökulmasta. Opinnäytetyö. Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu.

Lahti, Päivi (2010) Ehdonalaisvalvontaan määrättyjen kokemuksia vankilan jälkeisestä arjesta. Kuka tukee rikoksetonta elämää? Sosiaalityön ammatillinen lisensiaattitutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lahtinen, Rauno & Salminen Anu (2014) Kakola. Vankilan tarina. Turku: Kustannusosakeyhtiö Sannakko.

Laine, Matti (2011) Rankaisu ja kuntoutus. Teoksessa Raino Lavikkala & Henrik Linderborg (toim.) Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Vantaa: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, 13–40.

Laine, Matti (2015) *Kriminologia ja rankaisun sosiologia*. Vantaa: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.

Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (2007) *Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria*. Teoksessa Markus Laine, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (toim.) *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus, 9–38.

Lappi-Seppälä, Tapio (2013) *Kriminaalipolitiikan muutostrendejä*. Teoksessa Raimo Lahti (toim.) *Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle*. Pekka Koskisen (1943–2011) muistojulkaisu. Helsinki: Forum Iuris, 17–52.

Linderborg, Henrik (2011) *Yhdyskuntaseuraamukset historiallisesti kehittyvänä rangaistusstrategiana*. Teoksessa Raino Lavikkala & Henrik Linderborg (toim.) *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä*. Vantaa: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, 41–92.

Linderborg, Henrik & Blomster, Peter & Muiluvuori, Marja-Liisa & Tyni, Sasu & Laurila, Tuomas (2015) *Yhtenäinen organisaatio – yhtenäinen laatu? Tutkimus vankeuden ja yhdyskuntaseuraamusten laatutekijöistä Rikosseuraamuslaitoksessa*. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.

Mawby, Rob & Worrall, Anne (2013) *Doing Probation Work. Identity in a criminal justice occupation*. Oxon: Routledge.

McNeill, Fergus & Raynor, Peter & Trotter, Chris (2010) *Introduction: ‘What’s new and exciting?’*. Teoksessa Fergus McNeill & Peter Raynor & Chris Trotter (toim.) *Offender Supervision. New directions in theory, research and practice*. Abingdon: Willan Publishing, 1–15.

Mustala, Paavo (1950) *Rikollisten huoltoa kahdeksan vuosikymmenen ajalta. Vankeusyhdistys vuosina 1870–1949*. Helsinki: Vankeusyhdistys.

Pellinen, Tarja (1992) Ehdonalaisen vapauden kehitys Suomessa. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:4. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Peuhkuri, Timo (2007) Teoria ja yleistämisen kriteerit. Teoksessa Markus Laine, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus, 130–148.

Pietilä, Ilkka (2010) Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 212–241.

Pirjatanniemi, Elina (2013) Kohti ihmisoikeusperustaista kriminaalipolitiikkaa? Teoksessa Ville Hinkkanen & Leena Mäkipää (toim.) Suomalainen kriminaalipolitiikka. Näkökulmia teoriaan ja käytäntöön. Tapio Lappi-Seppälän juhlakirja. Helsinki: Forum Iuris, 27–53.

Pratt, John (2008) Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess. *British Journal of Criminology* 48(2), 119–137.

Robinson, Gwen & Priede, Camilla & Farrall, Stephen & Shapland, Joanna & McNeill, Fergus (2014) Understanding ‘quality’ in probation practice: Frontline perspectives in England & Wales. *Criminology and Criminal Justice* 14(2), 123–142.

Sulkunen, Pekka (1990) Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 264–285.

Tarvainen, Tuula (2005) Kriminaalihuoltotyön organisaation muutoksen vaiheita 1970–2000-luvuilla. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Turner, Shelley (2010) Case management in corrections: evidence, issues and challenges. Teoksessa Fergus McNeill & Peter Raynor & Chris Trotter (toim.) *Offender Supervision. New directions in theory, research and practice*. Abingdon: Willan Publishing, 344–366.

Uitto, Jorma (1950) Vankien ehdonalaiseen vapauteen päästäminen ja sen edellytykset. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisu, A-sarja N:o 40. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Violainen, Sanna (2000) Kriminaalihuollon asiakastyön kehittäminen käynnissä. Uusi Kriminaalihuolto 17(2), 14–17.

Virtanen, Petri (2007) Arviointi. Arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen. Helsinki: Edita.

Ward, Tony (2010) The Good Lives Model of offender rehabilitation: basic assumptions, aetiological commitments, and practice implications. Teoksessa Fergus McNeill & Peter Raynor & Chris Trotter (toim.) Offender Supervision. New directions in theory, research and practice. Abingdon: Willan Publishing, 41–64.

Raportit ja mietinnöt:

KM 1972. Kriminaalihuoltokomitean mietintö 1972:A1. Helsinki: Valtioneuvosto.

KM 2001. Vankeusrangaistuskomitean mietintö 2001:6. Helsinki: Oikeusministeriö.

Kriminaalihuoltoyhdistys (1999) Vaskooli. Ehdonalaisesti vapautuneiden ta -projekti. Loppuraportti. Helsinki: Kriminaalihuoltoyhdistys.

Oikeusministeriö (1999) Yhdyskuntaseuraamusten toimeenpano ja Kriminaalihuoltoyhdistyksen tehtävät. Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisu 3/1999. Helsinki: Oikeusministeriö.

Sähköiset lähteet:

Canton, Rob (2010) European Probation Rules: What they are, why they matter. EuroVista 1(2), 62–71. <http://euro-vista.org/wp-content/uploads/2015/01/1.2-1.pdf>. Viitattu 14.12.2016.

Care (2012) Suomen kunnat vuonna 2013. Tiedosto. Wikimedia Commons. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Suomi.karttapohja.2013.svg>. Viitattu 26.3.2017.

Carson, Ann (2015) Prisoners in 2014. U.S. Department of Justice. Bureau of Justice Statistics. <https://www.bjs.gov/index.cfm?ty=pbdetail&iid=5387>. Viitattu 1.1.2017.

Dünkel, Frieder (2016) The rise and fall of prison population rates in Europe. Newsletter of the European Society of Criminology. <http://escnewsletter.org/newsletter/2016-2/rise-and-fall-prison-population-rates-europe>. Viitattu 31.12.2016.

Euroopan neuvosto (2016a) Euroopan neuvoston synty ja kehitys. Suomen pysyvä edustus- to Euroopan neuvostossa. <http://finlandcoe.fr/public/default.aspx?nodeid=35773&contentlan=1&culture=fi-FI>. Viitattu 18.12.2016.

Euroopan neuvosto (2016b) Ihmisoikeustuomioistuin. Suomen pysyvä edustusto Euroopan neuvostossa. <http://www.finlandcoe.fr/public/default.aspx?nodeid=35770>. Viitattu 29.12.2016.

Helsingin Sanomat 27.10.2016. Oulun inestitapaus toi tekijälle kahdeksan vuoden tuomi- on – mitä kymmenen vuoden enimmäisrangaistukseen olisi vaadittu? <http://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002927520.html>. Viitattu 2.1.2017.

Kaskenmäki, Marjatta (2005) Rangaistuksen määräämisen perustelevinen. Teoksessa Miika Huovila & Raimo Lahti & Timo Ojala (toim.) Rikostuomion perustelevinen. Helsinki: Helsingin hovioikeus.

<https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/fi/index/julkaisut/rikostuomionperustelevinen.html>. Viitattu 4.2.2017.

Järvinen, Mirkka (2014) Motivoiva haastattelu. Käypä hoito -suositus. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim.

<http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituks/suositus;jsessionid=F194BAC4628B906E75E9A66C0A491623?id=nix02109>. Viitattu 21.4.2017.

Muiluvuori, Marja-Liisa & Blomster, Peter & Laurila, Tuomas & Tyni, Sasu & Lavikkala, Raino (2016) Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2015. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. http://rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinen vuosikirja/tE4LLWEpz/RISE_vuosikirja_2015_WEB.pdf. Viitattu 13.12.2016.

Travis, Jeremy & Western, Bruce & Redburn, Stevens (toim.) (2014) The Growth of Incarceration in the United States: Exploring Causes and Consequences. National Research Council. http://www.nap.edu/openbook.php?record_id=18613. Viitattu 31.12.2016.

Rise 2015. Valvontarangaistus-esitys. Rikosseuraamuslaitos: Seuraamukset & säännökset, yhdyskuntaseuraamukset, valvontarangaistus.

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/esitteet/697aJhOOE/VALRA_sidosryhmille.pdf. Viitattu 13.3.2016.

Rise 2016. Rikosseuraamuslaitos: Organisaatio. <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/organisaatio.html>. Viitattu 13.3.2016.

Rise 2017. Rikosseuraamuslaitos: Yhdyskuntaseuraamustoimistot.

<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjajhteystiedot/yhdyskuntaseuraamustoimistot.html>. Viitattu 26.3.2017.

Rikosseuraamuslaitos 2016. Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2016. Saatavissa osoitteesta:
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/julkaisut/monisteetjaraportit/22016rikosseuraamusasiakkaat1.5.2016.html>. Viitattu 26.3.2017.

Rikosseuraamuslaitos 2017a. Tilastoja 2016. Saatavissa osoitteesta:
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/julkaisut/tilastollinenvuosikirja.html>. Viitattu 26.3.2017.

Rikosseuraamuslaitos 2017b. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2016. Saatavissa osoitteesta:
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/toimintajatalous/suunnittelunjaaseurannanasiakirjat.html>. Viitattu 26.3.2017.

Savon Sanomat 12.1.2017. Oikeusministeriö selvittää ensikertalaisten tuomioiden muuttamista. <http://www.savonsanomat.fi/kotimaa/Oikeusministeri%C3%B6selvitt%C3%A4%C3%A4-ensikertalaisten-tuomioiden-muuttamista/908699>. Viitattu 12.1.2017.

Silta-Valmennus (2016) Kuntouttavan valmennuksen palvelut.
<http://www.siltavalmennus.fi/index.php/kuntouttavan-valmennuksen-palvelut/>. Viitattu 29.5.2016.

SPACE I (2016) Council of Europe Annual Penal Statistics. <http://wp.unil.ch/space/space-i/prison-stock-on-1st-january/prison-stock-on-01-jan-2015-2016/>. Viitattu 31.12.2016.

Viljanen, Jukka & Rautiainen, Pauli (2014) Ihmisoikeustuomioistuimelta merkittävät ratkaisut vankien tarkkailuhaalareista ja sananvapauden rajoista. Perustuslakiblogi.
<https://perustuslakiblogi.wordpress.com/2014/01/15/jukka-viljanen-pauli-rautiainen-ihmisoikeustuomioistuimelta-merkittavat-ratkaisut-vankien-tarkkailuhaalareista-ja-sanavapauden-rajoista/>. Viitattu 6.1.2017.

LIITE 1: Informaatiokirje haastateltaville työntekijöille, maaliskuu 2015.

EHDONALAISVALVONNAN OLENNAISET MUISTIINPANOT

Rikosseuraamustyöntekijöiden näkökulma ehdonalaisvalvonnan prosessiin ja sen dokumentointiin

Tuomas Laurila
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalitieteiden tutkinto-ohjelma
Tampereen yliopiston Porin yksikkö
Ohjaaja: Satu Kalliola

Tutkielmani tarkoituksena on selvittää: 1) Millaiset asiat valvojien mielestä ovat olennaisia ehdonalaisen vapauden valvonnassa? 2) Millaista tietoa ehdonalaisvalvonnasta kirjataan asiakastietojärjestelmään? 3) Miten olennaiset asiat ihanteellisimmin voitaisiin kirjata asiakastietojärjestelmään?

Ehdonalaisvalvontaa tarkastelen kriminologisen nykytiedon näkökulmasta. Keskeisiä teorioita ovat What Works / RNR, Good Lives Model sekä desistanssiteoriat. Valvontaprosessia jäsentävänä kehyksenä käytän lisäksi Euroopan neuvoston ministerikomitean suositusta CM/Rec(2010)1, ”Council of Europe Probation Rules”. Tutkielmani peruslähtökohtana on myös verrata teoreettisen tiedon suhdetta rikosseuraamustyöntekijöiden ja -esimiesten kokemusperäiseen tietoon toimivista käytännöistä.

Tutkielma on tyypiltään laadulliseen aineistoon perustuva haastattelututkimus. Aineisto kerätään ryhmähaastatteluina kolmesta eri yhdyskuntaseuraamustoimistosta. Haastattelukertoja kussakin toimistossa on kolme. Tavoitteena on, että jokaisesta toimistosta osallistuisi haastatteluihin vähintään kolme henkilöä, joilla olisi vaihtelevat kokemukset ehdonalaisen vapauden valvonnasta. Haastatteluista tehdään äänitallenteet, jotka litteroidaan tekstiksi, jolloin myös haastateltavien henkilöllisyys peitetään. Olennaisina taustatietoina on haastateltavien ikä, sukupuoli, koulutus ja työkokemus ehdonalaisvalvonnasta. Tietoja tutkimukseen osallistuvista yhdyskuntaseuraamustoimistoista ei paljasteta tutkielman toteuttamisen missään vaiheessa tutkimussuunnitelma mukaan luettuna.

Aineiston keruussa ja analyysissä sovellan Appreciative Inquiry (AI) -menetelmää, johon kuuluu ihanteellisten käytäntöjen kartoittaminen sekä uuden teoreettisen tiedon tuottaminen yhteistyössä haastateltavien kanssa. Uusiin avauksiin pyritään erityisesti tietojen kirjaamiseen liittyvissä asioissa. Kolme eri haastattelukertaa mahdollistaa aiemmin tekemistäni johtopäätöksistä keskustelemisen sekä haastatteluissa syntyvien ideoiden kehittämisen konkreettisiksi ehdotuksiksi. Tutkielman kehittelevää osuutta voidaan tarvittaessa laajentaa henkilökohtaisin sähköpostikeskusteluihin.

Alustava aikataulu yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehtäville ryhmähaastatteluille on huhtikuu, heinäkuu ja lokakuu 2015. Tutkielman on tarkoitus valmistua kevätlukukaudella 2016.

[Yhteystiedot]

LIITE 2: Haastatteluissa käytetty teemarunko (sivu 1/2).

Asiakassuhde

Millaisilla toimenpiteillä asiakassuhteen rakentaminen alkaa uuden asiakkaan kanssa?
Onko olemassa yleissääntöjä ”avainhetkistä” uuden, onnistuneen asiakassuhteen luomisessa?

Millaisia keinoja käytät, jos yhteistyö asiakkaan kanssa ei suju?

Millaisia asiakkuuksia tulee mieleesi, kun puhutaan onnistuneesti sujuneesta valvonnasta?
Kerro yllättävä tapaus lähihistoriasta, johon ei ollut valmista toimintamallia. (suhde muotoutui yllättävien käänteiden kautta)

Arviointi

Millainen rooli arvioinnilla on onnistuneessa valvonnassa?

- (vrt. vankila: vangin tunteminen ja osastointi -> turvallisuuden perusta)

Käytätkö vakiosapluunaa asiakkaan riskien, tarpeiden ja vastaavuuden arviointiin?

Mitä taustatietoja pidät hyödyllisenä, kun perehdyt uuden asiakkaan tilanteeseen?

Mitä taustatietoja pidät hyödyllisenä, kun valvottavaksi tulee ennestään tuttu asiakas?

Mikä on asiakkaan osuus arvioinnissa – onko hänellä vaikuttamismahdollisuuksia?

Onko arviointi mielestäsi helppoa?

Kuinka hyvin koet tunnistavasi ”varman uusijan”? Milloin olet yllätynyt positiivisesti?

Saako arvioinnin avulla hyödyllistä informaatiota valvonnan suunnitteluun?

Suunnittelu

Millaisia asioita priorisoi, kun asetat valvonnalle tavoitteita?

- Asunto ensin? Toimeentulo?

Muuttuvatko tavoitteet usein valvonnan aikana?

GLM: Jääkö tilaa retkahduksille, kuinka hyvin EAV:ssa voidaan ottaa huomioon?

GLM: Miten asiakkaan sosiaalinen ympäristö voidaan ottaa huomioon? (Millainen on se ympäristö, johon tulisi integroitua, jotta rikoksista irtautuminen olisi mahdollista? Onko sitä valmiina vai pitääkö se luoda? Voidaanko esim. suositella muuttoa toiselle paikkakunnalle?)

Interventiot

Käytätkö usein interventioita (ohjelmia) ehdonalaisvalvonnassa?

Onko käytössänne mielestäsi riittävästi erilaisia interventioita?

Millaisista interventioista olet kokenut olevan hyötyä?

Evaluointi

Kuinka usein valvonnan aikana arvioit tavoitteiden edistymistä?

Kuinka olennaista tavoitteiden saavuttaminen valvonnan kokonaisuudessa on?

Yhteydet muihin viranomaisiin

Onko yhteistyössä eri vankiloiden kanssa eroja?

Mihin kunnallisiin toimijoihin pidät yhteyttä ehdonalaisvalvontaan liittyen?

Mihin kolmannen sektorin toimijoihin pidät yhteyttä ehdonalaisvalvonta-asioissa?

Toivoisitko enemmän yhteistyötä joidenkin viranomaisten kanssa?

LIITE 2: Haastatteluissa käytetty teemarunko (sivu 2/2).

Täytäntöönpano ja velvoitteiden noudattaminen

Onko sanktioiden käyttö yleistä ehdonalaisen vapauden valvonnassa?

Onko päätös sanktioiden käyttämisestä helppoa tehdä?

Ovatko sanktiointiin liittyvät ohjeet ja suositukset mielestäsi johdonmukaisia?

Onko asiakkaiden yleensä helppo noudattaa ehdonalaisvalvonnan ehtoja?

Ovatko ehdot muuttuneet vuosien aikana (säädosmuutokset) johonkin tiettyyn suuntaan?

Kirjaaminen, tiedot ja luottamuksellisuus

Kirjataan asiakastietojärjestelmään mielestäsi olennaisia taustatietoja valvonnan alkaessa?

Auttaako asiakastietojärjestelmä hahmottamaan valvontaprosessin suunnittelua ja etene- mistä?

Ohjaako asiakastietojärjestelmä ehdonalaisvalvonnan täytäntöönpanoa? Millä tavoin?

Onko valvontaprosessin kulku helppo raportoida asiakastietojärjestelmään?

Onko seikkoja, jotka helposti jäävät nykyisin kirjaamatta?

Onko Tyynessä osiota, joka mielestäsi noudattaa asiakastyön ydinlogiikkaa, ts. ”kotoisaa” osiota?

Onko helppoa ryhtyä vieraan asiakkaan valvojaksi asiakastietojärjestelmän tietojen perusteella?

LIITE 3: Näkymä Tyyne-asiakastietojärjestelmän Kartoitus-osiosta. Tekstisisältö ei liity todelliseen henkilöön.

Päätelmät:

Keskeisimmät työskentelyalueet:	Rikokset, Sosiaaliset sidokset ja elämäntapa, Työ ja koulutus
Lisätietoja:	Lopettanut amfetamiinin käytön vankeusaikana (n. 1 v 3 kk sitte Haluaa pyrkiä oppisopimuskoulutukseen ravintola-alalle.
Rikoksetonta elämäntapaa tukevat myönteiset tekijät ja mahdolliset keinot niiden tukemiseen:	Alkoholin kanssa ei ongelmia, asuntoasiat kunnossa. Aloittanut valvotun koevapauden aikana NA-palaverit, joissa saa vertaistukea. Toimintavelvoite ruoanjakelussa sujui ongelmitta.
Asiakkaan käsitys uusimisriskistä ja muutoksesta:	Vain vanha elämäntapa on tuttu, päihtetön arki opeteltava alus Suhteet yläkouluikäisiin lapsiin vielä kunnossa, ex-puolisoon ei. Toimeentulo ja uuden kaveripiirin löytyminen siviilissä ovat suurimmat epävarmuustekijät.
Arvioitu todennäköisyys uusia:	Kohtalainen
Arvioitu muutosmotivaatio:	Toimintavaihe
Arvion perusteella sopivat toimintaohjelmat:	Viisi keskustelua muutoksesta
Muita päätelmiä:	Terveystila hyvä. Toimeentulo tulee olemaan vapautumisen jälkeisinä kuukausina erittäin niukka.
Lausuntoon (Yhteenveto, Olennaiset seikat seuraamusvalinnan...):	

LIITE 4: Näkymä Tyyne-asiakastietojärjestelmän Seuranta-osiosta. Tekstisisältö ei liity todelliseen henkilöön.

Ohjelmat (myös alkamatta- tai kesken jääneet *):

Ohjelma	Suorittaminen	Päättyi *
Viisi keskustelua muutoksesta	Keskeytti	20.05.2016
Suuttumuksen hallinta (yksilö)	Suoritettu	11.11.2016

Rikoksia käsitelty asiakkaan kanssa:

Kyllä

Muutokset rikoskäyttäytymisessä:

Muutosta myönteiseen

Toimeenpanon aikana ollut yhdyskuntaseuraamukseen liittyvää päihdekuntoutusta:

Kyllä Ei

Lisätietoja:

Asiakkaan palaute / arviointi:

LIITE 5: Näkymä Tyyne-asiakastietojärjestelmän Yhteydenpito-lomakkeelta. Sisältö ei liity todelliseen henkilöön.

Yhteydenpitorekisteri

Asiakkuus: EAV **Pvm:** 22.04.2016
Hyväksytäänkö ERN/EAV/NR yhteydenpidoksi: **Klo:** 14:00

Tapaamisen laji: Kyllä Ei
Yksilötapaaminen

Osanottajat:

Paikka: Toimisto
Pääasiallinen sisältö: Rikoksen käsittely

Muu yhteydenpito:
Yhteydenpito muihin ilman asiakasta:

Lisätietoja: Normaali valvontakäynti. Jatkoimme rikoskeskusteluja. Oppisopimusasia on nyt järjestyksessä, Humppanen aloittaa työt 1.6. Ravintola Oy:ssa.
Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimisto

LIITE 6: Ote ehdonalaisvalvonnan intensiteettiä kuvaavasta Rikosseuraamuslaitoksen tilastosta.

	Hyväksytyt tapaamiset vapautumisen jälkeen, keskimäärin per asiakas				Asiakasta ei tavoitettu kertaakaan jakson aikana	
	Ensimmäisen kuukauden aikana	Toisen kuukauden aikana	Kolmannen kuukauden aikana	Koko jakson aikana per kk	n	Osuus alkaneista valvonnoista
ETELÄ-SUOMEN ALUE	1,4	1,0	0,8	0,8	11	4,0 %
ITÄ- JA POHJOIS-SUOMEN ALUE	1,4	0,9	0,9	0,9	8	3,7 %
LÄNSI-SUOMEN ALUE	1,9	1,2	1,1	1,1	3	1,2 %
Kaikki yhteensä	1,6	1,1	0,9	1,0	22	2,9 %